

Za Adrijo . . .

Povest iz uskoško-benečanskih bojev. Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

XXVIII.

Venec pisanih lučic na marmornem čelu, v srebrnem plašču iz luninega svita, kako si lepa, Venecija, pesniški sen! Kako buči veseli narod po Piazzetti in Rivi, kako šumi veselje z ovenčanih gondol in altan! Regata. Divno veselje za Benečana. Zastavice na gondolah frlijo, črne oči žare, zveni sladek smeh, poje kitara, mandolina, hiti pesem do redkih srebrnih oblakov, hiti do veličastne kampanilove glave. Iz gondol, iz oken palač, z balkonov in bregov doni navdušen klic: „Slava dožu, dožinji, signoriji!“ Regata. Po regati veselica za ljudstvo na Markovem trgu, za plemstvo ples v dogani. Regata. Pozabljena je vojna s Španijo, pozabljena navzkrižja z Avstrijo, doklade, pritisk. Benečan vidi z lepote željno dušo samo divno sliko razsvetljenega morja. Vidi, kako tekmujejo zvezde v višini s plameni v nižini, vidi žareče vrhove kampanilov, ovenčane kupole cerkva, vidi svoj dom kot živo pesem moči in slave, slave, ki kljubuje vekom. In vseh oči se obračajo na pred-

stavitelja te slave in moči. Pred dogano se ziblje zlati bucentaver. Ob jadrih in jamborih so nanizani veliki lampijoni. Grški ogenj razsvetljuje krov velike ladje, razsvetljuje gondole, ki so se zbrale krog nje, čakajoč doževega znamenja. V dragoceni obleki, škrlatni plašč na rami, stoji Erizzo med senatorji in prokuratorji, med mladimi plemiči in poslaniki tujih vlad. Tu je oblastni poslanik španskega Filipa, dostojanstveni nuncij papežev, resni turški paša, francoski marki, prevzetni Avstrijci. Tu so provedurji in plemiči iz Pulja, Rovinja, Poreča in otokov; vsi so prihiteli na regato. Prihiteli morda samo zato, da vidijo lepo dožinjo, da ulove eno samo besedo, en pogled. Vse sili k njej, ki sedi pod zlatim baldahinom, v krasni obleki iz ljubičaste kadife, svetel venec, dragoceno rižo na glavi, škrlatni plašč na rami. Okrog nje lepe mlade dvorjanke, ob njej plavolasi dečki. Za njo, na krmilu, trabanti, stafieri, trobentači.

Obleka, vrat, nežna ušesa in roke dožinje, njena pahljača, pas, vse se sveti draguljev. A bolj od draguljev se sveti dožinjina črna zenica. Tako vlažno

in mehko, ne v navadnem, vročem lesku. Raz krov, z gondol in balkonov strmi vse nanjo. Živeje, burneje se oglašajo klic: „Živela dožinja!“ Ljubko se nasmeha, ljubko se zahvaljuje Cecilija. Neka nenavadna radost se kaže v vsaki njeni kretnji. Pahljača se odpira in zapira, pogled hiti po gondolah, v sladkem smehljaju se blestita biserni vrsti zob. „Nocoj je dožinja posebno lepa,“ šepetaje španski poslanik Rossiju. „Žari kot nevesta. Ne radi doža — na mojo vero!“ Rossi se nasmehne diplomatično, de Ravnach zakolne, pokliče vse kraške hudiče iz njihovih jam, vzamejo naj ga, če se vtakne on še kdaj v kako neumnost. „Po sestri grem,“ mu pravi Juriša, se preobleče, si dene roko v vez. Nihče ne more v nemškem vitezu spoznati Juriša. A zdaj, glej ga norca, hoče veslati za stavo z Benečani! Z levico! Tristo vragov! Pozabil bo na vse, veslal tudi z desnico, vrgel klobuk in sukno raz sebe, spoznal ga bo Venier — potem addio mondo! In zakaj vse to? Ker dobi s stavo zlato verižico iz dožinjinih rok. Senjanin ne more drugače, kot da se igra z življenjem. A tu tvega še sestrično življenje in spravi v sitnosti dožinjo . . . Bedak! . . . Kaj še! Le razgrajajte, mladiči moji, da bo pozornost obrnjena na vas. Držite meče. Upam, da bo nocoj še posla. Pa ne ločite se drug od drugega, ne izgubite svojih slug izpred oči — ti hudiči nam zamotajo štreno . . . Res se vedejo stotnikovi spremljevalci tako razposajeno, da hiti resen pogled dostojanstvenih senatorjev do njih. Oni se ne zmenijo, govore glasno z lepoticami v gondolah in na bregu, mečejo poljube, šopke. Iz gondol, raz breg lete šopki, pozdravi. Oj mladeniči iz Kranjske, pazite! . . . Grdo gledajo domači plemiči . . . Jeze se glasno, se norčujejo: Kaj hoče sivi starec, nemški vitez v gondoli? Z levico hoče tekMOVATI v veslanju? To so prevzetni norci! Še nocoj naj se seznanijo z našimi pestmi! — Vse razgrajanje de Ravnachovih mladičev ne odtegne pozornosti od Juriša, ki sedi v dolgi, ozki gondoli in čaka z drugimi na znamenje. Opazuje ga dvor, opazuje ljudstvo na bregu, si šepetaje o njem . . . Dožinja trepeče — žari. Ljubezen slavnega junaka, ki se igra z življenjem samo zato, da sprejme pred vsem svetom darilo iz njenih rok, taka ljubezen jo polni s ponosom. Ali kako se izteče?! Vsi svetniki, stojte na strani mojemu junaku . . . Da se izteče dobro, da venča Cecilija pred vsem dvorom Uskoka —. Kako bi se nasmejala! Zvonko, veselo, kot se je tiste dni, ko še ni poznala Juriša Senjanina. — Kako narašča hrušč . . . Kaj kličejo na bregu? „Staviš na Dandola, na Contarina? Kje je naš Foscari? Kako je smešen bradač v širokem klobuku! Tak bo veslal! Naj gre z Bogom! Z levico meni, da užene naše veslače. Stari bedak! Ej, ne prinesejo leta pameti! Komaj se je privlekel v Benetke,

ves je obvezan, pa hoče veslati za stavo. Zabiti Nemeč! Obrišeš si usta za verižico . . . Kaj se mudi dož, da ne da znamenja? Vse gondole so tu. Krasen pogled!“ —

Glas trobente . . . Vse umolkne. Strel. Svetel žarek švigne iz kampanila, se razširi v ognjeno kolo živih barv, ki se suče, se razprši. Gondole odlete kot pšica z loka, donebesni vrišč ljudstva jih spremlja. Kaj kliče ljudstvo? „Sveti Marka! Glej Nemca, glej! Vzrastel je na vodi!“ Vznemiri se plemenita družba na bucentavru, bleda se dvigne dožinja, da vidi . . . Vidi bolj z duhom kot z očmi. Med palačami, leskečimi se od luči, lete gondole. Med njimi Juriševa. Videl je naglost izurjenih veslačev, vrgel je klobuk, sukno raz sebe, z obema rokama vesla — prva bo njegova gondola ob mostu Rialto. Juriša, Juriša! V nesrečo hitiš. Svetlo je kot na dlani. Ves dvor gleda za teboj, gleda Venier. Ha — kaj tako igra po svakovem obrazu? Udari se po glavi, se nasmehne, stopi k dožu. „Ptič nam gre sam v pest, svetli dož,“ mu pravi. Spoznal te je, Juriša . . . Kako bi te tudi ne. Tako dviga samo Senjanin glavo pri veslanju, tako obrača veslo samo Uskok. Gorje! Tuja obleka, rana in brada te niso zakrile ne ljubezni, ne sovraštva. Rešiti, Ivan, rešiti — a kako! O, da sem kneginja v škrlatu in vencu, in sem slabotnejša od sužnje . . . Ivan . . . Že ve, že vidi. Stisnil je obrvi. Kako je lep nocoj moj brat, nocoj, ko hoče rešiti Zoro iz dogane, nocoj . . . Kaj ti je zapisano na čelu, moj edini, dragi brat? . . . Slutnja, zla slutnja, mi stiska srce . . .

„Dolgočasno!“ zmaje Ivan z rameni in se kreče malomarno čez krov. Ustavi se pred de Ravnachom in govori leno: „Vam ugaja, gospod stotnik? Je zanimivo. A da vidiš večkrat, se naveličaš. Prestar sem. Zdi se, da dobi vaš prijatelj stavo. A ni še gotovo. V Benetkah se premeni v zadnjem hipu kaj. Dovolite, da se poslovim tukaj od vas. —“

„Vi ste trudni, don Foscari?“ vpraša pozorno Rossi. On razume svarjenje Foscarijevo. Naivni Kraševac pa, ki ne ve zmisla dvoumnemu govorjenju, vpraša bučno: „Kam vas zdaj hudič nese? Tako vino imate, naj me vzame hudič, če ni res, vino, ki teče kar v grlo . . . Še bi ga pili kapljico pri vas.“

„Počakajte me, gospod stotnik,“ mu stisne Foscari živo roko. „Saj ne odidete še jutri. Vrnem se jutri večer. Izvedel sem ravno, da se mudi v Bologni meni znani zvezdoslovec, ki odide jutri.“

Glasno govori Foscari, naglo ga obstopi tropa znancev. „Kaj, Foscari,“ kličejo, „vi odidete pred plesom? Plašljivec — le vdajte se, da bežite pred dekleti. Zaman naj se ozirajo za vami?“ „Pustite ga,“ se oglašijo drugi — „neveste ni tu — lepe Klare ni . . .“ „A tako — umevno . . . Veslal bo mimo njegovega balkona — pozdravil . . .“ „In se vrnil ž njo na

ples . . .“ Glasen smeh sledi domnevkam. Ivan ne ugovarja, se smehlja, prihaja k sestri. Kaj si tako lep nocoj, moj edini, dragi brat? Kako znamenje se ti je zarisalo v čelo? Oh, težka slutnja mi stiska srce . . . Pahljača pade dožinji iz roke. Naglo jo pobere deček in vidi, kako smrtno bleda sta postala brat in sestra. Ah — dožinji je slabo — brat jo vede k popi, na zrak. Spoštljivo se umaknejo trabanti. Kaj si pravita? Kaj se gledata tako? Znana je ljubezen tega brata, te sestre. — „Če umrjem, Cecilija, tolaži roditelje — moli zame,“ pravi Ivan. Strastno ga objame sestra. V hipu preživita od sreče obzarjeno otroško dobo — dni, ki so bili osodepolni za oba. Zadnjikrat? „Ne, ne, moj brat! Ne hodi! Naj umrjeta! Moj brat si ti — onadva sta tujca, Senjana . . .“

Rahlo poljubi brat sestro, jo spremi k sedežu. V vrišču, ki spremlja vračajoče se ladje, izgine Foscari z bucentavra. Zdaj odpri, dožinja, plahe oči. Smehlaj se! Zmagovalec prihaja po nagrado. „Vitez, vitez Nemeč! Sramota za Benečane!“ vpije ljudstvo. Dož se bliža, sede k soprogi. O, pogumno, mirno, za Boga! Prihajajo gondole. Oni, ki stoji tako ponosno v prvi, tvega življenje, da diše le hip v tvoji bližini. Verižica, nagrada, bo vezilo smrti. „Krasno!“ pravi dož. „Nemški vitez je premagal naše veslarje. Čudno, kaj? Pa slutim, kaj ga vzpodbuja. Iz kraja je, kjer so cveteli pesniki ljubezni. Mislili smo, da je minil čas trubadurjev in enakih bedakov. Pa ni tako . . . Še žive taki norci . . . Kako misli moja od pesnikov opevana gospa? —“

Jezno stisne dož soprogino roko. Ona zataji bolečino, se nasmehne: „Menim, da je srečna donna, radi katere tvega tak vitez življenje. Ampak tu se gre le za prosto stavo, dragi soprog. Kaj pravite, gospice moje?“

„Gotovo, gotovo!“ odgovarjajo dvorjanke, stiskajo šopke na kipeča srca, si vejejo hlad v žareče lice. Da bi tvegala kdo življenje zaradi njih . . . Bilo bi krasno. — „Gotovo!“ se smeji dož. „Že gre slavljenec . . . Zdaj pazite, lepe gospice, radi katere od vas je veslal za stavo, stari, ranjeni vitez.“ — „O Bog!“ vzdihne Cecilija v srcu. „Moči!“ Že je tu . . . Obmolknil je vrišč ljudstva. Vse na krovu gleda zmagovalca. Že je tu . . . Nikdar še ni klonil kolena pred žensko, sedaj se klanja . . . Dvorjanka podaja škatuljo . . . Zakaj molči nakrat vse? Ne šumi morje, ustavil se je veter, neme so zvezde. A srce utriplje tako glasno, da ga more slišati vsakdo na krovu. Hip, dolg kot večnost . . . Juriša Senjanin kleči pred kneginjo Benetk. Tresoča roka mu nadene verižico. „Spoznali so te,“ mu zašepeče. Spoznali . . . Junak se ne strese, poljubi darovalki roko. Spoznali? Čemu tedaj hlimba? Še je meč ob boku — sam ne umrje Juriša Senjanin. Kot hrast stoji Juriša pred dožem,

premeri zaničljivo slabotno postavo. Dvorjanke se vsujejo k njemu, mu pripenjajo šopke, poslaniki mu čestitajo. Foscarija ni. Rossi ga izpričuje. Juriša razume. Šel je, da poskrbi . . . Na Rossijev mig obstopijo Juriša mladi plemiči iz Kranjske. Trobenta zapoje, klicar vabi plemstvo v dogano, ljudstvo na Markov trg. Bučno pozdravlja ljudstvo doža. Ob njegovi roki gre Cecilija mimo Juriša. Vojaki stoje v dveh vrstah do dogane. Ali naj si naredim pot skozi nje? vpraša Jurišev pogled. Ne, mu odgovori Cecilijin. Dož prosi gospode poslanike, da počaste veselico in proslave zmago njihovega prijatelja.

* * *

Bledi danica. V sivem mraku hiti po Adriji ladja. Vsa jadra razpeta, hiti mimo ribiškega čolna, mimo trabaklja, kot sen noči. Ribič izpusti veslo, mornar se prekriža: Pošastna ladja. Prokleta last gusarjev. Ne zgori, ne strohni tak les. Na njem se vozijo duhovi gusarjev, prokletih, da se vozijo na veke po kraju njihovih zlodejstev. Take ladje ne ustavi vihar, ne škodi ji strel. Noč na noč drči po morju. Si videl krmarja velikana? V vetru mu vihra brada, oko žari kot strela. In čudni so mornarji ob jamborih, ob topovih na krovu čudni vojaki. Sami mladi plemiči v plundrah, sami kmetje, oblečeni po kranjsko. Med njimi deklica. V beli obleki, vihrajočih las . . . Si videl, ribič, kapitana? Benečan, plemič. Smrtno bled, smrtno lep.

Bledi danica, dan podi strahove. Ribiči in mornarji benečanskih bregov spoznajo dogaresso, ladjo generala Foscarija. Kam hiti brez zastave, kje je krmar, mornarji? Zdi se, da beži . . . Kam? K Avstrijem? Na Turško? Ne vprašaj, brate — dolgo živi, kdor ve malo. — Hiti bela bregantina. Že je velik dan — a daleč so še ljubljene bregovi. Kje je Trst s sv. Servolom, kje Frankol s svojimi Uskoki? Obljubil je, da bo krmaril vse dni in noči v tržaški okolici, dokler se ne vrne Juriša iz Benetk. „Prokleti benečanski lopovi!“ zakolne Juriša. „Da nas niso zavozili, bili bi že daleč. Tako nam še preti nevarnost. Tri ure smo se zamudili. Če je zapazil dož naš beg — če je izvedel Venier, da je odplula dogaressa — prihiti za nami. Da bi bila Zora že na varnem — in ti . . .“ — „Jaz?“ . . . se nasmehne blede Benečan in pogleda v nebo. Kje je varnosti zanj? V grobu. Za Benečana ni drugega doma kot Benetke — on pa je smrtno razžalil oblastnike ljudovladine. Ko se vrne, se sam izroči njihovi sodbi. Ne usmrte ga, radi ljudstva — a prognanstvo je hujše od smrti . . . Daleč od doma bo pogibal — umrl — kot je umrl njegov prastric Jakob Foscari. Sestri ne bo hudega. Vso krivdo vzame on nase. Dož se potolaži. Težko vlogo je bil izročil sestri snoči, ko se je poslavljajal na

bucentavru od nje, in šel v dogano, da obvesti Zoro in Jelo, da pripravi svojo ladjo: Cecilija naj moti doža in zadržuje Veniera, da ne bosta opazila, kdaj izgine z dvora nemški vitez in nekaj de Ravnachovih plemičev. Rossi, de Ravnach, in drugi ostanejo okrog doža, ga zabavajo . . . Dož bo brez skrbi. Saj so zastraženi vsi izhodi. — Dobro je delala umna sestra. Juriša je pravil, kako je žarela duha in ljubeznivosti, kako so silili poslaniki, umetniki, domači in tuji plemiči k njej, kako je vzklikalo ljudstvo na trgu: Eviva la dogaressa! V hipu, ko je Venier v važnem pogovoru s turškim kupcem pozabil na vse drugo, ko je videl dož samo Cecilijo, je izginil nemški vitez. Mignila mu je mlada dama . . . Več udov vesele družbe je videlo to, se nasmehnilo. Kmalu so pogrešile dvorjanke nekaj de Ravnachovih mladičev. Nadvojvodov poslanik se je smejal: „Vražji fantje! Jih je že odpeljala kaka lepotica. Da se mi ne izgube! Odgovarjale mi boste zanje.“ „Nič čudnega, če ne bi prinesel vsak vaših cele glave domov,“ je omenil pol v šali, pol resno Giustiniani. „Nič ne de: Kranjec ima hudičevo bučo, se že zaceli — toda vaši se vračajo dostikrat brez glave od nas.“ Rossijev pogled je opomnil Kraševca, da je bil zopet neroden.

Tačas je peljala Jela Juriša k Zori. Tedaj sta se videla brat in sestra po tolikem času in tolikih dogodkih. „Odpusti mi, brat gospodar!“ je prosila Zora, se oklenila bratove roke. In on, ki se je čutil sam krivega, je stisnil sestro k sebi, jo prosil, da mu odpusti ona, ker jo je spravil v novo nevarnost. Ni bilo časa za pogovore, za razlaganje čuvstev. Jela ju je peljala po skrivnem hodniku, po katerem je nesel nekoč Foscari bolno Zoro iz ječe. Juriša je zadrhtel, ko je videl pot k ječi, v kateri je trpela sestra, pot k ječi, v kateri čaka Milanšič rešenja. Osramočen je sklonil glavo: Bil bi ga rešil, da je ostal moder, odšel bi bil varno s sestro iz Benetk; toda njemu, starcu, se je hotelo postavljati se pred žensko . . . S kratkimi besedami je povedal vse to Juriša svojemu prijatelju, ko je dvignila dogaressa sidra. V strahu in upu otrpnela Zora, se je stiskala k bratu. — Bili so že dve uri na morju, čutili so se varne. Tako hitro ne bo izvedel Venier smeri, v katero so odjadrali. Pa kaj imajo mornarji? S poveljnikom na čelu se jim bližajo. Trideset mož jih je in vsi oboroženi — beguncev s plemiči in kmeti vred le petnajst. — „Gospod general,“ pravi poveljnik dogaressa, „jaz imam ukaz od slavne signorije, da primem vas in vaše goste . . .“ Vražji Venier! Hitro je pošiljal ukaze tisti večer, uvidel, mislil na vse . . . „Prosim,“ je rekel poveljnik mornarjev, „da ostanete mirni in nam izročite svoje meče. Mi obrnemo ladjo nazaj.“ Juriša in Foscari sta se spogledala. Rezek žvižg je zaklical fante, ki so se razšli po ladji. „Meče hočete?

Pridite ponje!“ je zagrmel Juriša . . . Zdaj spe mornarji, povezani v medkrovu — drugi plavajo mrtvi po morju, izmučeni so fantje, kajti dolga in huda je bila borba in oni nevajeni na ladji. Med borbo se je bilo posrečilo krmarju obrniti ladjo. Pluli so nazaj — tako so zamujali dragi čas. Zdaj hiti solnce v višino — zdaj je senatu jasno, da so imeli Juriša Senjanina v gosteh, zdaj se ukrcuje oboroženo moštvo galej . . . „Pazi, Foscari!“ grmi Juriša od krmila. „Če so zapazili z dnevom naš beg — bodo kmalu za nami. Ne boj se, Zora! V slučaju nesreče skoči v morje. — Jadra! Zgodaj si vstal, Venier, pasji sin! In veliko čast izkazuješ Jurišu, da greš s celo jato galej za njim. Da imam svojo veternjačo! Skrijem se kot blisk. — Tu velja boj, če nas ujamejo. Veter nagaja nekoliko. K jadrom!“ Ponosen, visok stoji Juriša pri krmilu. Po navodilu Foscarija plezajo Bistriški, Podstenski po vrveh, vežejo, spuščajo. Skačejo kmetski fantje okrog jamborov in topov. Dobra je njih volja — toda nevajeni so morja. Nevarnost je tu! Tedaj vrže Zora mrtvilo raz sebe, vzbudi se v njej senjska kri. Premalo je mož pri topovih — streljati hoče Juriševa sestra. Bojevati se, dokler mine vse . . . „Z Bogom, Foscari!“ „Z Bogom, Zora!“ „Na svidenje onkraj groba.“ Kratko in krepko si stisneta roke. Zora se postavi k topu. Lahko, sladko se ji zdi umreti. Oprana je čast. Izvršiti je hotela dolžnost, se vrniti z ženinom Milanšičem, mu biti verna žena, pozabiti moža Klare Mocenigove. Oprana je čast. Oba, Foscari in ona, sta hotela s poti zablode, izpolnjevati sta hotela svojo dolžnost. Ni vezi med Senjanko in Benečanom — Cvetje sem sejala, a vzrastel je pelin — je rekla rajna mati. — Ni vezi med živim Benečanom in Senjanko, a zveže ju smrt. Hotela sta vsak na svoj dom, izpolnjevati svoje dolžnosti. Bog hoče drugače! Sladka bo smrt. Kaj gledaš tako v solnce, Foscari? Poslednjič? Ne, prijatelj! Vozilo se bo to solnce vsak dan nad najinim brezmejnim domom . . .

Juriša hiti po krovu: „Zora, junaška sestra moja, pozdravljam te! Slaven je tvoj pogum. Juriša Senjanin bo imel vredne potomce. Zato se reši, Zora! Ko začne boj, spustimo čoln — ni daleč do otokov — rešiš se, Zora.“ — „Reši se ti, brat, zaklinjam te, reši se! Ni daleč do otokov — dolgo zdržiš pod vodo — odplavaj. Reši se, Foscari! Poveljnik ne zapusti ladje?! Izrekel si svojo smrtno obsodbo . . .“ — Bliže in bliže prihajajo sovražne ladje. Hiti dogaressa, a zaman. Ne prikaže se sv. Servolo, ne ve Frankol, da preti prijatelju poguba, da lovi kleti Benečan Uskoke. — Že je videti mali Venier v prvi ladji — že se svetijo ustja topov, cevi pušk. Streljajte, vrage — obračaj, Juriša — užgite niti . . . Kaj maha Venier z belo zastavo? Ni bil pripravljen na naš upor? Menil je,

MAKSIM
GASPARI

NA MRTVAŠKEM ODRU

MAKSIM GASPARI

da so nas pozobale, povezale njemu pokorne duše? Hej, Venier, da hočeš naših glav, pridi sam ponje . . .

„Čakajte — vdajte se!“ grmi Venierov prvi častnik. „Brezumna je borba proti taki premoči. Razstrelimo ladjo. Udajte se, pomenimo se.“ — „Ah, Venieru je žal ladje — upa, da jo podeduje po meni! Streljajte, fantje, začnite — še vrnil ne bo . . .“ Res ni odgovoril Venier na salvo iz dogaresse . . . Puške v roki stoje Arbanasi po galejah. Vedno bliže. Streli, ki so podrli par mož, prevrtali par jader, jih ne ustavljajo. Kdo bi se bal takih mornarjev? Črne galeje pritiskajo od vseh strani na bregantino. „Zora!“ vpije Juriša skoz dim in strel. „Zora!“ opominja sestro . . . „Vem, Juriša, vem . . . Žive me ne dobe . . .“

„Na zdravje, vaše gospostvo!“ kliče Venier, „zakaj si nam odtegnil tako hitro svoje knežje obličje? Oj knez ti moj — dolgo čaka rabelj z vrvjo nate . . .“ „In hudič nate,“ odgovori Juriša, vzame puško iz rok Podstenskega, meri . . . Dober strelec je Juriša . . . Pa kaj zakriči Zora — skoči . . . Ha, zgenile so se pasje duše. Venier je mignil, prvi strel grmi iz sovražne ladje. Prehiti Juriševoga . . . Kot blisk se vrže Zora, plane Foscari pred Juriša. Krik groze gre po dogaressi. Bledí Venier na galeji. Ne, tega ni hotel! Zato ni odgovarjal na izzivajoče streljanje, Foscarija je hotel izročiti živega sodbi, pridobiti si tako slave, stati čist pred soprogo, otroki. Zli duhovi so vodili roko strelca. Očitajoče zre moštvo galej na admirala: Na dogaressi leži general Foscari, v Senjankinih rokah — umira . . .

Besni krik: „Udri na vruga!“ predrami Veniera iz mrtvila. Jih je izbljulo morje, ali vrglo nebo med galeje? Naglo se gibljejo urni uskoški lesovi med nerodnimi galejami, obkrožijo dogaresso. Puške dolgocevke grme, preti uskoški nož . . . Strah se polasti Veniera, vojakov . . . Tu so pošasti v rdečih bundah — vodi jih stari sovražnik Benečanov, Frankol. Tu so, že plezajo na dogaresso . . . Frankol, Daničič, Hreljanoviči . . . Grme uskoške puške. Vsaka krogla najde Benečana. Venier se skriva za jambor, ukazuje. Pa zmedeni so vojaki, zmeden je on — vsak čuti dih zadnje ure, vsak vidi le uskoško puško, nož . . .

XXIX.

Na Nehajgradu, na senjskih stolpih grme topovi. Praznično oblečeni hite meščani, Uskoki, hiti škof z redovniki in kleriki, hiti sodnik s starešinami na mostišče. Grmenju topov se pridružuje zvonjenje. Slovesno gleda goli Strmec, gleda košati Vratnik na Senj, slovesno šumi Adrija. Solnčen jesenski dan je. Miruje burja — pomirjajo se borbe. Senj pozdravlja novega stotnika Nikolaja Frankopana. — Na krasni ladji, v sijajnem spremstvu prihaja Frankopan. Spremlja ga

plemstvo od kranjske in primorske meje — spremlja ga stotnija nemških vojakov. Da ukroti Uskoke, da jamči za mir med Avstrijo in Benečani. Toda porogljivo zro uskoški vojvode na nemške vojake . . . Oj bratje, ne boste dolgo na senjski skali! Kamen ne da kruha — Gradec ne da denarja . . .

Na krasni ladji, na gizdavem belcu prihaja Frankopan. Pero pri peresu, puška pri puški, tako se klanjajo Uskoki. Škof pozdravlja potomca plemenitega rodu, ki je skrbel za povzdigo npravnega in gmotnega blagostanja svojih podložnikov. Blagoslavlja spomin blagega Bernardina, ki je posvetil leta truda, kupe zlata vzvišenem namenu, da čuje narod blagovestje v svojem jeziku. — Mestni sodnik izroči Frankopanu ključke mesta: „Bodi naš varih, Frankopan! Brani naše pravice pred Nemcem in Benečanom. Tujci nam gazijo pravice. Na mestih, kjer so sedevali naši plemiči, sede lakomni Nemci. A ti, knez, ti si naš. Hrvaške gore list si. Ne zaničuješ jezika in naroda, vselej se kažeš Hrvata, pišeš v našem jeziku, se podpisuješ še kot grof Senja, knez Krka. In še nosijo naše cerkve tvoj grb, še oznanja kraj milosti, Trsat, svetu ime Frankopanov, še živi v našem srcu . . .“

Mati dvigne otroka, junaki izstrele puške, trobentači zatrobijo, bobnarji udarijo . . . Šumni pozdrav hiti preko Adrije do Krka, budi zavist in strah Benečanov. Prebudi pa tudi vilo z Velebita, prebudi vesle v gorah. Frankopan! odjekuje po Strmecu, po Vratniku. Frankopan! šepčejo gozdi. Vzdihi zamre pod Krkom. — Nikolaj Frankopan dvigne glavo, se ozre na Adrijo. Težka misel mu zasenči plemenito lice. O morje in otoki! Last davnih dedov, spomin njihove slave in moči. Spomin hrvaške svobode. Dobe, ko so plačevali Benečani Hrvatom danj od Adrije in Krka, ko so sklepali s Frankopani trgovinske pogodbe. Raztrgana si, Hrvaška — Frankopani so oropani stare posesti. Da se razblini njihovo bogastvo, mine njihova moč. Pa ne izgine njihova slava . . . Čujte, ljubosumni Nemci, cesarjevi slugi, ta pozdrav: Ne pozdravlja Senj cesarskega stotnika. Ne izroča kot takemu mestni sodnik Senja. To velja le Frankopanu, domačemu knezu . . . Oj Nikolaj! Da razvijeta z Volkom, z Zrinjskim hrvaško zastavo . . . Kraljevi venec bi se podal Volkovi junaški glavi, Frankopanov plašč bi pokrival rane tožne Hrvaške. Turek bi se uklonil hrvaškemu meču, lev svetega Marka bi se umaknil. Do Carigrada bi nesel Hrvat zmagujočo zastavo, postavil bi križ na mošeje . . . In kdo drugi kot Hrvat, izpere madež sramote z Evrope? . . . — Vzklika ljudstvo, grme topovi — dan je, poln obetov, nad . . . Pa oblak se prikrade nad Senj, oblak se gosti na Frankopanovem čelu. Ne ker jima gre po pravici, le pod pritiskom nujnosti so dali v Gradcu

Nikolaju stotnijo v Senju, Volku podgeneralstvo v Karlovcu. Hrvaško Primorje je v nevarnosti, da ga zasedejo Benečani; zato se pripravlja z manjšimi napadi. Posestnik Trsata, Vinodola in Novija, posestnik gradov ob hrvaški meji bo branil te meje hrabreje od tujca — njemu, domačinu, ne bodo uhajali vojaki pod pozlačeno benečansko zastavo . . . Da. Le pod pritiskom potrebe, v resnem položaju, so izročili na graškem dvoru Frankopanom važna mesta.

Meseca avgusta je odpustil benečanski senat nadvojvodovega poslanika Štefana de Ravnacha s praznimi besedami. Ni izpustil ujetih Uskokov v Benetkah — v Labinju so še zaprti Rečani. De Ravnach in cesarjeva komisarja v Senju, Adolf Althon in baron Marko Beck, so se sešli na Dunaju in nadaljujejo razprave s cesarskimi svetniki in benečanskim poslanikom, ki se bodo pač vlekli semintja in ne bodo imele nikakega uspeha. Ker nadvojvoda noče in ne more ustreči glavni ljudovladini zahtevi, da premesti Uskoke iz Senja. Benečani se pritožujejo, da počenjajo Uskoki vedno nove vragolije. Ker jim gleda pred Senjem vedno benečansko brodovje na prste, so si izbrali za pristanišče mestece Omiš v Dalmaciji. Odtam napadajo po suhem Turke in na morju Benečane. Ker noče izpustiti senat brinjskega stotnika Milanšiča, so iskali Uskoki prilike, da ulove kakega odličnega Benečana in ga zamene potem za Milanšiča. To se je posrečilo knezu Juriju Daničiču. S tristo Uskoki se je vrgel na Krk in ulovil v Baški benečanskega provedurja Jeronima Marcelja. Peljal ga je v Senj in zaprl v kulo sv. Save. — Benečani so zagnali velik krik na to barbarstvo in požgali v pazinski grofiji in na Krasu čez 226 hiš z gospodarskimi poslopji. Nikdar se niso družili prebivalci teh krajev s Senjani. Vendar so jim pokončali setve, vinograde, oljčnike. Cesarjevi svetniki očitajo benečanskemu poslaniku, da je potrošila ljudovlada več tisoč zlatov, da se ne bi sklenil in da se prelomi mir med Turki in cesarjem. Soranzo jim odgovarja, da je signoriji znano, kako so poizkušali cesarjevi poslaniki zaplesti ljudovlado v vojsko s Turki. — Da želi nadvojvoda miru, izpričuje to, da je poslal takoj, ko je izvedel o dogodku v Baški, reškega stotnika zopet v Benetke, da izpriča ta čin, pove, da izpusti nadvojvoda precej krškega provedurja in zahteva, da izpuste ujete Uskoke. V Senj je poslal nadvojvoda Ivana Jurija barona Kisle in barona Turjaškega. — Komisarja sta osvobodila Jeronima Marcelja, poklicala senjskega stotnika Vida Gušiča in uskoške poglavarje predse in jim zapovedala v Ferdinandovem imenu, da ne smejo več vznemirjati podložnikov ljudovladinih. Kisel je oponesel Uskokom, da bi lahko izhajali z dosedanjo plačo. Toda kocke, kvarte in vino je treba pustiti. Kdor hoče še ostati

v Senju, se mora zadovoljiti s to plačo ali pa oditi. Vsak, kdor ni pravi senjski meščan, mora oditi v osmih dneh. Komisarja sta zapovedala, a izvršitev teh zapovedi sta izročila novemu stotniku — Nikolaju Frankopanu. Določila sta, da vzame v Senj stotnijo nemških vojakov, da ukroti ž njimi Uskoke. Uskoki se, kot se vidi, ne boje novega stotnika, ne vojakov. Zanašajo se na dobroto in modrost — pa siroga želja Ferdinandova in cesarjeva je, da se naredi vse, s čimer bi se mogla preprečiti vojska. Vsaj za čas. — Komisarja Kisel in Turjaški sta opazovala v Senju vojaške priprave ljudovladine . . . In že koncem avgusta so sporočili deželni poslanci goriški nadvojvodu, da spravljajo Benečani v obmejna mesta strelivo in proviant, množijo posadke. Zato je neobhodno potrebno pripraviti se za boj. Prebivalci goriške meje se pritožujejo, da ne smejo nositi orožja, dočim so Benečani dobro preskrbljeni ž njim. — Ravno takrat je poslalo tržaško starešinstvo pritožbe v Gradec: Benečani so ulovili tržaško ladjo, ki je vozila olje iz Apulije v Koper, in si jo prisvojili. Ujeli so tudi ladjo tržaškega trgovca Callota ter priklenili vse mornarje na galeje. Moščenice so se komaj ubranile napada. Povsod se zbira benečanska vojska — zato se mora pripraviti tudi Trst za obrambo, pripraviti se mora Gorica. Še kranjski stanovi so izdali oglas za vojsko. Ker so pa sami preslabi za borbo z Benečani, prosijo nadvojvodove pomoči. Saj so prodrli Benečani že v Kranjsko, požgali graščino Prem in razgnali kmete, ki so se jim postavili v bran. Naglo združena posadka mejâ jih je komaj prepodila iz Kranjske. Trgovce, ki vozijo žito s Kranjskega v Trst, napadajo benečanske čete, rušijo soline ob hrvaškem Primorju.

Zato sta svetovala komisarja, je svetoval Frankopan nadvojvodu, naj se vendar poskrbi po mejah za obrambo. Sovražniku sploh ni verovati, najmanj pa Benečanu. — Da so imeli ti možje prav, je potrdilo poročilo zapovednika bovške soteske, Jurija Filipa Gera. — Ferdinand je verjel, česar ni hotel verjeti od Klessla zaslepljeni cesar. Določil je 200 tolarjev za novo obzidje Moščenic, za smodnik in svinec. Komori je zapovedal, da nakupi na Koroškem žita in ga odpelje v Gorico. Poslal je tja topove, puške in mnogo puškarjev. V Trst je poslal veliki top. Izvoz žita je sploh prepovedal. V slučaju velike potrebe bi poslal pomoč iz Karlovca in Petrinja. — Kmalu za tem se je nadvojvoda bridko pritožil radi pomanjkanja orožja v orožarnah v Ljubljani in v Gradcu. Zapovedal je, da se preiščejo vse obmejne trdnjave. Dvorski blagajnik naj izroči dvorskemu orožarju 800 gld. za dva topova v Trstu in 1500 gld. za strelivo in orožje istotam. Zakupnik trbiški naj pošlje za 100 goldinarjev svinca v Gorico, deželni

odborniki naj zbero toliko denarja, da bodo mogli plačati stražo v Gradiški in zapovednika nove vojske; zato naj nalože stanovi davek na vino v Gradiški.

Medtem se je posrečilo španskemu poslaniku, da je pregovoril benečanski senat. Ustavili so priprave za boj. Ferdinand pa ni bil zadovoljen. Sporočil je cesarju, da je krivično, zahtevati od njega miru, ko sovražniki brez vsakega vzroka gonobe njegove podložnike. On je storil vse glede pomiritve Senjanov, naj izpuste sedaj Benečani zaprte Uskoke. Tudi španski poslanik in treznejši možje benečanskega senata so mislili, da zahteva čast in modrost, izpustiti sedaj Uskoke. Ali dož se je izgovarjal, da še niso mogli razpravljati o tem. Benečanski poslanik je oponesel cesarjevimi, da so začeli Senjani iznova svoj posel na morju. Da se ne more razpravljati prej o izpustitvi Uskokov, dokler se le-ti ne odstranijo za vselej od morske obali. Marsikaj si izmišljujejo Benečani — Uskokov pa le ne izpuste. Oni bi pač najrajši videli, da se porušita reška in senjska trdnjava, da se jim povrne vsa škoda, katero so jim povzročili Uskoki, da se potrdi pogodba, glasom katere bi smeli Primorci kupovati sol samo pri Benečanih. Poslanik nadvojvodov pa je zahteval odškodnino za škodo, narejeno v pazinski okolici, da ne prečijo Benečani trgovine s Trstom — da ne motijo pridobivanja in prodaje tržaške soli. — Dogovarjali so se o tem v Benetkah, na Dunaju. Obe stranki sta se držali trdovratno svojih zahtev. Benečani so si izmišljevali vedno še kaj novega. Cesar je bil posrednik med obema strankama, pod njegovim pritiskom je postal nadvojvoda bolj popustljiv. Sklenil se je dogovor. Nadvojvoda je obljubil cesarju, da bo v bodoče strogo pazil, da se iztrebi na morju gusarstvo, da se bodo pokorili Uskoki svoji oblasti v Senju in drugih krajih. Kdor se ne bo hotel pokoriti, zapade smrtni kazni. Hudodelce-prihajače odstrani iz Senja. Zato je postavil v Senj dobrega in poštenega stotnika. Tudi dobro plačano nemško posadko nastani v Senju — toda ne precej —, da se ne vidi, kotbi bil primoran k temu. — Vse to se pa zgodi šele tedaj, ko izpusti ljudovlada vse ujete Uskoke, preneha z obsedanjem luk, ne ustavlja več trgovine in prometa. Poslanik je vse to odločno zahteval od ljudovlade in poudarjal posebno, da se mora vse to hitro izvršiti, sicer se nadvojvoda ne čuti vezanega na sklepe. — Razpravo o svobodnem brodarstvu so odgodili za poznejši čas, ker se niso mogli zediniti o glavnih točkah. — Benečani so sprejeli ta dogovor. Admiral Venier je dobil povelje, da preneha z napadi in zapiranjem luk. Veseli dogodek so javili v Prago. Cesar je opomnil nadvojvoda, naj izpolni tudi on vse točke dogovora in posebno, naj opomni Zrinjskega, da ne sprejema pregnanih razbojnikov na svoje

posestvo v Vinodolu — sicer izgubi fevdno pravo na posestvo. — Vse se je razveselilo miru, le vsakdo je dvomil, da bo trajen. Benečani so trdili, da ne bo miru, dokler se ne uredi končno vprašanje o premestitvi Uskokov iz Senja — Avstrijci, da je vseh nemirov kriva pohlepnost Benečanov po hrvaškem Primorju in da ne bo miru, dokler ne zapode lakomnežev krvavih glav iz Primorja.

Ne! Ne bo miru! Frankopan gleda junaške uskoške postave. Vidi obronke ran, povezane ude. Vidi živopisano odete uskoške žene in otroke. Sreča pogled, ki ga vprašuje in opominja. Mrki pogled obvezanega Juriša Senjanina. Za koga trpe ti junaki? Za Adrijo . . . O, preden obvelja Benečanom — bo vršal boj . . . V njem si objasnita Frankopana lice, v njem se spodi grenkost iz srca. Veselo odzdravi Frankopan: „Zdravo, vojvode! Zdrav, Juriša Senjanin! Svete Cerkve sem pokoren sin, svetli biskup, mestnih pravic strog čuvaj, gospod sodnik, vam, junaki, vodja na boj!“

„V boj, Frankopan! Vodi nas v boj!“ grmi iz stotero grl. Zvone zvonovi, grme topovi.

* * *

Svetel, solnčen dan je bil dan prihoda novega stotnika. Drugi dan je vstala burja, razočaranje. Frankopanov ukaz kliče Uskoke na trg — pisar jim prečita vladne ukaze zoper grabež na suhem in na morju, imenuje one venturine in Uskoke, ki se morajo izseliti v Cerkvenico in Selce. Sto uskoških rodbin. Uskoki, ki ostanejo v Senju, dobe stalno plačo. — Razočarani poslušajo Uskoki. Stalna plača obljubljena, junačevanje prepovedano! Izročili so jih smrti. Vzemi vrag komisarje! Zamolklo kot grom v daljavi se dvigne mrmranje, se jači. Smrti, prognanstvu jih izroča Frankopan? Napolnili so svetlemu glavo z benečanskimi lažmi. Pravičen je Nikolaj, ni Nemeč. Pojasnujte, posredujte, vojvode! Juriša, solnčece naše, Daničič, ti mladi lev, stopite pred stotnika! — S podstotnikom in pisarjem pregleduje Frankopan beležke komisarjev in modro oko mu temni: Česa so pravzaprav krivi Uskoki? Vendar plačajo za sedaj stroške miru . . . Zato jih nista prognala komisarja daleč . . . Le par ur od Senja . . . — Jakob de Leo se nasmehne. On pozna Uskoke; ve, da se povrnejo pri prvi priliki v Senj, ve tudi, da ne bo bolela novega stotnika glava zato — ve, da popuste nemški vojaki skoro Senj . . . — Ropot na hodniku — težki koraki . . . Uskoške vojvode naznanja straža. Zaripelih obrazov vstopijo Senjanin, Daničič, Vinko Hreljanovič. Govori Daničič, govori Juriša. In rana na čelu gori, burno kot grom zveni glas orjaka. Burno, kot senjski potok, ko podira viharne dni obrežje, se vsiplje govorica. Spremlja jo izrazita kretnja, miganje obrvi, ogenj oči.

„Vladne naredbe, komisarjeve naredbe — so krivične. Dajte nam rajši naglo, nego počasno smrt v gladu in prognanstvu. Grabež imenujete naše čestovanje. Grabež! Plen, to je pravica zmagovalca, sveta pravica. Benečani more naše. Maščevanje je dolžnost Uskoka, sveta dolžnost. Očrnili so nas pred tvojim svetlim obličjem, Frankopan. Že l. 1606. nam je bila obljubljena od cesarja Rudolfa plača. Če je ni dal Rudolf, ki je uvaževal Uskoke, kako jo bo dal Matija, ki posluša Benečane. Smrti izročate bedne? Pa veliko grmado zakurimo nad našim grobom. Dom laži in krivice — Venecijo. Da bi pustili Uskokom delati posvoje, bi bila oprana nadvojvodova čast. Tako pa se mu roga signorija. Osvobojen je provedur Marcelja — zakaj ne izpuste Milanšiča in njegove tovariše? Za nas ni pravice — mi smo psi . . . Nebroj naših mož so prikovali na galeje. Prevzetni Venier brodi in straši po Kvarneru — išče svoje smrti. Tako mi Boga in duše!“ — udari Juriša po sablji: „sam nahujškam Turka nad Benetke, kot sem ga že večkrat, sam operem uskoško in hrvaško sramoto — uničim Benetke!“

Posluša Frankopan in temnejše mu postajajo oči. Da, krivica se godi Uskokom, in on, domačin, pomaga tujcem. Z blagim glasom miri razjarjene leve. „Upokojite se, junaki. Uvidim vaše rane in bolijo me. Strpite, zadržujte vaše fante toliko časa od prask z Benečani, dokler se ne sklene dogovor na Dunaju, odpre morje, rešijo jetniki. Slovesno vam obljubim, da grem sam v Gradec in storim vse, da dobite redno plačo in ostanete zvesta straža Primorja.“

„Tako mi poštenja!“ se roti Daničič. „Napadali ne bomo! A ne zahtevaj, knez, od živega Uskoka, da ostane miren, kadar ga zbode sršen. Turka ščujejo, Dubrovčane podkupujejo na krivo pričevanje zoper nas, črnijo nas pred svetom kot pogane, nas, poštene, krščene plemiče. Kisel baron nam je očital kvarte, kocke in vino! Rekel je, da bi nam zadostovala letna plača — ko bi ne zapravljali. Plača na papirju! Žene in otroci lačni, goli! Molčali smo pred komisarji, saj so uvideli še vedno v Gradcu in Pragi, da moramo živeti. A zdaj je preslepilo cesarja benečansko zlato in premetena beseda. Oj brate, nabrali so se lačni volkovi pred Senjem . . . Oj brate, trpi in umiraj — umiraj in poj! . . .“

Težka muka je na Frankopanovem obrazu. Prav imajo vojvode. Slepí so na dvoru, a njemu so zvezane roke. Hotel bi — mogel bi — pa ne sme! Pasje je tako življenje! — Slovesno ponavlja grof obljubo, da odpotuje sam na dvor v Gradec in pojasni Ferdinandu vse. Mrkega Juriša povprašuje o njegovih zgodbah v Benetkah. Mnogo mu pove, mu pojasni uskoški vojvoda in konča z besedami: „Smrt Benečanom! Vodi nas v boj, Frankopan!“

XXX.

Zastavi na Nehajgradu se vrtita v divjem plesu, drevje stoče in grmovje, valovi skačejo visoko, pršijo čez kulo sv. Save, se zaletavajo v Mala vrata. Šumi, poje burja, poje mladi stražnik v kuli: Kje si Zora, mlada, krasna? Kje Juriša Senjanin? Kaj da ne hiti drzni junak na peneče valove? Za plenom, za osveto! Pridi, Zora, da ti zapojem o uskoški usodi. O črnih očeh, ki spe na dnu morja. Pridi, Juriša, da ti zapojem o Depuntovičih, Smiljanovičih, Vlasinovičih. Da ti zapojem o Vulatku, Bogdinoviču. Nemaščevana je kri tvojih tovarišev, Juriša Senjanin . . . Veternjače se tresejo v luki. Nemirna last nemirnega gospodarja želi v daljavo. Kje si, Uskok? Kradoma prihajajo po skalnati stezi možje, žene, otroci . . . V pišu viharja . . . Trkajo na Velika vrata, kimajo stražniku in se pogube v tesnih, krivih ulicah. Stotnika ni doma in Uskoku ni življenja razen v Senju. Zvest svoji besedi se je odpravil Frankopan še pred novim letom v Gradec. Nemški vojaki so sicer tu, a podstotnik de Leo jim poveljuje. Zato se vračajo polagoma od komisarjev prognani Uskoki iz Selc, Cerkvence. Mož za možem se oglašá v Orlovičevi hiši. Vprašuje, mrko jih odslavlja Juriša: Vojvodi so dali besedo, da mirujejo, da ne dajo Benečanom povoda za nove napade. Osupel posluša prostak, ne razume. Nemaščevana je kri Vulatka, Bogdinoviča, Juriševega prijatelja Foscarija. Nemaščevana je Zora, zaprt Milanšič. Zori so naredili Benečani, da ni bolna, ne zdrava, da strmi cele ure predse, ne posluša bratov, ne tebe, ne prijatelja. In Juriša sedi doma — jo gleda!

Poje burja, šumi v dimniku. Za ognjiščem Orlovičeve hiše sedi Zora pri kolovratu. Počasi se giblje noga, prsti. Zora prede, kot bi ne predla, strmi predse, kot da vidi nekaj čisto drugega pred seboj. Bled obraz ima izraz nepopisne bolesti, črna ruta ji zakriva lase. Črna ruta in obleka. Minil je rok žalovanja po materi — po kom žaluješ, Zorica? Vprašujejo sosede in znanke, Zora odkimava, ne odgovarja. Kaj jo mučijo? Doživela je nekaj tako strašno bridkega, da ne more doumeti. Vprašuje sama sebe, misli vedno eno in isto, ali je mogoče? Ali je res? Prihaja vdova Milka z otrokom, prihajajo Dana, Cveta, Mara. Zapojo, zaigrajo, kot prejšnje dni. Zora ne haja. Ona misli svojo misel . . .

Naglo se odpro vrata. V skenderju, v opankih vstopi Juriša, za njim mlad plemič, Podstenski, ki je bil spremil de Ravnacha v Benetke in prišel z Jurišem v Senj. Brat tistega viteza, ki ga je bil rešil Juriša Turku dane besede, mu uplenil lepo Medo, ki si je potem izvolila samostan. Poln hvaležnosti do Juriša, je pustil potovanje na Dunaj z de Ravnachom,

spremil Juriša na nevarni poti v Senj, se podal v Reko, ko se je vrnil de Ravnach, in izvedel po Bistriškem vse, kar se je zgodilo dan po Juriševem begu v Benetkah. S potrjim Jurišem govorita vedno o isti stvari . . . „Bog, Zora!“ pozdravi Juriša. Ona ga pogleda raztreseno. Ne skoči mu naproti, da mu prinese pačme, da ga ogrne, da postreže gostu. — Tiho se kreče stara Mara po kuhinji, tiho, da ne vzbudi v deklici nevšečnih spominov. Kak strah je užila takrat, ko je bilo ušlo vrnjeno dekle. Kako hud je bil Milanšič! Tak otrok je imel za norca starega, častitega moža! Sestra tako častitega brata je ušla v sramoto . . . Sram je bilo starega ženina. Zaprl se je v Brinj in čakal prilike, da se maščuje Benečanom. Ni čakal dolgo. Ribič mu je prinesel poročilo Venierovo, da naj pride po Zorin prstan. Milanšič je menil, da ga kliče Foscari. Pa ni bilo več starega ženina, ne mlade neveste. Ivo je izposloval, da niso zaplenili bratovega premoženja. Upal je, da se vrne Zora. Prevzel ga je samostan, dokler se ni vrnil nenadoma Juriša. — Tiho se kreče stara Mara, briše skrbno klop s predpasnikom. Sedeta Juriša in Podstenski. Bridko se zagleda brat v sestri. Kaj naj naredi, da prepodi to mrtvilo z nje. Prejde s časom, pravi učeni pater gvardijan. Strašen dogodek ji je pretresel dušo. Čas jo ozdravi. Ali jo? Huje kot smrt je gledati sirotico. Dan za dnem čakajo rešitve jetnikov iz Benetk. Dannadan se pojavi lahko Milanšič. In tako naj najde nevesto? Rešena ni Juriševa, ni Zorina čast, dokler ne zveže zakon Zore in Milanšiča; potlej umrje mirno Juriša Senjanin. Nečaki bodo nosili njegovo orožje, družili z očetovim Orlovičevo ime. Ali pride kdaj ta dan? Če si reče, da ne, bi divjal, pobil vse . . .

Zunaj šumi burja, tu sedi bolna sestra in tam, v samostanu, je — Cecilija. Dožinja je morala iz sijajnih dvoran. Ker je imela zveze s tujo vlado, so jo obsodili v prognanstvo. Da se ne bi dogovarjala s sovražnikom v tujini, so jo zaprli v samostan . . . Cecilija! Juriša jo vidi, kot jo je videl zadnjič, leskečo nakita, smehljajočo, žarečo duha. Krog nje poslaniki, knezi, umetniki, dečki, dvorjanke. Zdaj je sama — zdaj moli, joče . . .

Večkrat mora ponoviti Podstenski, kar mu je bil povedal Bistriški: Bilo je proti jutru. Še so bile polne dvorane, še je vladalo veselje v njih. Nakrat nastanejo čudni sluhi . . . Venier pogreši nekoga, Venier hodi po dvoranah. S hudobnim smehljajem mu sledi dožinjino oko. Nakrat prihiti Venier prepadel k dožu, mu šepetaje: Izdajstvo! Izginil je Juriša! Kraševac je pijan kot sod, kolne in čaka Nemca. Rossi se smehlja, trdi, da je nemški vitez pri sestanku z mlado damo. Nihče ga ni videl. Kam pa naj preide iz dogane? mu je odgovoril malomarno dož, a po-

gledal prodirno Cecilijo. Smehljala se je in poslušala poklone. Kar prihiti skozi vrste veselih gostov Mocenigo, migne Venieru, stopi k dožu. Oba menjujeta barve ob njegovem poročilu: Klara je sedela na balkonu in čakala, da pride ponjo Foscari, kakor je bil obljubil. Mehko in blago ji je bilo pri duši. Videla je čarobno razsvetljeno mesto, regato, in se veselila plesa v dogani. Hotela je biti vesela tisti večer, pozabiti na vse. Pa veselica se je pričela. Foscarija ni bilo. Poslala je slugo, da izve, kje je, in čula, da se je odpeljal na Giudecco, da se odpelje rano v Bologno. Čudno se ji je zdelo — naglo je vstal sum: Kaj ko bi bil porabil priliko regate, da reši Zoro, in bi bilo zaman vse njihovo vabljenje in čakanje? Poslala je slugo k rivi. Dogaresse ni . . . Obrežna straža, deset mož, leži mrtva . . . Foscari in Zora sta se rešila. — Ustavili so se plesalci, umolknili v svojih razgovorih. Niso čuli, ne razumeli Mocenigovih besed. Ustavil jih je Cecilijin zvonki, sladki smeh. — Hip nato so se vsuli gosti prestrašeni iz dogane. Ni jih podilo rano jutro. „Senjanin vas pozdravlja, urni admiral Venier, Zora vas pozdravlja, moj zvesti soprog! hahaha!“ Tako je klicala Cecilija. Bliskoma je dvignil dož bodalce. „Preljubnica!“ je siknil. — Pred njim se je upokončila prelepa. Potemnelo ji je belo obličje, jeza ji je švigala iz oči. S kraljevsko gesto je vrgla plašč raz ramo, vrgla diadem raz glavo, prstan s prsta. Svetla obroča sta zažarela, izginila v gubi preproge . . . Prestrašeno je bežalo plemstvo. Bistriški in drugi plemiči so ostali v bližini dožinje. Po Juriševem naročilu. Dož je klical straže, sluge. Cecilija je odkimala mladičem, pogledala prezirno soproga in odšla dostojanstveno. Venier je hitel na rivo, za njim ljudstvo. Najrazličnejši glasovi so se čuli, groza je prijela Benečane, ko so videli ubite vojake na rivi. To je pisava Juriša Senjanina, je rekel Venier, in hipno se je raznesla govorica o napadu Uskokov na Benetke, o begu Foscarija. Še ni vse zamujeno, se je smejal Venier. Poznam svaka in ukrenil sem potrebno. Moštvo dogaresse bo povežalo izdajalske begunce. Ha, svak! minil je tvoj dan . . . Hitimo za dogaresso in se vrnemo zmagoslavno z uskoškim knezom in nezvestim generalom . . . Ves dan so čakali Benečani na vročem tlaku Venierovih galej. Senatorji so hodili k sejam v dogano, ljudstvo jih je spremljalo z mrmranjem, se je zbiralo pred dogano, ker se je širil sluh, da sta dožinja in njen brat v nevarnosti. De Ravnach se je šetal s svojim spremstvom med gnečo. Namenjen je bil udariti, če bi bili pripeljali Juriša in njegove plemiče kot ujetnike. Popoldne se pripelje Venier na svoji ladji in vleče za sabo dogaresso. Galeje je pustil pri Malamocchi. Na dogaressinih razcefranih jadrih je bil zaznamovan boj.

„Kje je Foscari?“ je zagrmelo ljudstvo. „Dajte nam Foscarija!...“ Venier se ni prestrašil. Ladja je priplula do rive. „Foscari! Dajte nam Foscarija!“ je rjula množica v strahu in jezi. Most je vezal bregantino z rivo. Venier je mignil. Dva vojaka dvigneta zvito jadro s krova dogaresse. — Odgrneta... Klic groze pretrese zrak. Pred benečanskim ljudstvom leži mrtev njegov ljubljenec... Veliko črno oko je uprto v nebo. Solnce, ki se obrača proti zahodu, gleda vanj... Odkrije se glava za glavo. V svečanem molku stoji negibno vse. Foscari je mrtev... Da razbiješ tudi vse — njega ne oživiš... Mrtev je — mrtve nade reveževe... Kar pretrese tihoto groze ženski krik. Razpletenih las, v vihrajoči obleki prileti dožinja... Jok se glasi po rivi, jok žena in mož, ko objemlje sestra mrtvega brata, ko ga kliče: „Ivan, Ivan! Poglej me vendar! Samo še enkrat! Kaj slediš solnčni poti, moj brat? Premišljuješ pravice ljudstva, — pravice srca? O Kristus! Ti me ne vidiš, moj brat! Tvoje odprto oko ne vidi solnca! Zapisalo se ti je znamenje v čelo...“

Doganska straža pod Venierovim poveljem je ukazala ljudstvu raziti se — je hotela odtrgati dožinjo od mrtvega brata. Z nepopisno naglostjo se je vrglo besno ljudstvo nad stražo. Pritisnil je večji oddelek vojakov. Hitro se je izpraznil trg, sbirri so vlekli par mož v ječe, drugi so bežali. De Ravnachovi mladiči so se hoteli zbrati okoli dožinje, pa straža je odnesla onesveščeno, fantje so se komaj rešili rok vojakov. Med metežem je izginilo Foscarijevo truplo. Pravijo, da je padlo v morje. Vso noč so se potapljali ribiči: morje ni vrnilo trupla Ivana Foscarija.

Juriša posluša Podstenskega in čuti vedno večjo bol, željo po maščevanju. Juriša motri Zoro. Čuti, razume, o čem se govori? Pustila je kolovrat, položila roke v naročje, obrnila pogled v Bistriškega. Pa nobena mišica se ne gane, zenica ostane mrtva. Zora sliši pač šumenje besed, pa neznan ji je njihov pomen. Ona vidi pač samo Foscarija, kako je padel na smrt zadet v njene roke, ko sta skočila oba v isti misli pred Juriša. Strašen spomin! Frankol je bil skočil na brod, mignil Jurišu, da izpusti sestro v čoln. „Rešite se,“ je rekel Foscari, se nasmehnil Frankolu: „Prišli ste pravočasno.“ „Ne brez tebe,“ je vzkliknila Zora in hotela vzdigniti ranjenega Foscarija. Odkimal je, šepetal: „Poveljnik ostane na...“ Kri mu je zalila usta, Juriša je iztrgal Zoro... Med streljanjem so se umikali Uskoki od galej; se rešili. Vriskali so in poljubovali roke, obleko Senjaninu, a obmolknili so ob pogledu na Zoro. Niso vpraševali po Milanšiču. O šumi, burja! Divjajte, jesenske nevihte! Podite mehka čuvstva iz srca. Mož naj bo Orlovič! Ženskam solze, popom molitev, junaku boj!

Kaj kramarijo za Uskokovo kožo v Gradcu, na Dunaju! Ne poslušaj, Frankopan. Veš sam, da ne izpolnijo Benečani nikdar obljub, da se družita sv. Juri in sv. Marka samo v koledarju. Frankopan, ti poznaš hrvaško pravo, poznaš senjske pravice, potegni se za nas. Nadvojvoda ima težave radi uskoških plač? Čemu? Uskok si pridobi zlata in živeža... Zakaj mir, sramoten mir s krivovercem? Počrnel vam je obraz — ne vidite solnca pravice, ne vidite križa, svetega znamenja odrešenja.

Z rahlim dihom je odpodila pomlad snežene oblake raz gora. Veselo vihrajo po morju sv. Juri, sv. Helena, sv. Vid. Sklepajo se ženitve, kupčije. Delavci hite na polje, v vinograd. Le urno, Primorec! Uskok! Danes se ženiš, jutri greš nad Turka, danes seješ, jutri ti pokonča Benečan plodno njivo. Frankopan je šel iz Gradca na Dunaj, Frankopan poroča, da se razbijejo dogovori ob benečanski trmi, da nočejo izpolniti pogojev in se izgovarjajo, da tudi nadvojvoda ni izpolnil svojih. Svobodno trgovino je proglasil general Venier, pa se le vtika v uskoške lesove, se prepira s prognanci, ki so se vrnilo za odsotnosti Frankopanove v Senj...

Pomlad je. Sopic mehki glas vabi uskoško mladino na ples in petje. Odičene s petjem in dragulji hite deklice na cilnico. Vse živi, se veseli, samo Zora molči, strmi predse. Izmika se varstvu brata in tete, stoji v viharju in dežju na kuli sv. Save. Ne glej tako hrepeneče po morju, Zora, sestra edinica! Ni ga — ne bo ga nikoli več... A jaz sem tu, Zora — tvoj brat Juriša...

Velika nedelja. Vse slavi praznik Vstajenja. Mrk stoji Juriša Senjanin na mostišču. Zvonovi vabijo, njemu je tesno v duši. Zvonovi vabijo, pa sestra ne ve za pomlad, za vstajenje. Zvonovi vabijo. A bliža se dan, ko ne bo smel slišati Uskok glasu senjskega zvona. Šarijo in kramarijo v Gradcu, na Dunaju. Mož je Ferdinand, toda cesar slep... Ni za moža, da varuje žensko. Ni za Juriša Senjanina, da čaka doma smrti. Benečani so začeli — odvezani smo besede. Ni žita, pravite? Otroci jokajo? Žene so čmerne, ker nimajo lišpa, vam junakom je čas dolg? Za menoj, junaki! Vstajenje je — Uskok vstaja — in strah gre pred njim... Ko se vrnemo, pridite kot navadno — ko se vrnemo, pridi, Zorica, v škrlatu in svili...

Hite jadra. Še zna krmariti Senjan. Izza bregov pozdravlja kukavica, na senjski kuli se pokaže bled obraz. Z Bogom, sestra edinica! Radost in žalost Juriša Senjanina. Kaj kukaš, kukavica, naznanjaš smrt in prognanstvo Uskoku? Pozdravljen, Velebit! Pozdravljeni, Pažani! Kam? K Turku v vas. Štiristo junakov, deset ladij. Kresove zažgemo na slavo Vstajenja. Turške vasi naj gore na veliki praznik kristjanov,

turške duše naj hite v Mohamedov raj! — Milja za miljo ostaja za urnimi jadri. Stoosemdeset milj. Pri Krepanu v šibeniškem Primorju se ustavi Senjanin. Od tam udari čez benečansko zemljo na Turško. Raznese se glas, da se je dogovoril z Benečani, da sme napadati preko njihove lasti nevernika. — Kresovi zaznamujejo uskoško pot . . . Na konjih, natovorjeno govedo pred seboj, se vračajo Uskoki v Krepan. So vam dali radi Turki živine? blaga? O radi! Božali smo z nožem, prigovarjali s puško — zdaj molče . . .

Še ni Jurišu dovolj junaške igre. Benečanskega broda ni v bližini, Krepančani verujejo v dogovor. Varujte, Krepančani, naš plen! Mi pa udarimo, bratje, v Makarsko, na Neretvo! Skozi dubrovniško last v Hercegovino. Trebinjski paša ima lepe hčere, Trebinjani dosti blaga . . . Kot vihra jadrajo, kot vihra jašejo Uskoki. Treba je hiteti, preden pride Venier z brodovjem. „Ne boj se, brate!“ grmi uskoški klic po Trebinju. Ladje, nakrcane blaga, živine, sužnjev — tako se vračajo Uskoki. Kot nekdanj stoji Senjani na mostišču: „Zdrav, Juriša, solnčece naše!“ In zaskripljejo tenko vezeni opančiči, žari škrlat, šumi svila. A ona, ki hiti k bratu, ni več Zora, opevana po lepoti. Z zavestjo duha je izginila nežna mičnost . . . In tesno se stisne groznemu Jurišu srce, ko vpraša sestra hlastno: „Foscari? Kaj pravi — kje je?“ — „Glej, Zora — golobica moja, paševi hčerki ti bosta plesali in peli, ti vezli in pleli. Glej lišpa, verižic! Nadičiš se kot nobena.“ — Hej, kako je bila skočila Zora, ko ji je bil pripeljal pred leti turške deklice, kako se je veselila vselej draguljev . . . Danes ne seže po njih, pogleda preko sužnjev in kupov blaga raztreseno na morje.

Polno je mesto plena. Sirote, cerkev, sodnik, podstotnik, vsakdo dobi svoj delež, stotnikovega spravijo. Pa še se ni naigrala krvave igre uskoška duša: niso se pomerili z Benečani. „Hajdimo,“ pravita Hreljanoviča, „Benečani brodarijo po Dalmaciji — k njim po dobro jutro! . . .“ — Zaman prosi in ustavlja siva mati Hreljanovičev sinove. Dvanajst ladij hiti iz Senja. Načeljujejo Juriša Senjanin, brata Niko in Vinko Hreljanovič. „Naj straži vrag Nehajgrad!“ je rekel Vinko, ko ga je ustavljal de Leo. Prijadrali so do predgorja sv. Jurija na Hvaru. Noč se bliža. Pozor! Za predgorjem je brodovje, na njih Arbanasov kot pečka. Uskoki zagrabijo za puške . . .

Pokrivaj noč uskoško sramoto! Uskoki, ki so podili stokrat Benečane in Turke, beže pred Arbanasi . . . Deset ladij hiti proti Senju. Na njih leže ranjeni, mrtvi. Živi pošiljajo do nebes kletve, prisege maščevanja . . . V zadnji ladji sedi ob popi Vinko Hreljanovič, drži v naročju glavo mrtvega brata. Toži kot grlica v logu, rjove kot zver v hosti: „Brat

moj edinec, ti zeleni lavor . . . Posušila se roka, ki te je udarila . . . Ne imela mu pasja duša pokoja. Niko, sokole moj! Grmado zakurim na tvojem grobu . . . Da sega plamen do Benetk in Gradca . . . Ne bo miroval Uskok! Naj izbruhne vojska, naj perejo potoki krvi sramoto našo — Niko Hreljanovič! —“

Beže ladje. Ob krmilu čuva Juriševo sokolovo oko. Vinkovo naricanje izvablja junaku kletve: „Proklete kače benečanske! Prevariti tako junake! Je li svobodna pot?“ je bil vprašal Juriša. „Svobodna, brat!“ je rekel poveljnik Arbanasov, Ivo Dobrovič. „Pa kam hočete? Noč je tu. Zajadrajte v luko. Izpijemo čašo vina, se porazgovorimo.“ „Jadrajmo naprej,“ je svetoval Juriša Niku Hreljanoviču. „Ne zdi se mi varno.“ „Se bojiš ženskih solza?“ se mu je rogal Niko. In hitel je prvi v pogubo . . .

Komaj so bili Uskoki med Arbanasi, udarijo psinanje. Ubili so jih šestdeset, ranili do petdeset. A njih, Arbanasov, je padlo samo osem, ranili so jih le devetnajst! O sramote! Junaki vajeni zmage so padali skoraj brez obrambe, umrli kot stare babe! Dve ladji sta zapadli — druge je rešila samo Juriševa hrabrost in modrost . . . Okaljeno je uskoško ime — dvignila bo laž in kleveta glavo . . .

* * *

„Sinko moj, rana moja! Komu si zapustil starico, mater sivo — kaj kličeš odprtih oči brata za seboj? Sokola dva ponosna sem gojila — bila sta kot drevo v cvetu, moj Niko, moj Vinko! . . . Ugasnilo mi je na veke solnčece — ah, mene jadne!“

Tako narekuje in joče z narekovalkami v cerkvi sv. Jurja siva mati Hreljanovičev. V sredi cerkve stoji oder s truplom vojvoda Nika. Nem leži, prekrižanih rok. Na oltarju sv. Jurja gore debele sveče. Nem leži Niko? Ne. Krvava rana zija na čelu, govori glasno . . . Otrpla roka drži križ. Nerodno. Otrpnila je stiskaje ročaj sablje . . . Vije mati roke, si puli razpuščene lase, si praska razgaljeni vrat, obraz, se bije ob prsi. Nizka cerkev je polna solza, vzklikov žalosti, kletve. Glave sklonjene, povešenih oči stoje vojvodi, stoje čete okrog odra. Kot da jih je sram pogledati na mrtvega tovariša. Črno zagrnjene žene in dekleta se stiskajo okrog sten in vrat. Na materinem grobu stoji Zora, gleda zapanjeno mrtveca. Pater Ivo stopi k odru, kropi, se poslavlja v imenu Senja od njega. V vznesenih besedah, plamtečih oči. „Tekla je junakov kri,“ pravi. „A kot je bila kri mučenikov seme krščanstva, tako naj bo Nika Hreljanoviča in njegovih tovarišev izdajniško prelita kri seme Adrijine svobode.“ In mrki ponižani vojvodi razumejo plamtečega govornika. Križ ima v roki Jurišev brat — a prijel bi rajši za sabljo . . . Uskoki dvignejo glave. Razumejo: Smrt

Nika Hreljanoviča bo seme vojske. Že se zgrinjajo benečanske galeje, že tožijo Benečani, da so napadli Uskoki izdajsko Arbanase. Njihova smrt kliče maščevanje — maščevanje pride ...

Strašno izpremenjenega obraza stopi gorostasni Vinko k mrtvemu bratu. Levico na krvavem čelu, desnico na križu v mrtvi roki govori grozno prisego maščevanja. Za njim stopajo Juriša, Daničič, Vučič, stopajo mož za možem. Poljubujejo mrzla lica, pri-

Pater Ivo pokropi grob. Drug za drugim odidejo možje. Juriša poklekne k Zori na materin grob. Rahlo stopi Ivo k bratu. Bled je Juriša, kot takrat na Trsatu ...

Molče stisne redovnik bojevnikovo roko. Zora strmi v brata. Zaigrajo ji mišice po obrazu, razširi se zenica ... „Ah!“ vzklikne. „Juriša gre — in ti ga ne ustavljaš, Ivo. I ti bi šel ... Vsi ... Tudi jaz ... Mrzlo je v grobu, Juriša ... Siroto izročaš — si-

DRUGO TRIGLAVSKO JEZERO (1610 m)

FOT. ANT. GREGOREC

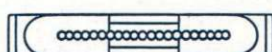
segajo: Ne našla jim duša pokoja, če ne maščujejo smrti Nika Hreljanoviča. —

Zvene lopate ... V cerkvi, kot se spodobi plemiču, kristjanu, pred oltarjem sv. Jurja, naj počiva junak ... Nad njim se sklene kamnita plošča — na Nehajgradu zagrmje topovi. Pozdrav mrtvemu kastelanu. Mati se vrže na grob ... Sosedje in sorodnice jo dvignejo in odpeljejo v Nehajgrad, v prazno stanovanje Nikovo ... Tam žaluje z narekovalkami štirinajst dni in noči, štirinajst dni in noči ne prižge ognja, se ne umije, ne naspi.

roto ... O, prazen mi bo Senj in svet brez tebe — kje si poišče sirota utehe? Je v morju, je na gorah? Nekdaj so pele vile, Juriša. Na Vratniku, vrh Velebita. Zdaj molče in junaki umirajo ...“

Brata se pogledata. Se vrača sestri razsodnost? Bolje zanjo? Bog ve! Maščevanje kliče — pošten Uskok se ne mudi. V cerkev se je vrnil Daničič. Naježen kot bog maščevanja kliče: „Haramija Marko poroča, da se je usidrala v mandrinski luki na otoku Pagu benečanska galeja. Načeluje ji Venier ...“

(Konec.)

Drobljanci.

Zložil Anton Medved.

1.

Kar nam napišeš, napiši tako,
da te nobeden razumel ne bo,
pa te bo marsikdo hvalil,
pa te bo malokdo žalil,
ker se bo vsakdo povedati bal,
da ni razumel tegà, kar je bral.

2.

To vemo danes zagotovo,
da smo prispeli v dobo novo:
O pravi veri pridiguje člankar,
iz pesmi in povesti kuka Cankar
in slednji vaški paglavec je strankar.

3.

Ob urah težavnih le plakaj,
a stisni v samotni se kot!
Opiraj se nase, ne čakaj
od svojega brata dobrot!
Kar vzameš na posodo, lahko povračaš,
dobrota je dolg, ki ga nikdar ne plačaš.

4.

Ženico vprašaj, če se joče,
ne: kaj ji je, temveč: kaj hoče.

5.

O duševne edinščine,
ki trapi ene ženščine:
učijo se latinščine,
ne znajo pa slovenščine.

6.

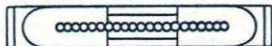
Velé, da vsak poet je malo „trčen“.
Zakaj? Ker vsak je preodkritosrčen.

7.

Lovca pravega je sram
v dalje streljati meglene.
Kaj je vreden epigram,
če nikogar ne zadene!
Kdor ga spiše sebi sam,
naj ga v svoj predal zaklene!

8.

Če hočeš, da ti „prosvetljencev“ krog
za tvoje spise zine kako hvalo,
ogibaj skrbno se besede: Bog,
in če jo rabiš, piši jo vsaj z malo!

O povej mi . . .

Zložil G. Koritnik.

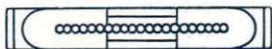
O povej mi, povej,
skrivnostni vedež, nocoj —
ali bo kakor doslej
žalosten delež moj?

Ali bo kakor doslej
z mano šel grenki čas,
ali bo v črnih skrbeh
vedno temnel mi obraz?

Ali sem upal zaman
solnčnih, veselih dni,
ali sem vetru sejal
svoje mlade moči?

Ali bo kakor doslej
moja tožila prostost —
kam drži cesta naprej,
komu postanem naj gost?

Komu postane naj gost
duh sebi samemu tuj —
vedež moj, reci: potuj,
duh si svoboden in prost!

Vodnik kot jezikoslovec.

Spisal Izidor Modic.

(Konec.)

Vodnik — sotrudnik Kopitarjev.

Dismenost pa ni edino slovnisko delo Vodnikovo, ki je zagledalo beli dan v tisku. Vsaj del Vodnikove nemški pisane slovnice slovenske je bil natisnjen že l. 1808. v Kopitarjevi „Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark“. Najzanesljivejša priča za to nam je Kopitar sam, ki pravi (Gramm. 388): „Prof. Vodnik hatte die Güte, bey meiner Abreise von Laibach, die Besorgung der weitem Correctur (von den Verbis angefangen), die Ausarbeitung des Verzeichnisses der indeclinablen Redetheile, und die Anzeige der Druck- (allenfalls auch meiner eigenen Schreib-) fehler — zu übernehmen.“

§§ 15—18 (str. 366—384) v Kopitarjevi slovnici so torej Vodnikovi.

Nadalje je obljubil Vodnik Kopitarju, da mu spiše sintakso za njegovo slovnico (Jagić: Ist., II., 311) in nekaj etimološki slovarček (Jagić: Pisma Dobr. in Kop., 31), pa obljube svoje ni izpolnil. Pač pa je Kopitar uporabil Vodnikove zbirke besede za slovar v svoji slovnici (Gramm. 95, 222 alibi), kakor on sam priznava (l. c.). Petrovskij misli, da je Kopitar tudi razne dialektične oblike, ki jih navaja v svoji slovnici, zvedel od Vodnika. (Pervye gody dejatel'nosti B. Kopitara: UZKU. 1806. Kn. 4. Str. 196.) Opirajoč se na spodaj natisnjeno, doslej neznanu pismo Vodnika Kopitarju pa menim, da je i sicer pomagal Vodnik Kopitarju pri njegovi slovnici.

Med Vodnikovimi rokopisi v ljublj. štud. knjižnici se namreč nahaja nedatirano lepo pisano pismo Vodnika Kopitarju — najbrž iz l. 1808., kmalu po odhodu Kopitarjevem na Dunaj — ki ga tu ponatiskujem radi zanimive vsebine; utegnilo bi namreč malo pojasniti razmerje med Vodnikom in Kopitarjem v oni dobi, kar nam je bilo doslej znano le iz enostranskega vira, Kopitarjevih pisem Dobrovskemu.

Gospod Kopitar!

a) Veliko nadlogo ste mi sapuhtili s' vašho grammatiko; nar vezhi sadréga je pa, de vašhij misli ne véim, kako menite tablo sa besede naredit, ktire se ravnajo po bógu, tátu inu móshu (na uni strani sim vse take iména sapisal).

b) Naredite nu poshlyte jo tedaj vi.

Grammatika je dodéšana, she rodove nektirih besedi bom perftavil.

c) Staviz inu sakladoviz fta shé nevolna; pervi nima vezh poterplenja, drugiga je fkerb sa papir. Glejte, de bo predgovor kratek.

d) Ludje she komej na njo zhakajo. Hitite!

e) Moje besedifhe pozhiva — de bi li fkoru to butaro odloshil?

f) Kam ste Brünner Wochenblatt hranili?

g) Linhartove Blumen a. Kr. imam Vildetu dati, inu ktire bukve shé; to sim posabil?

h) Na uni strani vidite vse teshave, ktire imam, kako bi iména v' eno hlevo sprivil, slafli jef, ki krovátovam, inu she vezh konzov tatovu dajem, ko vi.

Savol tefniga zhafa sim vse té moje potrebe na papir bres prave verfte smétal; nesamerte! Sej verfte, de sim vašh

Vodnik.

Na drugi strani stoje v štirih kolumnah dotični zgledi:

bóg	dolg	méh	tát
bogà, bóga	-à, -u	-ù, -a	-ù, ovà
bogù, bógu	-ù, -u	-ù	itd.
bogà, bòga	itd.	méh	(vedno òv)
s' bogàm			
per bógu	dolgòva		
(itd v du. in			
pl. vedno na-	(itd.vednoòv)	mehòva, -a	
glašujoč -òv,		-òv, -ov	
kot v Pism.		itd.	
str. 19)			
		(Naglašeno	
		vedno òv)	
		= dàr, glàf,	= kóf, làf,
		dòm, gód,	nóht, róg,
		dùh,hlàd,goft	tàfl, dróg?
		léd, grád,	nóf; tràk,
		máh, klàf,	mósh, tràm,
		méd, kval,	tréf, drug,
		mír, làn, ród,	préh, tùr, làf,
		móft, fàd, pàf,	tréfk? volk,
		fin, plef, ftráh,	jes, panj,
		fmrad, vâl,	vran, kâl,
		ftàn	plàs,vós,kàp,
			fàt, plòh,
			véter, plót,
			rób, fvét,
			kert,síd,ferp,
			shleb, fhtor,
			flàp.

Zadnja stran pisma z zgledi je prečrtana s črnim.

Če smem sklepati, zanašajoč se na to pismo, je torej v Kopitarjevi slovnici pač razdelitev tvarine

in jezikoslovna razlaga, torej filološko važnejši teoretični del slovnice delo Kopitarja samega, praktični del pa delo Vodnikovo.

Vodnikov vpliv opazamo v Kopitarjevi slovnici deloma tudi v nedosledni rabi naglasnih znamenj.

Tako naglaša n. pr. Kopitar (Gramm., 232) proti svojemu principu vedno -òv, dočim bi radi tesnega „o“ pri njem pričakovali le -óv. Kvaliteta naglasa se kaže torej tu tudi pri Kopitarju, kar je pa gotovo vpliv Vodnikov ali celo neizbrisani sled Vodnikovega sotrudištva pri Kopitarjevi slovnici.

Vodnikovo odkritje dvojnega dolgega naglasa.

Ni tu moj namen analizirati Vodnikovo slovnico; omeniti moram pa vendarle prevažno odkritje Vodnikovo, da je namreč kvaliteta naglasa dolgih zlogov dvojna:

V poglavju „dolgi ino kratki glafniki“ (str. 4/5 Pismenosti) govori Vodnik med drugim tudi o dvojnem dolgem naglasu. Do tega spoznanja pa je prišel Vodnik že mnogo prej, kakor ga je v „Pismenosti“ (str. 4) nakratko formuliral tako-le:

Dolgi (glafniki) fo dvojni, eni predtégneni („^“), drugi satégneni („/“).

Dalje tu ne razlaga, kako se ta naglasa med seboj razlikujeta. Tega tudi v nemškem rokopisu ni storil, v kratkem govori o „geschärfte“ (˘) in „gedehnte“ (˙) Vocale, ki so vedno dolgi. Iz zgledov v „Pismenosti“ pa: dān, vrāt (Tag, Hals): dān (gegeben), vrāt (der Thüre); lahko spoznamo, da je predtégneni naglas naš padajoči ali potisnjeni naglas (˘), satégneni pa naš potegnjeni, zategnjeni ali kipeči naglas (˙).

* * *

Najstarejši slovniški rokopis Vodnikov, v katerem že govori o obeh naglasih, je odlomek nemški pisane slovenske slovnice v ljubljanski štud. knjižnici, ki pozna še ę, ô — in sega torej po mojem mnenju v leta pred 1807. Tu že jasno razlikuje oba naglasa. V še starejšem načrtu slovnice v ljubljanski semeniški knjižnici se še ni povzpel do te jasnosti, dasi čuti razliko v naglašanju podaljšanih vokalov, ki so ali zategnjeni (govorím), ali pa se izgovarjajo z nekako pezo (Gewicht: letà). Oba zgleđa s svojimi znaki vred že spominjata na poznejše naglašanje, tudi sta znaka poznejšemu naglašanju popolnoma primerna. Tako jasno pa, da je nemogoč vsak dvom, kakor bi Vodnik ne spoznal res razlike obeh naglasov, tako jasno govori Vodnik šele v omenjenem odlomku (štud. knj.). Tu pravi: „Die 5 Selbstlauter können kurz oder lang seyn. Kurz sind sie, wenn

sie ein einfaches Zeitmass lang dauern, lang, wenn sie anderthalb Zeitmasse gehört werden — also wie aa, ee, ii, oo, uu, doch so, dass entweder das Zweyte, oder umgekehrt, halb so lang dauert als das andere, folglich nach Sprache der Tonkünstler eine punctirte Note ausmachen, wo entweder der Punct vor, oder nach der Note steht. Im ersten Falle zeichnet man den Selbstlaut mit dem scharfen Accente (˙) (ojfter glaf), und schreibt anstatt aá schlechterdings á. Im zweyten Falle braucht man den scharfen Accent (˘) (teshki glaf), das ist anstatt äa bloss ä.“ Jasneje in točneje se Vodnik ni mogel izraziti. Malo krajše, pa ravnotako jasno se izraža Vodnik kasneje v nemškem odlomku slovenske slovnice, ki je mlajši kot omenjeni (é ó), v „Slovenfki grammatiki“: „Die Selbstlaute a, e, i, o, u können entweder gedehnt oder geschärfte ausgesprochen werden, der Unterschied ihrer Aussprache besteht nur darin, dass wenn man sich den Selbstlaut verdoppelt denkt, z. B. aa, in der Dehnung der Nachdruck auf den zweyten, in der Schärfung aber der Nachdruck auf den ersten Theil Laut fällt — z. B. aā gedehnt, āa geschärfte.“

L. 1807. je torej Vodnik gotovo že poznal oba dolga naglasa. L. 1808. (28. januarja) piše o tem Dobrovskemu, ki se je zelo zanimal za mesto slovenskega naglasa, odkar mu je Vodnik poslal l. 1806. oglas svojega slovarja, v katerem je v priloženih zgledih naglašal „tlázhiti, púftiti“ (original pisma Dobrovskega Vodniku, v katerem ga o tem izprašuje, se hrani v ljubljanskem muzeju med „Vodnikiana“, pismo je datirano 28. novembra 1806). Tudi odgovor Vodnikov na dotična vprašanja Dobrovskega o naglasu se je ohranil (koncept 28. januarja 1808 med „Vodnikiana“). Iz mesta v tem pismu, v katerem govori Vodnik o naglasu, bi sklepal, da je bil prvi, ki se je med Slovenci zanimal za naglas, Kumerdej; to nam potrjuje tudi njegova „Mustertafel“ za nabiranje besedi, v kateri akcent vestno zabeležuje, seveda brez ozira na dvojni dolgi naglas, rabeč (˙) za dolge, (˘) za kratke, naglašene zloge, kakor kasneje Kopitar. Natančnejše proučevanje naglasa bi torej bila v početku zasluga Kumerdejeva. Dotično mesto v Vodnikovem pismu se glasi:

5. Über den Ton und Accent waren meine bisherigen Landesleute nie im Klaren. Bohorizh bezeichnete das e = ɛ durch é, die tonlosen Selbstlaute durch den accentus gravis (˘). Kumerdej verwarf diesen gravis, weil er in andern Sprachen eine lange Sylbe bezeichnet, wie im Italienischen veritá. Ich schlug vor: man möchte es als Grundsatz erklären, das die Stamm- oder Wurzelsylbe den vollen Ton habe, da man fast immer wirklich so spricht, und die Ausnahmen nicht gar übrig bleiben würden. Aber Oberkrain will nicht darein stimmen, es spielt zusehr

mit dem Tone. Ich entschloss mich nun den Ton durch accute zu bezeichnen und zwar den durch accutus, dem gedehnten, durch gravis, dem geschärften, denn ich bemerkte, dass der volle Ton allzeit entweder gedehnt oder geschärft ist, und glaubte den langen Vokal als vordoppelt denken zu können, welcher dann entweder $\acute{a} = \acute{a}\acute{a}$, gedehnt, oder $\grave{a} = \grave{a}\grave{a}$ geschärft ausgesprochen werden müsste. Die Ideen des seligen Kumerdey von langen, vorne oder hinten elidirten, halb langen, und dergleichen Vocalen, konnte ich nie recht fassen. Was ich nun einsehe ist dieses; dass die Schärfung bey uns wirklich

SPOMENIK PETRU VELIKEMU V PETROGRADU

dem obigen Beispiele $\grave{a} = \grave{a}\grave{a}$ gleich ist, dass die Stammsylbe allermeist den vollen Ton hat, das die Abweichungen grösstentheils in Regeln gebracht können, und dass der hartnäckige Rest in Sprachbüchern füglich bezeichnen werden dürfte, aber womit? — Meine Meinung wäre: mit dem accutus und gravis. Was meinen Sie? — Die hartnäckigsten wären unsere Zeitwörter in ihrem am, im, wovon einige den sonst halben Ton dieser Ausgangssylbe auf die vorletzte, und den vollen auf den Ausgang werfen... Muß ich sie (sc. Accente) bezeichnen und womit? V odgovoru (4. aprila 1808 „Vodnikiana“) pa želi Dobrovsky le, da bi se naglas zaznamoval, kjer ni deblo naglašeno, na kvaliteto naglasa se ne ozira prav nič; jasna stvar njemu, Čehu, pač ni bila.

Kakovost dolgega naglasa slovenskega je torej Vodnik prvi dobro spoznal in označil. Če je pa tudi potisnjeni značaj kratkega naglasa spoznal, ne da se z gotovostjo trditi. Vedel je skoro gotovo, da imamo samo en kratek naglas, ker nikjer ne omenja dveh kratkih naglasov. Iz opazke (str. 5, Pismenosti): „i ino ù isrekujemo vezhidél kakor bresglafna predtégnena glafa“, celo sklepam, da je Vodnik tudi že čutil padajoči značaj kratkega naglasa.

Dalje je Vodnik spoznal, da tudi dolgi, naglašeni vokali niso vedno enako naglašeni, da se v pregibanju kakovost naglasa menja. V „Pismenosti“ o tem ni govora, pač pa v nemškem rokopisu, ki obsega to, kar oddelka **D** in **E** v „Pismenosti“, to je nauk o tvorbi besedi in nauk o dolžini zlogov. Tu pravi v prvem oddelku: „Von der Aussprache der Sylben“: „In den verschiedenen Biegungen übergeht oft der gedehnte Selbstlaut in einen geschärften, und umgekehrt.“ V „Pismenosti“ o tem izrecno ne govori, a ravna se včasih po tem, tako n. pr. naglašava vedno máti, a v gen. du. in pl. mäter. Drugih naglasnih zakonov Vodnik v nobenem rokopisu kakor tudi ne v „Pismenosti“ ne omenja. V „Pismenosti“ (str. 41) samo omenja, da je naglas na „éji“ in „éjhi“ v komparativu vedno „teshek“, t. j. potisnjen in naglašeni vokal v gen. pl. neutr. vlečen, kar pa lahko znači samo „dolg“, ne samo „satégnen“. (Str. 25.)

Svojega naglašanja Vodnik, žal, v slovnici ni dosledno izpeljal. V poštevu tu ne pridejo že znamenja nad e in o, ker se je Vodnik tu preveč ravnal po Kopitarju in zaznamoval z obema znakoma (· in ·) kakovost obeh vokalov in kakovosti njih naglasa; tako nam pomagajo v našem preiskovanju samo „a, i, u“, če so naglašeni. Pa tudi tu ni bil Vodnik dosleden v „Pismenosti“. Stal je tu brez dvoma pod vplivom Kopitarjev in sebi v škodo rabil tudi njegova naglasna znamenja mesto svojih v več slučajih. Naj slede zgledi.

Pravilno po svojem principu naglašava Vodnik:

Vodnikov naglas v „Pismenosti“ l. 1811.	Naglas Kopitarjev v „Grammatiki“ l. 1808.	Naglas Pleteršnikov ali Valjavčev in Škrabčev
str. 19 bogà bogù	232 bogá bogú	Rad 132, str. 195 bogâ bogû
str. 20 mehà mehù	mehá mehú	mehâ mehû
str. 40 bolàn hladàn	267 bolán hladán	„ „ str. 203 bolân hladân
str. 47 obà str. 97 brál prál	350 brál prál	Pleteršnik: obâ Rad 132, str. 204 brál prál

Tu je Vodnik popolnoma samostojen.

Nedoslednost opazamo zlasti pri adjektivih na -an, -ak.

Zgoraj sem navedel nekaj zgledov, ko Vodnik pravilno naglaša *àn* (*àk*) = *an* (*âk*), dočim ima na isti strani (40) v „Pismenosti“ tudi *án* (*ák*): *grenák*, *mozhán*, *plahán*, *tanák* — ali *àn* (*àk*) in *án* (*ák*) pri istih zgledih: n. pr. (str. 39 f.), *bolán*, a na str. 40 (NB.) pa *àn*: *bolàn*. V nemškem celotnem rokopisu slovenske slovnice Vodnik celo v vseh slučajih naglaša pravilno *àn*, *àk* (cf. Rad 132. Valjavec: Glavne točke o naglasu knjiž. slovenštine. Str. 203 b), kjer vedno naglaša *àn*, *àk*).

Nepravilno naglaša Vodnik tudi: *bogá* (nom. du.), *grád*, *káp*, *láf*, *páf*; pričakovali bi *à* (Pleteršnik: Slov.-nem. slovar. Škrabec: Cvetje XIII./II.). Kopitar ima tu po svojem načelu prav *á*, istotako Vodnik sam v pismu, ki ga je pisal Kopitarju) (ljubl. štud. knj.) pri *grád*, *káp*, *láf*, *páf*. (Nepravilno pa že tam naglaša: *plás*, *máh*), medtem ko je v „Pismenosti“ že nadomestil „à“ z „á“.

Nedoslednosti Vodnikove je skoro gotovo kriv preveliki vpliv slovnice Kopitarjeve in Kopitarjevega zaznamovanja slovenskega naglasa. Dalje pa gre ta vpliv v „Pismenosti“ kakor v nemškem rokopisu Vodnikove slovenske slovnice. To bi nam dokazovalo, da Vodnik ni samo mehanično prevajal svoje nemške slovnice, ampak se je oziral pri tem tudi na slovnico Kopitarjevo, tu vsekakor v svojo škodo, ker ga je to zadrževalo v konsekvntni izpeljavi svojega naglašanja v slovnici ter ga zavelo v nedoslednosti. Na poznejše slovenske slovničarje to važno odkritje Vodnikovo ni imelo nikakega vpliva. Janežič, ki se v svoji slovenski slovnici mnogo ozira, vsaj v terminologiji na „Pismenost“, pač govori o „predtegnjenem in zategnjenem“ naglasu pa v pomenu „kratki in dolgi naglas“, finejšega Vodnikovega razlikovanja on ni razumel. V poznejših letih so se slovenski slovničarji, zlasti Valjavec in Škrabec, pač mnogo pečali s slovenskim naglasom, a impulzi so prišli iz tujine. Na Vodnikovo odkritje je opozoril, kolikor vem, pač Škrabec, pa šele l. 1886. (v Cvetju, letnik VI., zvezek 8.). Odkritje Vodnikovo torej tu ni rodilo sadu, mogoče pa drugod — pri Vuku. Znano je bilo skoro gotovo to odkritje Vodnikovo Kopitarju. Znano nam je razmerje med Kopitarjem in Vukom. Kaj če bi bil opozoril Kopitar, spomnivši se Vodnikovega odkritja, Vuka, naj tudi srbski naglas v tej smeri opaža? Vuk je to tudi storil in prišel do znanih važnih zaključkov.

Naglas pa je v slovenščini gibljiv. To je opazoval Vodnik tudi, pa segel je tu nekako gospodovalno v ustroj jezika, hoteč privezati naglas vedno na debelski zlog. O tem sam Vodnik poroča Dobrovškemu v citiranem pismu (28. januarja 1808), a obenem tudi priznava, da se mu njegovo mnenje ne bo obneslo ravno radi gorenjščine, ki je deloma do

danes ohranila starejše naglašanje končnih zlogov. V „Pismenosti“ zato ni mnogo sledov več o tem zakonu. Govori deloma o tem še v poglavju

E. Glafova méra.

V omenjenem poglavju pripoveduje Vodnik, da so dolge vse enozložne besede z več konzonanti, kratki pa predlogi, nikalnica „ne“, vezi „pa, pak“, potem „bi“ in krajše oblike pron. pers. in recipr. Predlogi so tudi v zloženkah kratki, če niso naglašeni.

V naslednjem potem pove, kar nas tu zanima, namreč, da je pri dvozložnicah navadno prvi zlog dolg in da ohranijo večzložne besede navadno naglas na debelskem zlogu. Če je to drugače, naznačil je to z naglasnim znamenjem. Brezglasni končni zlogi pa so vedno kratki.

Omeniti moram že tu, da je Vodnik najbrž že spoznal, da sta dolžina vokala in naglas v nekaki zvezi, da namreč le naglašeni vokali morejo biti tudi dolgi. Znamenje za naglas mu sicer ne bi moglo služiti obenem tudi za znamenje dolžine.

V omenjenem oddelku E svoje „Pismenosti“ je Vodnik združil opazke, ki jih omenja deloma že v oddelku C svoje nemške slovnice, deloma svoje nauke v nekem drugem rokopisu v poglavju: „Von der Aussprache der Sylben“, tu uči:

1. dolgi so zlogi, v katerih nahajamo kak predtegnjen ali zategnjen vokal;
2. splošno so dolgi zlogi, v katerih sledi več soglasnikov enemu samemu konzonantu;
3. večinoma je debelski zlog dolg;
4. v nesestavljenih besedah je debelski zlog dolg, razen pri glagolih *àm*, *ém*, *ím* z izjemo imperativa. *e* in *i* sta često brezglasna.

V zloženkah je večinoma debelski zlog drugega dela naglašen.

Tu vidimo, kako Vodniku dolžina slovenskih zlogov dela velike sitnosti, ne more si pomagati iz zagate, ker se preveč opira na latinsko pozicijsko dolžino, deloma pa tudi na nemško (in češko) naglašanje prvega zloga v besedi. Vrhtega pa opazuje marsikaj tudi prav; tako bi zadostovala samo prva točka v omenjenem delu za vse, kar je mogel povedati o slovenski kvantiteti. Pa tu razlikuje vsaj samo kratke in dolge zloge; v semeniškem načrtu slovnice pozna pa še naravno dolge, kratke in podaljšane vokale, prištevajoč vokale, ki se izgovorijo čisto, med naravno dolge, brezglasne med kratke, kar je daljše kot kratki vokali pa med podaljšane, a ne razlikuje v besedi *góvor* dolžine prvega dolgega *o* od drugega kratkega. V vseh drugih rokopisih in v „Pismenosti“ o tej trojni kvantiteti vokalov ni že govora več. Pač pa pozna tudi še v „Pismenosti“ nekako pozicijsko dolžino; enozložnice z več konzonanti so mu dolge.

Ravnotako je v „Pismenosti“ malo rektificiral svoje prvotno mnenje, da je namreč debelski zlog naglašen. Tu pravi samo še, navadno je prvi zlog v besedi naglašen, dočim trdi v nemškem celotnem rokopisu, da je v večzložnih besedah vedno prvi zlog naglašen (§ 10.) in v § 11. celo, da so besede, ki ne naglašajo debela, tujke: baron, soldat. K temu mnenju ga je pa najbrž zapeljala napačna etimologija; vsaj v pismu Dobrovskemu (28. januarja 1808. Vodnikiana) trdi: „... reſhéto, das hölzerne Sieb, hat den vollen Ton auf der Stammsylbe, denn es ist aus ras, zer, und lejem, ich säe, zusammengesetzt“. Enako razlaga potem pókoj (pokója) iz „po zhínem“. To je storil najbrž tudi drugod in sklepal, da je vedno prvi zlog naglašen.

Samovlastno naglašanje je Vodnik sam kasneje obsojal. Celó pesnikom, katerim daje več svobode v naglašanju, dovoljuje le dialektično naglašanje, a „naj se varvajo famopáshnofti“ (Pismenost, str. 164) in v nemškem rokopisu pravi: „Hiemit will man doch dem Dichter nicht gar zu enge Schranken setzen, sondern ich erinnere, dass ihm Freiheiten, doch nicht volle Zügellosigkeit, zugestanden werden, und dass seine Sprache desto lieblicher tönen wird, je mehr er sich gewohnt haben wird, die natürliche Tonmessigkeit zu beobachten.“ Vsekakor je to opozarjanje na naravno izreko velik napredek v primeri s Pohlinom, ki je samo kvantiteto vzel za podlago svoji prozodiji in je vrh tega kvantiteto prav samovoljno določeval.

Tabele.

I. V dodatkih k slovarju nahajamo sledeče date:

Ribe = Fische = pisces:

Beschreibung des Fisches zhernoúka.
Oben No. 2. Bloch's Rothauge?
und androga seine Plötze?

1792 Wirbelbeine 38   1792 im Dezember
Sept. Zähne einfache Reihe — doppelte Reihe, 5 große,
3 kleine

(Sledi nadaljnji popis ribe. Data sta morda kasneje pripisana kakor tekst.)

Datirana opomba pod „Klin“ je skoro gotovo kasnejša kot tekst:

„Hingegen sagt mir heute, 30. Sept. 1793 der Herr Professor Jordan von Wien, Bloch zähle strahlenähnliche Anhängsel nicht, sondern nur die eigentlich ganz auslaufenden Strahlen.“

II. V rokopisu slovarja (nem.-slov.) nahajamo več datov, ki nam jasno kažejo, kako je delo v prvem prevodu napredovalo. V burnih časih francoskih vojska si je Vodnik včasih na rob slovarja tudi kratko zabeležil, kaj se je ta ali oni dan važ-

nega zgodilo v Ljubljani. Teh podatkov tu ne navajam, ampak samo one, ki se mi zde za zgodovino slovarja važni brez dnevnika. Tako stoje natančni dati na robu slovarja pri besedah:

B. Besorglich	Annus I ^{mus}	Niederliegen	4. Jan. 1806
	ad diem	Notenpapier	5. „ „
	7. Martii	Nunmehr	6. „ „
	1805	O. Ordnen	9. „ „
D. Durchröschchen	17. May	P. Packstock	10. „ „
	1805	Partie	11. „ „
F. F	Den 24.	Perle	12. „ „
	Febr. 1805	Pfingst	13. „ „
	12 ^h mtg.	Pfänder	16. „ „
Flechten	2. July	Pläraugig	17. „ „
H. Henne	22. August	Prahlhans	19. „ „
L. Laßreis	11. 9 ^{ber}	Publicum	20. „ „
Lastbar	12. „	Q. Qual	21. „ „
Lastträger	13. „	R. Raps	24. „ „
Latz	14. „	Raupen	28. „ „
Laubicht	15. „	Riesenbett	20. Febr. „
Läufig	19. „	S.	28. „ „
Langenartig	20. 9 ^{ber}	Schanzen	4. März „
Laus	21. „	Scherkasten	7. „ „
Lebendigkeit	22. „	(Annus III ^{tius} ad	
Leckerbissen	23. „	diem 7. Martii	
Lämmern	24. „	pag. 1426. To-	
Leicht	25. „	mo III.)	
Leichtfertigkeit	25. „	Schmerzen	14. M. 1806
Leindrucker	27. „	Schuhblatt	21. „ „
Leinohse	28. „	Seemann	25. „ „
Leistenbruch	29. „	Sitzung	4. Apr. „
Lenkseil	30. „	Speisekammer	9. „ „
Lichtader	1. X ^{ber}	Spanien	11. „ „
Linienblatt	2. „	Starkgeisterei	16. „ „
Lösung	3. „	Stock (10)	21. „ „
Lügen	4. „	Strützel	28. „ „
M. Maal	5. X ^{ber} 1805	T. Tabak	2. May „
Magerkeit	6. „ „	Tobaks	7. „ „
Malz	7. „ „	Troddel	15. „ „
Manier	8. „ „	U. Überkehr	22. „ „
Männlich	9. „ „	Umgraben	30. „ „
Markstein	10. „ „	Unermesslich	6. Juni „
Moser	11. „ „	Unerschöpflich	12. „ „
Maulkorb	12. „ „	Untereinst	13. „ „
Mauth	13. X ^{ber} „	V. Vacuum	19. „ „
Meer	14. „ „	Verforsten	26. „ „
Meinetwegen	15. „ „	Verlustig	30. „ „
Messer	16. „ „	Versetzung	12. Juli „
Messing	17. „ „	Viehhof	29. „ „
Metze	18. „ „	Vorspann	17. Aug. „
Minder	19. „ „	W.	25. „ „
Misch	20. „ „	Wahl	22. 9 ^{ber} „
Mißverständnis	21. „ „	Weg	25. „ „
Mögen	23. „ „	Werbegeld	30. „ „
Molkig	24. „ „	Wischer	8. 10 ^{ber} „
Mörtelhaue	25. „ „	Z.	11. X ^{ber} „
Mühsam	27. „ „	Zollbar	18. „ „
Munter	28. „ „	Zuschlag	21. „ „
N.	29. „ „	Zwölfter	23. „ „
Nachgebur	30. „ „	Ad diem 23 ^{tiam}	
Nachsprechen	31. „ „	Decembris hora	
Nadelfeile	1. Jan. 1806	7 ^{ma} vespertina	
Narrenseil	2. „ „	anno 1806.	
Nerven	3. „ „		

(V mesecih september-oktober je torej delo večinoma počivalo najbrž radi počitnic, ko je Vodnik hodil po slovenskih pokrajinah nabirajoč besedi za slovar.)

III. Ko je bil slovar v prvem prevodu že dovršen, izpopolnjeval ga je Vodnik vendar še vedno z nabranim gradivom. Tudi za to imamo nekaj ohranjenih datov v slovarju samem na robu poleg besedi:

Holz flößen ...	daher Floß- in der Z. S. plúten audivi dicit 18. Aug. 1808. et 1816. Labaci
Dammerde ...	šparfénim, dixit Doberlet 3. 7 ^{ber} 1810.
Wiederhall ...	raslég, dixit mejoctennis nepos ex fratre 16. Juli 1813.
Erzürnen ...	flíshal na Shmarni gori 11. Apr. 1814.
Made ...	Fleischmade, shérka dixit semu caeca Méta coqua, 10. Apr. 1814 quui interrogares sponte in texto sermo- nis kosómarnik aitji = shéliza item sponte loquens 8. Febr. 1817
Neubruch ...	novinye in Kúrefhek 14. Mai 1815
gelehrig ...	vuzhán " " " " "
Gerent ...	trebesh " " " " "
Wohnen ...	mati preferška 27. Febr. 1817
Kleie ...	l. 1817. so Dolenzi luske jedli in po njih otekali, tolika je bila lakota.
Tuch ...	Am 28. Jan. 1817 fragte mich jemand bi kaj lúkna kúpili.

IV. Ohranjeno slovarsko gradivo, kar ga je nabral Vodnik sam, je deloma tudi datirano:

1796. Krainische Berg- und Hüttensprache. Slovenfki rudni ino fushinški jezik. 1796 den 16. Jänner.

1798. 24. 7na četrtinki pole napisane slovenske besede, nabrane na nekem izletu v Škofjo Loko, Selce in dalje ...

1803. (?) (Mogoče tudi 1818.) Alphabeticon Vin- dicum.

1807. vel 1808. Etymologica conamina et sermo aliquis criticus Penzeli de ortu lingg.: item Derivata, quae cum D^{no} Alizh contulimus Tiberii in Styria anno 1807. vel 1808.

1813. Sammlung krainerischer Wörter.

1814. Sammlung krainerischer Wörter und Redens- arten.

1817. Nekaj slovenskih besedi, zapisanih na četrtinki pole.

V. Dovršeni slovar sta popravljala in izpopolnjevala zaeno Vodnik in J. Debevec, kar je Vodnik tudi na robu rp. vedno zabeležil:

Back = huiusque cum Debeliz
Bißwunde = cum Debélz revidimus usque loco
Markt = Deb.
Mergel = Debevz adhuc
Streif = Debéliz.

VI. V javnost so prišle vesti o Vodnikovem slovarju po sledečih razglasih v

Brnskem „Patriotisches Tagblatt“ (Nr. 63.) 11. avg. 1802. (Ponatisnjen pri Ilešiču.)

„Laibacher Wochenblatt“ Nr. XXV.—XXVI. 1806. [Vaterländische Literatur: „Vorläufige Nachricht von dem krainerischen Wörterbuche des Herrn Professor Valentin Vodnik zu Laibach“ z (zgleđi: Auf, Stock, Schlagen.)]

„Intelligenz-Blatt der Annalen der Literatur des österreichischen Kaiserthums.“ Nov. 1807.

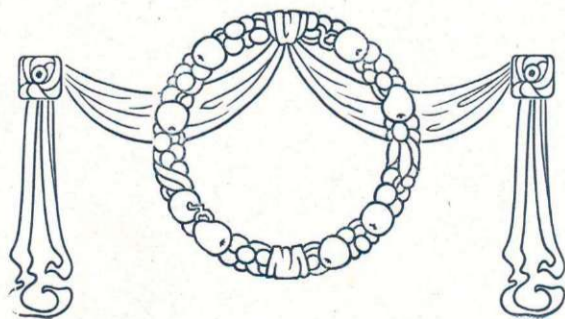
(Kratka beležka o Vodnikovem slovarju in Kopitarjevi slovnici na str. 194.)

Offizieller Telegraph (Sem. I., Nr. 51.) 27. Juny 1813. („Zur illyrischen Literatur“. Pränumerationsankündigung und Probeblatt des Wörterbuches).

Literatura:

Viri: a) Vodnikiana v deželnem muzeju kranjskem. — Vodnikova rokopisna ostalina v ljublj. štud. knjižnici. — Vodnikova „Pifmenoft“ leta 1811.

b) Jagić V.: Pis̃ma Dobrovškago i Kopitara. 1885. — Novyja pis̃ma Dobrovškago, Kopitara in drugih jugozapadnyh Slavjan. (Istočniki II.) 1897. — Janežič A.: Slovenska slovnica, 1854. — Kopitar B.: Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, 1808. — N. Petrovskij: Pervye gody dējatel'nosti B. Kopitara. (Učen. zapiski imp. kazanskago univerziteteta. God. I., XXIII. Kazan, 1906.) — Škrabec O. St.: Cvetje z vertov sv. Franciška. Letnik 1886. do 1895. — „Offizieller Telegraph“, 1813. — Valjavec M.: „Glavne točke o naglasu kniževne slovenštine.“ (Rad. knjiž. 132.) — Vidic Fr.: Valentin Vodnik (V. Jagić: Arch. für slaw. Phil. Bd. 33—24). — Vrhovnik I.: Nekaj Vodnikove ostaline. (Izvestja muzej. društva za Kranjsko. V. 1895.) — (Wolf-)Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar. I.—II.

Ranjeni orel.

Zložil V. Koritnik.

V krilo zadet vrh ponosne čeri,
v mrzli bolesti, ki smrt zaničuje —
valja se orel planinski in psuje
strel, ki mu strl je mlade moči:
Vse ste mi vzeli — zrak, sonce, svobodo,
ali služili vam orli ne bodo!

Svet je moj velik, ponosen, visok,
z jutranjim solncem v višini se brati,
v rosi se koplje na rožnati trati,
v večnost ga vodi brezkončni obok;
sinja svoboda je moja vodnica,
njej samo klanjajo moja se lica.

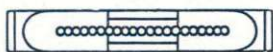
Rojen v prostosti sred strmih pečin,
vzljubil sem dan svoj, orlovsko svobodo,
vzljubil sem sonce, kamen in vodo,
stvarstvo nebeško vrh snežnih planin —
kje je dom lepši od mojega, kje?
kdo ga bolj ljubi kot moje srce?

Gnezdo orlovsko, ti zibelka mala,
moj prepereli mah, s peskom posut —
ti si mi čilost in silo podala,
v tebi mi zrasla je krepka perut,
o kako krasno sem letal po svetu
v mladem ponosu, svobodnem poletu!

Videl sem jih, ki žive pod menoj,
videl sem boj, ki ljudi ponižuje,
bratje se gledajo mrzlo in tuje,
smrtno orožje vihte med seboj —
o domovina, daj vsakemu mesto —
vrednemu hišo, sovražniku cesto!

Stvarstvo nebeško je širno dovolj,
komur so cilji odkriti in čisti,
kdor pa robuje sovražni zavisti,
on neti mržnjo in ljubi pokolj —
ali nobena ne žge tako rana,
kakor žge rana od brata zadana ...

Bratje, ljubezen, prijateljstvo, mir!
barke na morje, izmerimo sile,
orle pustimo svobodne in čile,
da si iztresejo mladi nemir —
moja kri kaplja, naj kaplja potoke
bratstva na vas in na vaše otroke!

Vseh mrtvih dan.

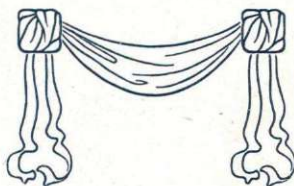
Zložil Anton Medved.

Po dolinah perje suho
ur poslednjih čaka že,
vran kriči v goščavo gluho,
sive megle se solzé.

O zemljan, še ti pokropi
danes s solzo božji vrt,
in v globok spomin se vtopi
nanje, ki jih krije smrt,

ki leže v temini ječe
v prah razsuti in pepel,
ki si ljubil jih goreče,
kakor svoje duše del!

V duši jim spominek zidaj,
prostor v duši ni jim tuj,
in nikar jih ne zavidaj
in nikar jih ne miluj!

Z lagun.

Skica. — Spisal Štefan Levkòs.

Jasna poletna noč, brez mesečine.
Sedela sta na obali, na visokem, podzidanem okopu.

Pod njima je ležalo morje, tiho in črno, in zvezde so gorele po njem; zibale so se, nalahko potrepetavale; tupatam je katero oblil lahek val; za hip je ugasnila, pa je zopet zagorela; tik nje je zažarela nova, dve, tri. — Migljale so in drhte, zibale se in se lovile, ugašale in zaplamtevale.

Pod nogami jima je ležalo črno nebo, globoko je bilo in nalahko, nalahko je podrhtevalo — kakor od večernega hladu, kakor od strahu, kakor od neprijetne misli vznemirjeno.

Zagledala sta se v črno, globoko nebo, ki jima je strmelo nasproti s stoterimi, s tisočeri očmi, pomežikujočimi, polnimi življenja, polnimi svetlega ognja.

Sedela sta na okopu, noge spuščene po zidu nad morje. Iz oči jima je odsevala brezdanja globina črne poletne noči, črnega morja, gosto posejanega z zvezdami.

Dolgo sta molčala.

Prvi je izpregovoril Ivan. — Stegnil je roko in pokazal s prstom na vzhodno stran:

„Vidiš tisti sij, tisti jasni žar nad morjem?“

Na vzhodu je žarel svetel sij, kakor bi se dramil dan daleč, daleč za morjem — kakor bi se odsevalo bogve odkje — z neba, iz morja samega; svetel sij in tako na široko, da ga je človek skrtil z dlanjo, če ni daleč iztegnil roke.

Pavel se je ozrl proti tistemu siju in odgovoril:

„Vidim.“

„Mesto je tam.“

„Mesto? Obmorsko?“

„Da.“

In zopet sta molčala in strmela v nebo pod seboj.

In zopet je dvignil Ivan roko, iztegnil jo in pokazal proti jugu.

„Vidiš tiste luči tam doli?“

„Vidim jih. Čisto blizu so; človek bi se dobro uprl v veslo pa bi bil tam.“

„Človek bi se dobro upiral poldrugo uro pa bi bil še daleč odtam. Trikrat dalje je, nego se zdi.“

„In morje pod nama, ki se zdi brezdanje kakor nebo, je tako plitvo, da bi se zadušil v blatu, če bi zdajle zdrknil noter?“

„Jutri boš videl; vsa ta krasota se ti prignusi, smrdela bo do neba in kazala svojo sramoto; semtertja plitvi kanali kakor potoki, vse drugo blato in luža; če bi stopil vanje, se pogrezneš; in morski raki se izprehajajo po blatu; nerodni so in tako hitijo, da se jim človek naglas zasmije — kakor uši.“

„In če bi se hotela sedajle odpeljati s čolnom v noč, bi zagazila in obtičala v blatu, namesto da bi plula po brezdanosti v brezmejnost?“

„In čakati bi morala do jutra, da nama pridejo na pomoč.“

„Pa me je na prvi pogled tako očarala ta krasota; še nikoli nisem videl morja.“

„In zdaj vidiš veliko lužo; in jutri se ti bodo oči še bolj čudile kakor danes, ko izgine čarobna koprena, ki zastira vso to gnusobo.“

„In tam, tiste luči na jugu, ki se zdijo tako blizu, tam je kopališče?“

„Tam je.“

„In tudi tam luža in blato?“

„Ne več; tam ne: ravno za hrbtom se mu končujejo lagune; dalje se odpira morje.“

„Brezmejno in brezdanje?“

„Ne izpije ga pogled in objem ga ne obseže.“

„In oči se mu ne načudijo, in duša se ga ne napoji, in srce se ga ne naveliča? — Človek stoji in strmi?“

„Niso vsi ljudje, kakor si ti.“

„In tudi ti ne? Tudi ti ne ljubiš morja?“

„Ne vem, če ga ljubim; morda je samo strah, samo čudna groza, ki mi trepetava v srcu, ko stojim pred njim in mu zrem v lice.“

„Res; — ni ljubezen, sama ljubezen ne; ko sem mu danes prvič pogledal v obraz, sem čutil v srcu plahost in grozo.“

„Občudovanje je to — občudovanje veličastva in mogočnosti — in plaho spoznanje svoje revne in malenkostne šibkosti.“

„Človek bi se spustil, zdrknil bi — da mu poboža lice, da mu poljubi obraz, pa bi obtičal in se zadušil v blatu.“

„Tu-le da; ampak poglej, niti do jutra bi ne veslal, pa bi bil tam spodaj.“

„Brezmejnost, brezdanost?“

„Spustil bi se, pobožal bi lice in poljubil obraz, in bi se pogrezal v objemu — izgubljal bi se — pogrezal do nezavednosti.“

„Pogreznil bi se do grla v blato.“

„Res; — še tako globoko, blato je na dnu; — ampak ko bi se pogreznil, bi te že ne bilo več.“

„Veš, včasih, ko sem bil še otrok, sem stal ob oknu; na obzorju so se spojili trije oblaki, od obzorja so se razlili čez nebo — s solnčnim zlatom oblit; — kakor breg, v solnčni luči okopan — kakor kos zlate dežele; onstran brega pa globoko nebo — kakor morje. Stal sem ob oknu in strmel v tisto morje nad sabo, kakor strmim sedaj v črno nebo pod seboj. In zaželel sem si v takih hipih kril, da bi se dvignil, da bi poletel in se potopil v tisto brezdanje morje.“

„Poznal sem človeka, ki je bil od morja doma, pa ga ni dolgo let videl; prevzelo ga je včasih hrepenenje, da se je zjokal kakor otrok. In ko se je vrnil, se je bal morja; ogibal bi se ga, če bi ga ne vleklo in vabilo s tako nepremagljivo silo.“

„Nekoč sem videl oči, prav podobne nocojšnjemu morju.“

„Vlekle so in vabile, pa so ostale hladne in mirne; samo lesketalo se je v njih; ne mogočen plamen — mrzle kresnice so nemirno lesketale v črni noči, globoki in brezdanji, kakor je nebo pod nogami, kakor morje nad glavo.“

„Tudi ti si jih videl?“

„Videl in poznal. — Niso bile višnjeve kakor nebo, ne zelene kakor morsko dno; črne in hladne so bile kakor noč, potopljena v morje, posejana z zvezdami.“

„A v krvi nemir in življenje, včasih pritajeno in pokrito, včasih pa divje razbrzdano?“

„Vse ravnotako.“

„Pripoveduj!“

„Čemu!“

Zamahnil je z roko in sklonil glavo — pa se je že tisti hip premislil.

„Poglej!“

Pokazal je na sij daleč, daleč, za morjem, in na tiste luči je pokazal, ki so se zdele tako blizu.

Pavlov pogled je sledil njegovim roki od vzhoda proti jugu.

„Bilo je za gimnazijskih časov. Moj dom, ki mi je tako malo pri srcu, ker mi je bil namesto matere samo mačeha — daleč čez morje za gorami takrat. — Za počitnice so se naselili tujci v vas; gospoda iz mesta, od morja: — tamle iz tiste zarje so prišli. Nisem se mnogo brigal zanje; ne za njihova pota; imel sem svojo stezo, ravno začrtano, — in če sem se včasih ozrl čez plot, je ostala noga vedno na svoji poti.“

Brž prvi dan sem jih srečal, ko so se vračali od izprehoda. Kaj bi me brigali tujci; niti toliko si nisem zapomnil, ali so bili štirje ali jih je bilo pet.

Pa sem se nehote in nevede ozrl. In tisti hip so se ozrle tiste oči, črne in hladne kakor noč. — Šel sem svojo pot in oni so šli svojo.

Pa ni nič čudnega, če se seznanj tujec na vasi s človekom; v dveh, treh dneh pozna vse po licu, v tednu dni že polovico po imenu. In tako se jim nisem mogel skriti, pa tudi maral se nisem. — Nimaš družbe, nimaš zabave, nimaš razvedrila; vesel si, če srečaš človeka, ki izpregovoriš z njim več kakor o vremenu, o žetvi in o senu.

Občeval sem z njimi vsak dan dopoldne in popoldne. Bog mi tega ni štel v greh, jaz sam tudi ne; če bi mi bili ljudje šteli; ampak vzroka ni bilo.

Morda je imela takrat šestnajst let, ali pa še ne, in lepa ni bila bogve kaj; — ko sem jo prvič pogledal, se mi je zdela zelo grda: črna je bila in suha; — ampak življenja je bilo v njej, razigranega, razposajenega, glasnega smeha polnega; nikoli ni govorila tiho, nikoli se ni smejala pritajeno, — na ves glas vedno; in glas ni bil zopern, lep in prijeten je bil.

Ampak njene oči! Poglej tu-le pod sabo — samo da ni tistega življenja, da ni tistega glasnega smeha. — Obraza niti videl nisem; — ko sem ga pozneje včasih pogledal, sem spoznal, da ni grd, da bi bil lahko lep, če bi ne bil tako črn in suh.

Tako sem se navezal nanjo; — ne nanjo, samo na tisto kipeče življenje, na zvonki smeh — da mi je postajalo nestrpno brez nje.

Imel sem prijatelja. Nekega jutra smo se napravljali na izlet; povabili smo tudi njega; ker ni mogel priti, mi je poslal listek; brez vsake zveze je stalo spodaj na listku:

„Ona mi bolj ugaja nego njena sestra.“

In njena sestra se je zdela ljudem tako lepa, da so med mašo strmeli vanjo namesto na oltar.

Ampak ona sama: brez pomena je bila morda beseda, ki jo je izpregovorila, brez vzroka smeh, ki ji je hipoma zasijal na obrazu in glasno zazvenel, brez povoda mnoga razposajenost; — pa je mikalo in vabilo življenje, ki se ni moglo pritajiti, ki ni moglo mirovati; za hip je počivalo, oddahnilo se je, pa se je dvignilo, zagnalo, zapljuskalo je, razdrobilo se in se razpršilo — vesela beseda, glasen smeh, kakor solnčen prah, kakor v zlati luči razdrobljene kaplje. — Od morja je imela to.“

„Od morja — tamle iz tiste zarje?“

„Odtam je prišla takrat, pa je bila rojena tamle spodaj.“

„V tistih lučih?“

„Tam. Morju je ukradla svoje oči, skrivoma, v temni noči, taki, kakor je nocoj. Iz morja se je napila življenja, od hipa do hipa mirnega, kakor bi bilo trudno; pa je neprestano podrhtevalo; nenadoma je

zakupelo — kakor solnčen prah, kakor drobne kaplje v zlati luči.“

„Kakor je prišla, tako je odšla?“

„Šla je, in čez leto se je vrnila, in čez dve leti se je vrnila, in oči so se čudile: kakor bi posijalo solnce izza oblakov in obsijalo pritajeno, skrito krasoto, v temo in noč zavito. Postajala je krasna; vsa se je izpremenila, samo oči vedno iste. — Glej jih

„In si pozabil nanjo?“

„Šel sem dalje svojo pot, ki sem jo zopet vzrl in se spomnil nanjo; odprla so se mi velika vrata in se zopet zaprla za menoj. — Tiste dni sem se oklenil njenega spomina bolj kakor prej kdaj; — življenja se mi je zahotelo, smeha, radosti; pa jih ni bilo: — samo solnčnega prahu, jasnega, svetlega, veselja, ničesar drugega si nisem želel, čisto nič,

OPRAVLJIVKE

VACLAV BROŽIK

tam spodaj; lic ji ne vidiš, pa ji vendar zreš v oči; brez dna so, nič ne veš, niti slutiš ne, kaj se skriva globoko, globoko v njih.“

„No, in ti si pozabil na svojo ravno pot, zašla ti je noga?“

„Ni mi zašla noga, a na pot bi bil kmalu pozabil.“

„Zašel si in se začel potapljati v morju?“

„Morda bi se bilo res tako zgodilo.“

„Pa se ni?“

„Prišlo je drugo vmes: hud udarec, hud in nepričakovan, hipna in nenadna smrt matere; to me je zdramilo in streznilo.“

kakor mi je Bog priča. — Obšlo me je včasih kakor črn, mračen obup.“

„In ti si bil šibak?“

„Nisem bil šibak! Bojeval sem se, omahoval sem, pa nisem omahnil: bojeval sem se z vsemi silami proti morju in noči, proti brezdanjosti in brezmejnosti, posejani z jasnimi zvezdami. Leto dni boj na življenje in smrt. Čez leto dni me je obiskala; lepa je bila takrat, da bi brezbožnik pokleknil pred njo. Nisem trenil z očesom; — presenečen, preplašen skoro, kakor človek, ki stopi nenadoma na morski breg; hipoma in nepričakovano se mu odpre morje pod nogami, srce mu za hip zastane. — Ampak

čudil sem se sam sebi, odkod toliko moči: stal sem trdno kakor hrast v viharju, miren kakor trst v brezveternem zatišju. In takrat je bilo vse končano; nič drugega ni vedela povedati kakor o oblekah in klobukih, o plesih in zabavah; govorila je brez zveze in brez pomena kakor nekdanje dni, vse čisto kakor nekdanj. — Odprle so se mi oči; odprle so se in spoznal sem, da je na dnu, čisto na dnu morja samo blato, umazano, smrdeče.

Ko je odšla, sem zažgal vse spomine; vse v ogenj — še tiste oči; — ni bilo morje brezdanje; — vile so se roke v ognju in prosile, obraz se je spačil zvezde v morju so ugašale, ugasnile — morje samo pa je popil ogenj. Stal sem kakor triumfator ob grmadi; za vsem skupaj ni ostalo drugega kakor kup pepela, ki sem ga na dlani razpihal v vse vetrove; nič ni ostalo od vsega brezmejnega morja, nič od vseh brezštevilnih zvezd. — Ko sem se ozrl skozi okno, sem videl, da se mi smeje pomlad v sobo, v obraz, v oči; vzem sem klobuk in odšel in bil sem prost, — prost in mlad!“

„Sia lodato Gesu Cristo!“

„Sempre sia lodato!“

Star ribič, ki se je hipoma izluščil iz noči, se je zopet nevidno potopil v noč. —

Sredi otoka je pozvonilo, prijatelja sta se dvignila in odšla. — —

Dругega jutra so se romarji vračali. —

Kakor daleč je zrlo oko — samo blato, redko porasteno s trdo travo in tamarindinim grmičjem; semtertja kanal, plitev in ozek; po blatu so se izprehajali morski pajki; ribiči, ki so po zamreženih prostorih pobirali ribe po blatu, so se pogrezali do kolen.

Kaj praviš danes k vsej snočni krasoti?“

„Pfuj!“

„Amen!“

Čez hip časa se je Pavel stresel.

„Kaj ti je?“

„Poglej, solnce se koplje v blatu.“

Zamislila sta se in se zagledala v blede solnce, ki je bežalo za njima po blatu.

Začel je Pavel:

„Veš, če bi plaval po tistem globokem in širokem morju tam spodaj, po tistem čistem in jasnem, ne vem, kako bi mi bilo v srcu; — kakor bi kanila kaplja tegale blata v kozarec studenčnice, pa bi je ne mogel izpiti.“

„Ni treba, da vidiš blato, dovolj, da ga samo slutiš — na dnu — če še tako globoko; — ni je več brezdanjosti in vse drugo izgine in vse zvezde ugasnejo; — če je koprena še tako krasna, ostane blato na dnu.“

Pavel mu je prikimal z glavo in molčal.

„Ampak veš, kje je brezmejnost, kje je brezdanjost, ki ji ne vzreš pege na dnu; — kje je sila in moč, ki je ne premaga vsa krepka mladost, ki je ne premaga vsa volja, kakor sem jaz premagal tisto vražjo noč, tisto črno morje in vse ponarejene zvezde v njem?“

Dvignil je roko, iztegnil jo naravnost nad glavo in pokazal v visočino.

„In če hočejo tudi včasih raztrgane in umazane cunje zatajiti nebo in pogasiti solnce — luč in brezdanjost za njimi ostaneta; zapiha veter in razpiha vse cunje, da se razplakajo in razgubijo, solnce se smeje za njimi in brezmejnosti ni dna; solnce prižiga zvezde pod noč, pod jutro zvezde dramijo solnce — nič jih ne pogasi in preplavi, cunje jih samo za hip zastrnejo, pa jih ne zatajijo, ker jih srce sluti. — Strmiš in strmiš: ne meje, ne dna, vse sama luč brez peg in senc. — Pa se upiraj, pa zmagaj!“

Ob čolnovem jamboru je slonel dolg, suh bogoslovec, njegova suknja dolga in črna, obraz se mu je kopal v luči jutranjega solnca; sklenil je roke in intoniral:

„Magnificat!“ —

V zboru je zadonelo za njim; ona dva sta snela klobuke in tiho recitirala molitev vsak zase. —

Vesla so škripala in čoln se je zibal po kanalu; na otoku so zvonili zvonovi romarjem odhodnico; ubrani glasovi so se razgubljali od čolna čez lagune; solnce je gledalo in se smehljalo.

čudil sem se sam sebi, odkod toliko moči: stal sem trdno kakor hrast v viharju, miren kakor trst v brezveternem zatišju. In takrat je bilo vse končano; nič drugega ni vedela povedati kakor o oblekah in klobukih, o plesih in zabavah; govorila je brez zveze in brez pomena kakor nekdanje dni, vse čisto kakor nekdanj. — Odprle so se mi oči; odprle so se in spoznal sem, da je na dnu, čisto na dnu morja samo blato, umazano, smrdeče.

Ko je odšla, sem zažgal vse spomine; vse v ogenj — še tiste oči; — ni bilo morje brezdanje; — vile so se roke v ognju in prosile, obraz se je spačil zvezde v morju so ugašale, ugasnile — morje samo pa je popil ogenj. Stal sem kakor triumfator ob grmadi; za vsem skupaj ni ostalo drugega kakor kup pepela, ki sem ga na dlani razpihal v vse vetrove; nič ni ostalo od vsega brezmejnega morja, nič od vseh brezštevilnih zvezd. — Ko sem se ozrl skozi okno, sem videl, da se mi smeje pomlad v sobo, v obraz, v oči; vzem sem klobuk in odšel in bil sem prost, — prost in mlad!“

„Sia lodato Gesu Cristo!“

„Sempre sia lodato!“

Star ribič, ki se je hipoma izluščil iz noči, se je zopet nevidno potopil v noč. —

Sredi otoka je pozvonilo, prijatelja sta se dvignila in odšla. — —

Dругega jutra so se romarji vračali. —

Kakor daleč je zrlo oko — samo blato, redko porasteno s trdo travo in tamarindinim grmičjem; semtertja kanal, plitev in ozek; po blatu so se izprehajali morski pajki; ribiči, ki so po zamreženih prostorih pobirali ribe po blatu, so se pogrezali do kolen.

Kaj praviš danes k vsej snočni krasoti?“

„Pfuj!“

„Amen!“

Čez hip časa se je Pavel stresel.

„Kaj ti je?“

„Poglej, solnce se koplje v blatu.“

Zamislila sta se in se zagledala v blede solnce, ki je bežalo za njima po blatu.

Začel je Pavel:

„Veš, če bi plaval po tistem globokem in širokem morju tam spodaj, po tistem čistem in jasnem, ne vem, kako bi mi bilo v srcu; — kakor bi kanila kaplja tegale blata v kozarec studenčnice, pa bi je ne mogel izpiti.“

„Ni treba, da vidiš blato, dovolj, da ga samo slutiš — na dnu — če še tako globoko; — ni je več brezdanjosti in vse drugo izgine in vse zvezde ugasnejo; — če je koprena še tako krasna, ostane blato na dnu.“

Pavel mu je prikimal z glavo in molčal.

„Ampak veš, kje je brezmejnost, kje je brezdanjost, ki ji ne vzreš pege na dnu; — kje je sila in moč, ki je ne premaga vsa krepka mladost, ki je ne premaga vsa volja, kakor sem jaz premagal tisto vražjo noč, tisto črno morje in vse ponarejene zvezde v njem?“

Dvignil je roko, iztegnil jo naravnost nad glavo in pokazal v visočino.

„In če hočejo tudi včasih raztrgane in umazane cunje zatajiti nebo in pogasiti solnce — luč in brezdanjost za njimi ostaneta; zapiha veter in razpiha vse cunje, da se razplakajo in razgubijo, solnce se smeje za njimi in brezmejnosti ni dna; solnce prižiga zvezde pod noč, pod jutro zvezde dramijo solnce — nič jih ne pogasi in preplavi, cunje jih samo za hip zastrnejo, pa jih ne zatajijo, ker jih srce sluti. — Strmiš in strmiš: ne meje, ne dna, vse sama luč brez peg in senc. — Pa se upiraj, pa zmagaj!“

Ob čolnovem jamboru je slonel dolg, suh bogoslovec, njegova suknja dolga in črna, obraz se mu je kopal v luči jutranjega solnca; sklenil je roke in intoniral:

„Magnificat!“ —

V zboru je zadonelo za njim; ona dva sta snela klobuke in tiho recitirala molitev vsak zase. —

Vesla so škripala in čoln se je zibal po kanalu; na otoku so zvonili zvonovi romarjem odhodnico; ubrani glasovi so se razgubljali od čolna čez lagune; solnce je gledalo in se smehljalo.

Pogrebec.

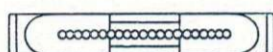
Zložil Anton Medved.

Kómu preje se nasmeje
blaga smrt, ve Bog na nebu,
a če ti umrješ preje,
pridem k tvojemu pogrebu.

Glasno v grob ne bodem plakal,
motil bi tvoj sladki spanec,
daleč od ljudi bom čakal,
da odide zadnji znanec.

In tedaj se nem približam,
in tedaj navek se ločim.
Z blede roko grob prekrižam,
z gorko solzo ga pomočim.

Šopek, ki z ljubečo dušo
nékoč si ga dala meni,
položim na črno rušo:
Cvel je s tabo, s tabo zveni!

Molitev.

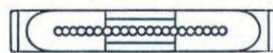
Zložil Anton Medved.

O Bog, ki bivaš v nepristopni luči,
prižigaš solnce in temniš oblak,
na mojo dušo, glej, je padel mrak,
in dvom jo s težkimi vprašanji muči.

Zakaj pred Tabo trepeta srce,
nerazumljivi Bog, nikdar rojeni?
Odkod mi znano Tvoje je ime?

Približaj se z nebes — Ti me pouči,
kam naj obrnem zbegani korak,
da me prevelik up ne vrže vznak,
da me premajhen up do tal ne sključi.

Jaz kličem Te, da se mi razodeni,
jaz kličem Te, kot da si daleč kje,
in Ti si blizu mene, Ti si — v meni.

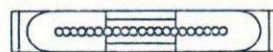
Klic s planin.

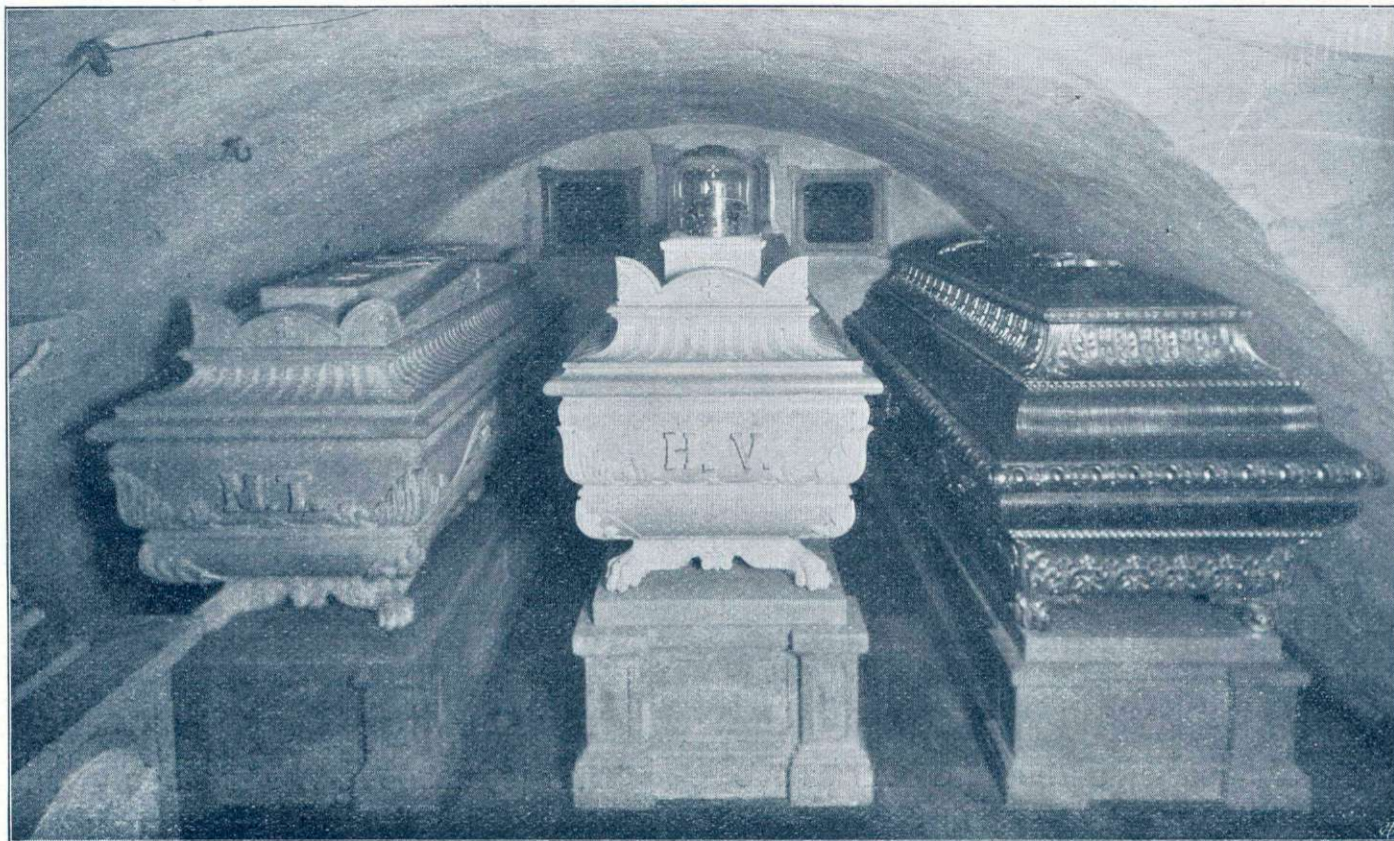
Zložil G. Koritnik.

O ve planine, planine visoke —
kaj vas doseže v tej sinji belini,
kdo vas izmeri v nebeški višini,
mrzle planine, ponosne čeri!

Orli poznajo le vaše skrivnosti:
solnce lepoto, ko vzhod se žari,
dneva belino, ko sneg pod poljubi
solnčnimi v toplem objemu kopni —
orli ponosni le zate vedó,
dom skaloviti, ko zate krvavi
bijejo boj na planinski višavi —
slava jim, ki se za dom svoj tepo!

Dvignite, dvignite glave visoko,
silne kraljice, ponos domovine,
solnce vas kliče z nebes na poroko
v goste na slavo prihajamo mi —
več ne bo tujec čez vaše vrhove
rušit prihajal nam krasne domove,
zlata svoboda se v daljah iskri;
solnce se krasni bodočnosti smeje —
orli, razmaknite krila in meje,
bratje, na svidenje, vzhod se žari!

GROBIŠČE ZADNJIH BOURBONOV NA KOSTANJEVICI FOT. H. HOFMAN

Ob grobu zadnjih Bourbonov.

Spisal Venceslav Belè.

Stal sem v nizki in tesni podzemski celici, ki vodi v njo ozek hodnik. Pri srcu mi je bilo, kakor še nikoli prej: ne strah, ne žalost, tudi veselje ne, — nekaj tesnega, nepozabnega.

V tisti ozki, temni celici je bil pokopan del svetovne zgodovine in ž njo so snivali v marmornatih rakvah igralci, ki so igrali svoje dni velike in važne vloge na odru življenja. Pokopani so ležali oni in ž njimi njihova zgodovina, ki je zapustila na svetu posledice, iz nje rojene, iz teh pa so se rodile nove in zopet nove do današnjih dni.

Zamislil sem se v marmornati krucifiks pred seboj: razpetih rok in sklonjene glave je bil pribit na križ, in na glavi trnjevo krono, stran pa prebodo. In spomnil sem se verzov:

„Ego sum Alpha et Omega: primus et novissimus, principium et finis.“ (Apoc. 22. 13.)

„Die Welt ist nichts, als Form, in der du prägst.“ (H. Hart: Gott.)

Kdo bi razumel vsa pota, kdo bi pojmlil vse vzroke in posledice? A kdo bi ne verjel in ne priznal vsevečnih in vsemodrih zakonov, ki vodijo do cilja in konca!

„Ego sum — finis!“

Sklonil sem glavo in se zamislil v tisto zgodovino, ki je ležala pokopana tako blizu mene.

* * *

Bilo je 2. aprila 1814. leta, ko je na Talleyrandov predlog odstavil senat velikega Napoleona, moža, ki se je povzpел od navadnega častnika tako neizmerno visoko, ki je sanjal svoje dni o gospostvu čez Evropo. Istega dne, ko je odšel on ponižan na Elbo, se je vrnil v Pariz Ludovik XVIII. in zasedel prestol.

Še je poizkusil Napoleon srečo, ki ga je toliko časa in tako daleč spremljala, a postala mu je nezvesta. — Waterloo in Bele Aliance sta imeni, s katerima je bila zapečaćena usoda moža, ki se je nekdanj tresla pred njim vsa Evropa. Njegovo delo je bilo dokončano in dovršen je bil njegov tek. Bil je velik mož, vse drugo je sodil On, ki mu je poveril tako važno vlogo na odru življenja. Spravljen s Cerkvijo je zapustil svet 5. maja leta 1821.

Bourboni so zopet zasedli prestol. Ludovik XVIII. (1815—1824) je izkušal z zmernostjo vpostaviti mir in red v državi in si tako utrditi zopet pridobljeni prestol, in njegova „charte“ bi bila k temu brezdvomno pripomogla, dasi je bilo njegovo stališče res zelo težavno, ker je bila država vsa razcepljena v politične stranke. Republikanci, bonapartisti, „svobodomiselni“ liberalci in konservativni rojalisti, razcepljeni v stranko zmernih in v ultraroyaliste, so povzročali in izzivali neprestano politične boje. Na dvoru je imela pretežen vpliv ultra-stranka, ker je

pripadal k njej sam kraljev brat, grof Artois, in njegova dva sinova, vojvoda Angoulême in vojvoda Berry.

Dasi Ludovik XVIII. ni bil naklonjen prenapetim ultraroyalistom, se jim je vendar vdal, ko je začela po umoru vojvoda Berryskega, ki je padel kot prva žrtev strankarskih bojev, — ultra-stranka valiti nanj vso odgovornost. Sestavil je ministrstvo iz njihove srede.

Ko je Ludovik vedno bolj pešal, je poveril do malega vse vladarske posle svojemu bratu Karolu, grofu Artois, ki jih je upravljal skupno z grofom Villelejem, kateremu je bilo poverjeno vodstvo ministrstva. Po Ludovikovi smrti — 16. septembra 1824 — je on zasedel prestol z imenom Karol X.

Dasi prej napet ultraroyalist, je vendar spoznal, da se je Bourbonom možno vzdržati v Franciji le z zmernostjo. — Obljubil je, da bo spoštoval ustavo in ljudske prostosti in pravice. Dovolil je tiskovno svobodo, vpostavil rodbino Orleans zopet v prejšnjo posest, vse to, da bi si pridobil zaupanje — posebno svobodomiselne stranke. — Ko pa je stavil predlog, naj bi se dovolila emigrantom odškodnina za škodo, ki so jo trpeli vsled revolucije, je zadel na hud odpor; vendar je bila večina zbornice vladi naklonjena, in tako je predlog prodrl na veliko ogorčenje mnogih.

Kakor je kralj na eni strani podkrepil s predlogom o „milijardi za emigrante“ nevoljo liberalcev, tako je zaigral na drugi strani naklonjenost armade s tem, da je odstavil nad 150 štabnih častnikov iz Napoleonovega časa.

Dne 29. maja 1825 se je dal v Rheimsu z veliko slovesnostjo po starih obredih maziliti in kronati. Ljudstvo mu je prirejalo velikanske ovacije. — Ko pa je v novembru umrl svobodomiselni general Foy, so porabili kraljevi nasprotniki njegov pogreb za velikansko demonstracijo.

Na najhujši odpor je zadel Karol X. s svojim delovanjem za Cerkev. Hudo je zavrelo med svobodomiselnimi elementi, ko je predložila vlada postavbo proti oskrunbi svetišč. — Ker je bil ta predlog sprejet s precejšnjo, kralju in vladi vdano večino; ker so se vedno množili samostani, posebno ženski; ker so bile oddane nekatere šole jezuitom v oskrbo in ker je bilo delovanje misijonarjev, krog katerih so se v jubilejnem letu 1825. zbirale velike množice ljudstva, svobodomiselnem hud trn v peti, je od dne do dne bolj rasel njihov odpor proti kralju. Med ljudstvo so raztrosili laž, da je kralj sam postal jezuit in da mora v redovniški kuti pogosto dajati odgovor svojim predstojnikom za vse vladarske posle in ukrepe. Ni manjkalo ljudi, ki so to verjeli; treznomisleči pa so izprevideli, da je po zdivjanosti in po vseh gro-

zovitostih revolucije ljudstvo zelo potrebno pouka; zato je vlada dovolila, da se je vrnilo nekaj jezuitov zopet v Francijo. „Svobodomiselci“ so začeli vpiti, da je to kršenje postav in sistematično podpiranje postavno izgnanih jezuitov, ki so krivi vsega nazadnjaštva vlade in izkušajo Francijo oropati vseh sadov prostosti in prosvete. — Predlog o novi tiskovni postavi, ki naj bi bila ustavila gonjo „svobodomiselnega“ časopisja, je morala vlada umakniti, ko je videla, da bi gotovo propadel.

Ko je v aprilu l. 1827. kralj pregledoval narodno gardo, ga je pozdravilo nekaj vojakov s parolo opozicije: „Živela ustava!“ namesto z navadnim lojalnim pozdravom: „Živel kralj!“ Pri razhodu pa se je ljudstvo pridružilo narodni posadki in klicalo: „Proč z jezuiti! Proč z ministri!“ Še isti večer je kralj gardo razpustil.

Dasi je nezadovoljnost z vlado vedno bolj rastla, je pozval kralj na Villelejev predlog v gosposko zbornico 76 novih udov — svojih pristašev — in razpustil državni zbor. A kljub cenzuri, ki jo je kralj samosilno uvedel, in kljub temu, da je Villele po svojih uradnikih izkušal vplivati na volitve, je po novih volitvah zrastle število opozicionalnih glasov na 428, vladna stranka pa je ostala v manjšini 125 glasov. Ta neuspeh je izpodrinil Villeleja, ki je izgubil pri kralju vse zaupanje. Na njegovo mesto je bil pozvan Martignac, ki je izkušal z zmernostjo in koncesijami ublažiti razmere. Kljub vsem koncesijam je prišel z obema zbornicama navzkriž; zato se je moral umakniti Polignacu, ki je pozval v ministrstvo razen drugih neznatnih mož tudi grofa Labourdonayeja in generala Bourmonta. Prvega so se bali svobodomiselci kot najhujšega nasprotnika in najbolj odločnega ultraroyalista, drugega pa je ljudstvo zmerjalo z izdajico, ker je v bitki pri Waterloo pristopil k zaveznikom.

Že imenovanje teh mož je zadostovalo, da je zavrelo po vsej Franciji. Vse je bilo prepričano, da bo novo ministrstvo delovalo z vso silo na to, da bi se izpolnila najiskrenejša želja ultra-stranke: odprava charte in vpostava absolutne monarhije. Celo zmerni royalisti so nezadovoljno kimali v slutnji, da se podaja kralj v nevarnost, ki zapravi v njej lahko krono in glavo. Po vsej državi so bila razširjena tajna društva, katerih namen je bil strmoglaviti vlado; stari Laffayet je bil voditelj tajnega odbora, ki je širil opozicijo na vse strani.

Labourdonaye je kmalu odstopil radi nesporazumljenja s Polignacom. — Polignac, ki ni ravno mirnodušno opazoval težavnega stališča vlade, je mislil, da bi bilo najbolje s srečnim izidom kake vojne ugodno vplivati na narod in si obenem pridobiti vojaštvo za slučaj morebitne sile in potrebe.

Prilika za to se je nudila v Alžiru, kjer je dey Hussein Bey razžalil francoskega poslanika.

Med pripravami za vojno se je sešel 2. marca l. 1830. državni zbor. Kralj sam je stopil pred poslance in jim ostro zažugal, da bo z vso odločnostjo zatrl in kaznoval vsako uporno rovanje. Državni zbor mu je na to istotako odločno odgovoril, da obžaluje kraljevo in vladno nezaupanje, katero narod žali in mu nalaga skrbi, ker bi mu utegnili vzeti državne pravice in svoboščine. Podoben odgovor je dobil od gosposke zbornice. — Kralj je ostal pri svojem in odgodil državni zbor na september; kakor

razglasil je nov volilni red, ki naj bi vladno stranko dvignil; še ne voljeni zbor je sklical za 28. septembra; preklical je tiskovno svobodo in imenoval mnogo novih državnih svetnikov iz ultra-stranke.

Brž po razglasu kraljevih naredb v uradnem „Moniteurju“, se je vzbudilo v Parizu veliko razburjenje. Ljudstvo se je zbiralo po vseh ulicah; sicer ni prišlo brž do nemirov, a slutil jih je že vsakdo z gotovostjo. Opozicionalne tiskarne so bile zaprte, delavci odpuščeni; ravnotako so odpustili mnogi tovarnarji svoje delavce. S krikom in vikom so drle brezdelne množice po ulicah.

KOSTANJEVICA PRI GORICI

brž pa je odplulo vojno brodovje iz Toulona, je zbor, — voljen na sedem let, razpustil in razpisal nove volitve.

Dasi se je ekspedicija v Alžir posrečila, vendar ni dosegla svojega posrednega namena; poročila o zmagi so došla prekasno in ostala brez vsakega vpliva na volitve, pri katerih je pridobila protivladna stranka 64 glasov. Po teh ponesrečenih volitvah je ostalo kralju le dvoje: razpustiti ministrstvo ali pa državni zbor. Opogumljen po ugodnih poročilih iz Alžira, se je odločil za poslednje.

Dne 26. julija je izdal šest samolastnih naredb, ki naj bi imele udušiti upor, a so v resnici rodile novo revolucijo in izpodrinile Karolu prestol. Razpustil je novi državni zbor, še preden se je sešel;

Drugi dan je izdalo 64 časnika protest proti kraljevim ordonancam. Protest se je naglo razširil po ulicah; povsod je že vrelo, tuintam je prišlo do spopadov med množico in orožništvom. Proti peti uri zvečer je prišel iz St. Honorija oddelek vojaštva, ki je pozivalo ljudstvo k razhodu, v odgovor mu je poslala množica točo kamenja, vojaštvo pa je ta pozdrav odgovorilo s prvo salvo. Padle so prve žrtve julijske revolucije. Ljudstvo se je razšlo in oropalo vse zaloge orožja, da bi lahko začelo boj z vojaštvom. Medtem se je kakor blisk raznesla novica, da je vojaštvo streljalo; brez obotavljanja je bil izdan poziv k splošni vstaji. Ljudstvo je stavilo po vseh ulicah barikade, da bi zaprlo konjici pot. Vojaštvo, ki je bilo precej vzlovoljeno radi pomanj-

kljive oskrbe, so pozivljali k odpadu. Upornikom so se pridružili uniformirani vojaki razpuščene narodne garde, dijaki politehnične šole, medicinci in pravniki.

Medtem je razglasil ministrski svet nad Parizom obsedno stanje in odredil vse potrebno, da se ojači vojaštvo in aretirajo poslanci, ki so izdali na večer drugega dne revolucije protest proti kraljevim odredbam. Vrhovnim poveljnikom za Pariz je bil imenovan Marmont; morda bi se mu bilo posrečilo zadušiti vstajo, če bi bil imel dovolj vojaštva na razpolago; a prišlo je vse prenašlo, vojaštva je bilo premalo in še to ne vse zanesljivo, nekateri so se branili rabiti orožje. — Sicer pa tudi Marmont ni odobral kraljeve politike; kralj bi bil moral po njegovem mnenju odjenjati.

Ko se je po hudem boju, ki je trajal 28. julija od ranega jutra do pozne noči, posrečilo upornikom zavzeti slabo zavarovano mestno hišo, na kateri je takoj zavihrala narodna trobojnica, je bil Marmont 29. julija prisiljen koncentrirati svojo vojsko okoli Louvra in Tuilerij. Zanesel se je lahko le še na kraljevo gardo in na Švicarje, ki so se z neomahljivo vdanostjo in neutrudljivo vztrajnostjo bojevali za kralja, medtem ko je drugo vojaštvo omahovalo deloma radi pomanjkanja hrane, deloma že prepojeno upornega duha.

Pariški poslanci, ki so iz strahu pred anarhijo želeli sporazumljenja, so poslali k Marmontu zastopstvo, ki je v svrhu pomirjenja upora zahtevalo, naj kralj prekliče naredbe in razpusti ministrstvo. Marmont je dobro poznal svoje in kraljevo stališče, zato je tudi svetoval kralju, naj ugodni zahtevi; Karol pa, ki je upal, da premaga upor s pomočjo vojaštva iz St. Omerja in Lunévilla, se ni hotel ukloniti.

Medtem je izdalo mestno zastopstvo razglas, s katerim je odpovedalo vladi pokorščino in nanovo organiziralo narodno posadko. Nad 40 poslancev se je konstituiralo v začasno vlado in imenovalo bankirja Lafitta poveljnikom narodne garde.

Istočasno so se uporniki polastili Louvra in vdrli tudi v Tuilerije; Marmont, ki je zaman izkušal skleniti premirje, se je moral v veliki zmešnjavi umakniti z vso svojo vojsko. Zmagalci so obesili vrh grada narodno zastavo, razbili in uničili podobe bourbonske rodbine in se z zasmehovanjem vsedali na kraljevi prestol; tako so razsajali tudi v škofiji, ropali pa niso nikjer.

Karol X., ki je bival takrat v St. Cloudu, je bil slep in gluha za vse nevarnosti; onih, ki so ga prosili in rotili, naj odjenja, ni poslušal; ubogal je le Polignaca, ki ga je utrjeval v trmi. Ko pa je pribežal Marmont ves poten in prašen sebi v zavetje in kralju na pomoč v St. Cloud in ko je kralj slišal, da se pomika nad 20.000 upornikov proti St. Cloudu,

je preklical svoje ordonance, razpustil ministrstvo in poveril ustavo novega kabineta bolj zmernemu možu. Marki Semoneville je bil odposlan s tem poročilom v Pariz. Medtem je sedel Karol X. s svojimi prijatelji brez skrbi za mizo in kvartal kakor vsak večer. A revež se je v svojem upanju hudo zmotil. Semoneville se je vrnil z odgovorom, da je vse prekasno, da Karol X. ni več kralj Francozov.

Ko je bil kralj odstavljen, je nastalo veliko vprašanje: republiko ali konstitucionalno monarhijo? Ker so novi voditelji francoske politike jasno uvideli, da bi se zapletli s tujino v neprijetne konflikte, če bi proglasili republiko, so se odločili za konstitucionalno monarhijo. Dne 30. julija zbrani poslanci so — kot zastopniki naroda — določili, naj se poveri vojvodu Orleanskemu državno pravdnštvo. Previdno so računali s tem, da bi novi kralj, — v najkrajšem času od revolucionarne večine povzdignjen na prestol, — moral dovoliti vse one koncesije, ki jih je Karol X. liberalcem zabranil, in da bi ostal kralj vedno od onih odvisen, s katerih pomočjo bi zasedel prestol.

Vojvoda Orleanski se je navidezno vzdržal vsakega revolucionarnega gibanja, vendar ni ostala njegova želja po kroni tajnost; imel je mnogo prijateljev, ki so podpirali njegovo stremljenje. Ko je stopil 31. julija pred zbornico, se je navidezno obotavljal sprejeti ponujeno mu čast državnega namestnika, da bi tako odvrnil od sebe vsak sum že nameravane uzurpacije; šele na Talleyrandov prigovor se je vdal.

Od strani svobodomiselnega meščanstva se ni bilo ničesar bati, ker so lahko pričakovali, da bodo pod njegovo vlado v miru uživali vse pridobitve liberalne stranke, razentega je bil vojvoda pri „prosvetljenem“ srednjem stanu precej priljubljen. — Royalistom ni preostalo drugega, kakor da so se vdali in zadovoljili z vojvodom Orleanskim, ki je bil tudi Bourbon, dasi mlajšega rodu. Število bonapartistov je bilo primeroma premajhno, da bi se razmeram uprlo. — Da bi zabranil od strani republikancev vsak upor, je šel vojvoda takoj po imenovanju s poslanci v mestno hišo in pozdravil Lafayettea z besedami: „Prihajam kot star vojak narodne posadke obiskat svojega nekdanjega generala!“ — S tem je pridobil njega in njegove pristaše.

Medtem je kralj, preslepljen po vojvodovem pismu, mislil, da mu je ta še vedno zvest, raditega se ni nič obotavljal potrditi njegovega imenovanja in ga obenem opozoril na svoje pravice do prestola, katere naj on varuje. — Počasi pa so se mu začele oči odpirati; še isti večer je odšel iz St. Clouda proti Versaillu, ker pa so mu tu zabranili vhod, se je vrnil v Rambouillet. Ko je videl, da ga vojaštvo vedno bolj zapušča, in je zaman pričakoval od vojvoda odgovora, se je odpovedal vsem pravicam do prestola

zase in za svojega sina, vojvoda Angoulêmeškega, a pod pogojem, da bo njegov vnuk vojvoda Bordeaux, sin vojvoda Berryskega, razglašen za kralja in da bo vojvoda Orleanski le začasno vodil vlado mesto njega. Vojvoda je z veseljem sprejel odpoved, ne da bi se pri tem oziral na pravice mladega vojvoda Bordeauxškega. — General Maison, ki je prišel na povelje vojvoda v Rambouillet, je pregovoril kralja, naj se umakne, ker se bliža iz Pariza okoli 60.000 ljudi; kralj je odpotoval v Cherbourg. Ker sploh ni mislil na beg, je moral prodati srebrno posodo, da je poravnal stroške za potovanje. Francosko ljudstvo mu je še vedno izkazovalo čast in sočuvstvovalo z njegovo žalostno usodo. V Portsmouthu pa, kamor je prišel 17. avgusta, so ga sprejeli z zasmehom in zaničevanjem; tudi angleška vlada, ki je že priznala Louis Filipa, ga je sprejela precej neprijazno, vendar mu je odkazala za stanovanje grad Holywood blizu Edinburga, kjer je bival že za časa svojega prognanstva. — V jeseni 1832 se je preselil v Prago in 1836 v Gorico, kamor je došel 20. oktobra s svojo družino, s služabniki in spremljevalci.

* * *

Nad Gorico se dviga holm, obraščen z bujnimi, širokovejnatiimi kostanji; lepa cerkev na njegovem vrhu, dolg samostan zraven nje, — dvoje nadstropij, dve dolgi vrsti malih oken, ki žarijo pod večer v krvavordečem, ognjenem zlatu.

Lep vrt visi pod samostanom in se izgublja počasi čez grič v zeleni kostanjev gozd. Visoke, vitke ciprese, zro mirno, v dolino in v mesto.

Čudno hrepenenje se zbudi tujcu v srcu, ko zre prvič ta grič, to cerkev s samostanom, ta vrt z visokimi mračnimi cipresami, s tihim, blagodejnim mirom, ki počiva v senci ozkih, z vinsko trto visokobokanih stez; na lesenih klopeh pod cipresami, pod smokvami, pod kostanji; po vseh potih ta tihi mir, ki ga je poln ves vrt, vsa cerkev, ves samostan, tako da zre skozi okna v dolino, v mesto in vabi tujca, vabi romarja, ki roma po širokih cestah in se ozira z nemirnim pogledom na grič, na Kostanjevico in njeno cerkev.

Sneg naokoli po hribih, v dolini pa cvetejo eksotične cvetlice. Palme in oljke, smokve in trte, — smreke, bori, bukve in hrasti, — lavor, citrone in oranže; — vse križem raste, cvete in zori. Čuden kraj, pol severa, pol juga; malo mesto, a ljubko in prijetno; majhen raj, ki iščejo bolniki v njem zdravja, starci miru in pozabljenja.

Bilo je krasnega jesenskega podvečera.

Zahodno nebo se je nad mestom pordečilo in oblaki so se potopili v luč zahajajočega solnca, kakor bi se pogreznili v krvavogoreče morje.

Goreča obla je visela nad obzorjem, velika kakor redkokdaj; vsenaokoli je pošiljala zadnje pozdrave, pritrepotali so žarki do gričev in gor, ki so zardevale pod njihovimi zadnjimi poljubi, — kraški vrhovi, Čaven, Trnovski gozd, Skalnica, Sv. Valentin; Sv. Maver pod njim in na desno Sv. Florijan in druge cerkve naokoli: svetogorsko svetišče, Sv. Katarina, trnovska cerkev, Vitovska Gora, grad nad Mirnom. —

Furlanska ravnina je ležala zavita v prozorno meglo; dvigalo se je iz vse ravnine kakor belkast dim, kakor skrivnostne sanje; mehka tančica je ležala nad vso dolino; nejasne, nalahko zabrisane konture so se izgubljale v daljavi, oko ni razločevalo, kje se je pogreznjeni nebesni svod naslanjal na ravnino.

Ob robu kraškega pogorja se je vila Soča, rdeče pozlačena; na desni strani se je razširil breg v odprto, peščeno ravnino, poraščeno z malim, pustim grmičjem, tuptam se je voda razcepila in zaobjela majhen, prazen, peščen otok. Galebi so se dvigali iznad vode in zopet spuščali v njene lahke, nizke valove. Po poljih na desni in levi so krokale vrane svojo dolgočasno, žalostno pesem.

S Kalvarije je zrl Križani, pribit na kamenit križ z razpetimi rokami, kakor bi hotel zaobjeti in blagosloviti mesto in vso dolino pod seboj. Dva razbojnika sta mu delala družbo.

V gradu, ki je počival vrh griča sredi mesta kakor skrben varih, so žarela okna in se pazljivo in radovedno ozirala po mestu in po vsej okolici.

Nekoliko zadaj, na drugem griču, je počivala Kostanjevica v svojem tihem, svetem miru.

Po cesti, ki vodi za mestom od sedanjega Caterinijevega trga proti Solkanu, sta stopala dva gospoda, ponosnih, počasnih korakov. Osemdesetletni starček, sivih las in lahko upognjenega hrbta, je stopal na desni svojega spremljevalca in govoril s tihim nemirnim glasom:

„Žalostna domovina, žalostni časi! Kakor so se puntali proti meni, tako se puntajo proti ‚meščanskemu kralju‘. — Ni še dovolj žrtev! Ni bila dovolj vsa groza julijske revolucije. Ni še miru v Franciji in ne bo ga! In naj se je zdelo spočetka vladanje Louis Filipa še tako srečno, razmere so pokazale, da ni on nič bolj srečen, kakor sem bil jaz. In naj tujini še toliko kaže svojo popularnost, naj so narodi še tako prepričani, da je njegovo stališče neomajano, — pokazalo se je prokletstvo, ki počiva nad Francijo.“

Sklonil je glavo nesrečni pregnani kralj francoski in se zamislil v nesrečno usodo svojega naslednika, — uzurpatorja.

* * *

Pod pepelom, ki je pokrival pogašeni ogenj julijske revolucije, je začelo počasi zopet tleti. Bolj in bolj so bile stranke nezadovoljne z novim „liberalnim meščanskim“ kraljem; od dne do dne je postajalo njegovo stališče bolj težavno.

Že njegova lakomnost mu je zaigrala precej narodove naklonjenosti; hotel je imeti povišano apanažo, pa so mu jo brž znižali. Katoličanom se je najbolj zameril, ker je odvzel škofom pravico dohajati v gosposko zbornico in prepovedal javne cerkvene obhode; tudi s tem se ni preveč prikupil, da je odpustil iz službe mnogo generalov in častnikov, ki so bili preveč vdani Karolu X. Svobodomisenci so se jezili, ker je policija odločno branila razdivjanim tolpom skruniti cerkve in sramotiti duhovščino. Ker je vedno bolj padala kupčija in nazadoval obrt, je ostalo na tisoče delavcev brez dela; v malo tednih

VHOD V GROBIŠČE ZADNJIH BOURBONOV
NA KOSTANJEVICI

se jih je izselilo nad 150.000 iz Pariza. Liberalni in republikanski elementi so pri teh okoliščinah imenitno napeljavali vodo na svoj mlin.

Juljski nemiri so vzbudili po vsej Evropi revolucionarno gibanje. Francoski svobodomisenci in revolucionarji so zahtevali, da mora vlada podpirati upornike v tujih državah; vladi v največjo korist in potrebo pa je bilo, da je izkušala ostati v kolikor mogoče prijaznem razmerju s tujimi vlastmi.

Že prvo leto Louis Filipovega vladanja so se začeli pojavljati nemiri. V decembru l. 1830. se je ljudstvo dvignilo proti legitimistom — pristašem Henrika V. Kmalu nato — 21. februarja 1831 — je dala enajsta obletnica umora vojvoda Berryskega povod novim nemikom. Razdražena množica je planila v cerkev, kjer so imeli legitimisti mašo za umorjenim vojvodom, in po vandalsko vse razbila. Drugi dan

je razdejala škofovo palačo. Dasi naperjeni proti legitimistom, so bili ti nemiri tudi vladi precej nevarni.

Republikanci, ki so organizirali delavce, dijake, revne meščane in postopače s pomočjo izkušenih rovarjev v svojo stranko, so v tajnih zvezah in po časopisih ščuvali ljudstvo proti vladi in neprestano iskali ugodne prilike, da bi jo izpodrinili. — Ko je prišlo poročilo iz Varšave, da se je posrečila poljska vstaja, so razpihali republikanci izpod pepela nov ogenj in uprizorili v Parizu in v drugih mestih nemire; najhujši je bil upor brezposelnih delavcev v Lyonu. Preprosto ljudstvo revežev in siromakov je bilo ogorčeno, ker ni imelo pravice pošiljati svojih zastopnikov v državni zbor, zato se je dalo tem laže zapeljati in zaslepiti od republikancev, ki so jim delali vse mogoče obljube. Leta 1832. je izbruhnila v Parizu kolera; ljudstvo je bilo prepričano, da je vlada zastrupila vodnjake; v tej laži in pomoti je napol zdvijalo. Pogreb znamenitega republikanskega govornika, generala Lamarquea, ki je umrl vsled kolere, so inscenirali revolucionarji kot velikansko demonstracijo republikanske misli. Pri tem je prišlo do hudih nemirov. Oboroženi delavci, veterinarji in politehniki so drli po mestu z rdečimi zastavami v rokah in klicali: „Proč z Louis Filipom! Živela republika!“ Šele drugi dan se je po hudem boju posrečilo 60.000 vojakom zatreti upor.

Poldrugi mesec zatem — 22. julija — je umrl v Schönbrunnu vojvoda Reichstadtski, sin Napoleona I. Osvobojen velike skrbi od te strani, se je Louis Filip toliko bolj bal legitimistov, ki so hoteli spraviti na prestol vojvoda Bordeauxkega, sina umorjenega vojvoda Berryskega. Ker jih je bilo premalo, se jim je že več načrtov ponesrečilo, a častihlepna vojvodinja Berryska le še ni obupala. Zanašala se je na južni in zahodni del Francije. Leta 1831. je nabrala denarno podporo in pripravila vse, da bi izvršila svoj veliki naklep. Njen tast Karol X. ni imel velikega upanja in zato tudi ni odobral njenih drznih naklepov. Koncem aprila se je pripeljala iz Italije na Francosko. Po dolgem in nevarnem trudu se ji je posrečilo v Vendeji preslepiti nekaj kmetov, ki so se meseca julija vzdignili za njenega sina. Vlada je upor kmalu zatrla in polovila več legitimistov; naposled je neki jud za drag denar izdal vojvodinjo, ki so jo ujeli v Nantu, skrito v neki peči. Ko pa je v ječi porodila in priznala, da se je tajno poročila z italijanskim grofom Luchese Pallijem, ji vlada ni več branila odpotovati v Sicilijo, ker je vsled te zveze izgubila ves ugled in ni bila meščanskemu kralju nič več nevarna. Ločiti se je morala od kraljeve družine in prepustiti sina v vzgojo vojvodinji Mariji Tereziji Šarloti, soprogi Ludovika, njegovega strica.

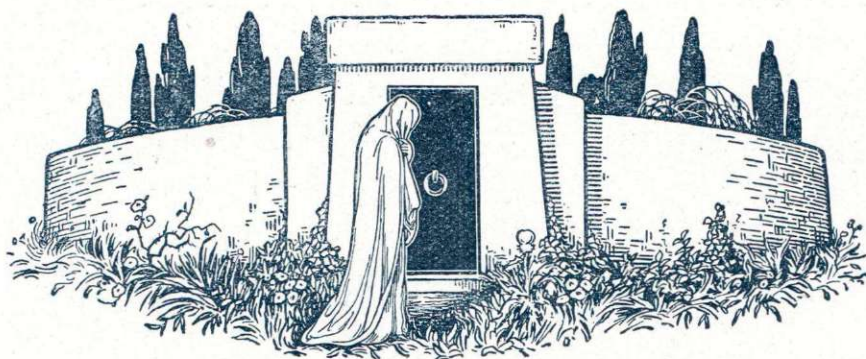
Legitimistov, vsled teh ponesrečenih poizkusov, in bonapartistov, vsled smrti Napoleonovega sina, se po Filipovem mnenju ni bilo več bati. Ker je imela ministrska trojica Broglie-Guizot-Thiers za seboj večino državnega zbora, bi bil človek že skoraj upal na mir. A kljub temu in ravno raditega je bila večina naroda proti vladi, ker je volilni red dajal le manjšini naroda moč in silo v roke.

Republikanci so neprestano ščuvali narod s kri-
vičnim volilnim redom. In veliko so jim pripomogli
socialistični preroki in pridigarji, ki so vstali tiste
dni. Saint-Simon in pristaši so hoteli preustrojiti vse
družabno življenje in izenačiti vsak razloček med
stanovi. Vse to so hoteli doseči z delom in znanostjo,
izključili pa so vse znanosti razen prirodoslovja,
ki jim je bilo vir in podlaga vse vede in resnice.
— Proudhon je deklamiral svojo veliko frazo: „Last-
nina je tatvina!“ in ljudstvo mu je navdušeno plo-
skalo. Naposled pa je povedal Louis Blanc, da ostane
vse pri starem, dokler ne dobijo tudi siromaki enakih
političnih pravic z drugimi stanovi in v sorazmernem
številu svojih zastopnikov v državnem zboru. Te
besede so bile podlaga zvezi republikancev in socia-
listov proti meščanskemu kralju. Že v novembru
l. 1832. je streljal nanj Bergeron, pa ga ni zadel.
Le skrb in pazljivost policije je varovala kralja.
Republikanci so snovali tajna društva, v katerih so
organizirali narod in ga ščuvali proti vladi in proti
kralju. V Lyonu so se v aprilu l. 1834. uprli brez-
poselni delavci in se celih pet dni ustavljali kraljevi

vojski. V Parizu je bilo dan pred uporom polovljenih
stopetdeset republikanskih vodnikov; kljub temu je
upor izbruhnil; tako je bilo tudi v drugih mestih
precej nereda in nemira. Vlada je povsod premagala
v krvavem boju s silo in orožjem uporno množico.
In še toliko bolj je bilo utrjeno njeno stališče, ko si
je pridobila pri volitvah okoli sedemdeset novih
glasov.

Revolucionarji so pa medtem naskrivnem toliko
bolj delali proti kralju. Na dan pete obletnice julijske
revolucije, 28. julija, je ogledoval kralj s svojimi tremi
sinovi meščansko gardo. Pri tem je razstrelil Korsi-
kanec Fieschi peklenški stroj; osemnajst oseb je ob-
ležalo mrtvih, med njimi maršal Mortier in več drugih
višjih častnikov, ranjenih je bilo enainštirideset oseb.
Louis Filip je ostal nepoškodovan, tako tudi dva
njegova sinova, tretji pa je dobil malo rano. Dne
26. julija 1836. leta je streljal nanj fanatičen republi-
kanec Alibaud.

Še od druge strani je pretila Ludovikovi kroni
nevarnost. Po smrti Napoleonovega sina si je lastil
pravice do krone Louis Napoleon, sin nekdanjega
holandskega kralja, brata Napoleona I. Dne 29. okto-
bra je prišel s pomočjo vdanih mu častnikov v
Straßburg, kjer ga je predstavil vojaštvu polkovnik
Vaudrey preoblečenega v cesarsko opravo. Nekaj
vojakov ga je pozdravilo z navdušenjem: „Živel
cesar!“, drugi pa so se postavili, prijeli njega in
njegove pristaše. Naposled je morala njegova mati
Hortenza prositi milosti zanj. (Konec.)

Danilo Fajgelj

slovenski skladatelj.

K obletnici njegove smrti. — Spisal Janko Leban.

(Konec.)

Fajgelj se je povzpел kot samouk do odlične glasbene izobraženosti. Kako se je sam glasbeno izobraževal, pripoveduje Fr. Rakuša v knjigi „Slovensko petje v preteklih dobah“: „Tako j z nastopom prve službe se je resno pričel baviti s teorijo glasbe. V to svrho si je omislil in nakupil za drag denar, ki ga je čestokrat hudo pogrešal, mnogo učil. Harmonije se je učil po Schillingu, E. F. Richterju, E. A. Foersterju, A. Foersterju, Heinzeju, Brosigu in drugih. Kontrapunkt po Bußelnu, Albrechtsbergerju, E. F. Richterju in Bellermannu. Skladoglasja po Marxu, Lobeju in drugih. Fuge je študiral po E. F. Richterju, Marpurgu in drugih. Generalnega basa po Türku, Widmannu, Brosigu, Führerju in drugih. Instrumentacije pa se je učil po mnogih odličnih pisateljih.“

Mnogo se je bavil zlasti s staroklasično, nedosežno cerkveno glasbo. V tem pomenu sta mu najvišja vzora Palestrina in nepresegljivi glasbeni velikan I. S. Bach.

Fajgljevi glasbotvori so bogati harmoničnih oblik, jasnega in prozornega stava, bogate fantazije in polne lepe tematične izpeljave.

Leta 1892. sem Fajglju svetoval, naj bi položil izkušnjo za srednješolskega glasbenega učitelja. Odgovoril mi je tako-le:

„Vi mi svetujete podvreči se preizkušnji za glasbenega učitelja, a tudi gospod deželni nadzornik Klodič je Vaših misli. Da ste mi to svetovali dvajset let poprej, bil bi Vam hvaležen, zdaj pa sem prestar; kaj mi to koristi, ko sem na koncu službovanja. Preizkušnja ta (katero lahko v spanju naredim), me ne skrbi; kdo mi pa garantuje, da kedaj dobim profesorsko službo? Znanje moje bi se s to preizkušnjo ne pomnožilo. Ako kdo hoče verjeti, da kaj znam, je prav, drugače pa tudi dobro. Velikan Bach ni bil na konservatoriju, Gallus tudi ne; bila sta oba samouka, in vendar — kaj sta! Še celo ljubljanski Foerster, ki se je pred leti izpodtikal nad vsakim samoukom, je moral priznati v knjigi ‚Petje v preteklih dobah‘, da je tudi on sam — samouk! Prav samouki so v vseh človeških dobah dospevali do največje popolnosti in merodajnim krogom bi moralo biti to znano, da bi na kako odlično mesto ne postavljali človeka, ki ima na polovici pole zapisano nekoliko črk pod

firno ‚Zeugnis‘, drugače pa se podaja v svoji službi prav takó, kakor basovna posavna v nunski samostan. Na puhli časti mi ni ležeče; Bach je bil le reven kantor na šoli sv. Tomaža v Lipskem, kjer mu še orgelji niso zaupali; a to ga ni motilo, da je imel le pošteno službo.“

In v pismu z dne 11. februarja 1904 mi piše Fajgelj glede svojega „samouštva“: „V Lipsiji izhajajoča ‚Musik-Woche‘, je nedavno v oddelku za orgeljsko glasbo prinesla mojo fugeto. Pisali so mi, da imam izvrstno šolo Bacha in Pachebla; a ko sem jim zatrdil, da sem samouk: občno presenečenje! Pri goriških Slovencih pa sem mari izdajalec, ker pišem za nemški list; pri slovenskih glasbenikih na Goriškem pa žanjem splošno zavist. — Jaz pa sem te misli, da s tem, ko pokažem, da so med Slovenci tudi glasbeniki, še nisem učinil tega, kar Nemeč zove ‚Kriminalverbrechen‘.“

Prijatelj mi piše o Fajgljevem delovanju nastopno:

„Kadarkoli sem prišel k Fajglju, vselej sem ga našel komponujočega pri mizi. Mnogokaj je pisal naravnost s kemično tinto za tisk. Saj je vse zapisal korektno in lepo. Vse, karkoli je pisal, je kaligrafiral. Krasno je pisal note. A če sem prišel k njemu, je vstal, prisedel v družbo in bil silno šaljev in dovtipen. Če je pa razgovor ž njim le malo ponehal, t. j. če sem se zapletel v razgovor z gospo ali z drugimi, je vstal od mize, sedel k pisalni mizi ter tam flegmatično nadaljeval svoje delo. Od časa do časa je pristopil k glasovirju in preskušal svojo kompozicijo, ki jo je prav redkokrat popravljal.

Ko je komponiral, je nastavil pero, napisal akord in iz njega izvajal kompozicijo takó gotovo, kakor razprede matematik iz dane formule svoja izvajanja in zaključke. V to je menda porabil ves svoj prosti čas.

Kaj pa še: slišati Fajglja pri orglah preludujočega! Kakor plava labud elegantno in ljubko v svojem elementu v vodi, tako se je on topil v razkošju čarobnih glasov, ki jih je znal izvabljeti iz mrtvih orgelskih piščali! Nikdar ne pozabim, kako krasno je ‚praefatio‘ pevajočega duhovnika spremljal z orglami v neizrečeno milih spremenih in glasovih. Želel sem si, da bi praefatio trajalo celo mašo! —

V glasbenem oziru je bil Fajgelj živa, poosobljena enciklopedija! O vsem je vedel pravi odgovor. Tudi je vedel povedati mnogo anekdot znamenitih glasbenikov.“

Fajgelj je bil doma v vseh panogah glasbenega znanja. V Tolminu je deloval skozi 19 let. Bil je tam pevovodja čitalnice in je s spretno roko vodil petje na taborih v Šempasu, Višnjeviku in v Tolminu.

Njegova posebnost pa je bila kontrapunktika. Fajgelj je bil največji kontrapunktist v Slovencih. Morda ne pretiravam, če ga imenujem: slovenskega Bacha! Saj ga je tako imenoval celo profesor dr. Hanslick! Kakor znano, je dobil tudi umetniško štipendijo od naučnega ministrstva l. 1892. v znesku 400 K. Glede umetniške štipendije, ki jo je dobil od naučnega ministrstva l. 1892. mi je pisal 11. majnika 1892. l.: „Jaz sem bil prošnjo za štipendijo vložil na prigrvarjanje od zgoraj že meseca aprila 1891. l. Ker koncem leta ni bilo niti odgovora, niti vrnitve mojih glasbenih del z Dunaja, prosil sem prijatelja, na Dunaju živečega, naj skuša kaj izvedeti o tej zadevi. Ta se je potrudil v ministrstvo in tam se mu je reklo, da je bila moja reč odložena zastran denarnih zadev, da bo pa kmalu rešena. Tudi je tam izvedel, da ima moja dela prof. dr. Hanslick v presoji. No, zdaj sem jo pa staknil, sem si mislil! Ako je Hanslick celo Lisztov oratorij ‚Sv. Elizabeta‘ v blato vrgel, kaj bode storil šele s teboj? Pozneje je moj prijatelj o tej stvari prilično govoril s Hanslickom samim. Ko mu je rekel ‚Sie werden an Fajgelj's Kompositionen keinen Geschmack finden‘, mu je ta odgovoril: ‚Haben Sie keine Angst; ich verstehe auch die Kontrapunktisten sehr wohl zu würdigen. Indessen haben die Slovenen an Fajgelj einen zweiten Bach; wie kommt der seltene Mensch zu einer so gediegenen Kenntnis des Kontrapunktes? Ich werde ihn sehr warm befürworten.‘

Štipendije je le 200 gld., a pomisliti je, da se državne podpore dajejo le mladim, nadepolnim ljudem, ki se imajo zanje šele šolati; jaz sem pa star in kar znam, to ostane; dalje šolati se, se mi več ne ljubi. Poslal sem v presojo skoro same orgelske kompozicije: med njimi je 40 fug v vseh mogočih oblikah. Ker ni več dvomiti o rabljivosti del, mi bo lažje najti založnika. Mislim se obrniti kam na Nemško ali celo v Italijo; na Slovenskem tako nič ni.“

Fajgelj je tuptam dobil kako nagrado za svoje skladbe. Tako je n. pr. za „Sveto Mašo“ (Ozri z nebes se v milosti) dobil od „Glasbene Matice“ pričetkom njenega delovanja častno nagrado; a tudi od ministrstva je posebe dobil še dvakrat nagrado itd.

O Fajglju kot kritiku mi pišejo Fajgljevi sorodniki: „Slovenski glasbeni kritik je bil Fajgelj nad 20 let. Nekateri so mu očitali, da vsako delo premilo

sodi, in predbacivano mu je bilo tudi, da išče po prepopustljivi kritiki — osebne koristi. Tega pa taki ljudje niso hoteli vedeti, da je Fajgelj znal kot učitelj ceniti vsak napredek in da ni hotel nikomur jemati veselja do umetnosti, temveč je vsakogar le spodbujal. Fajglju se ni nikdar zdelo škoda časa, ko je po pismih učil in svaril mlade skladatelje. Ravno njegovi učenci so se mu zadnja leta izkazovali zelo hvaležne.“

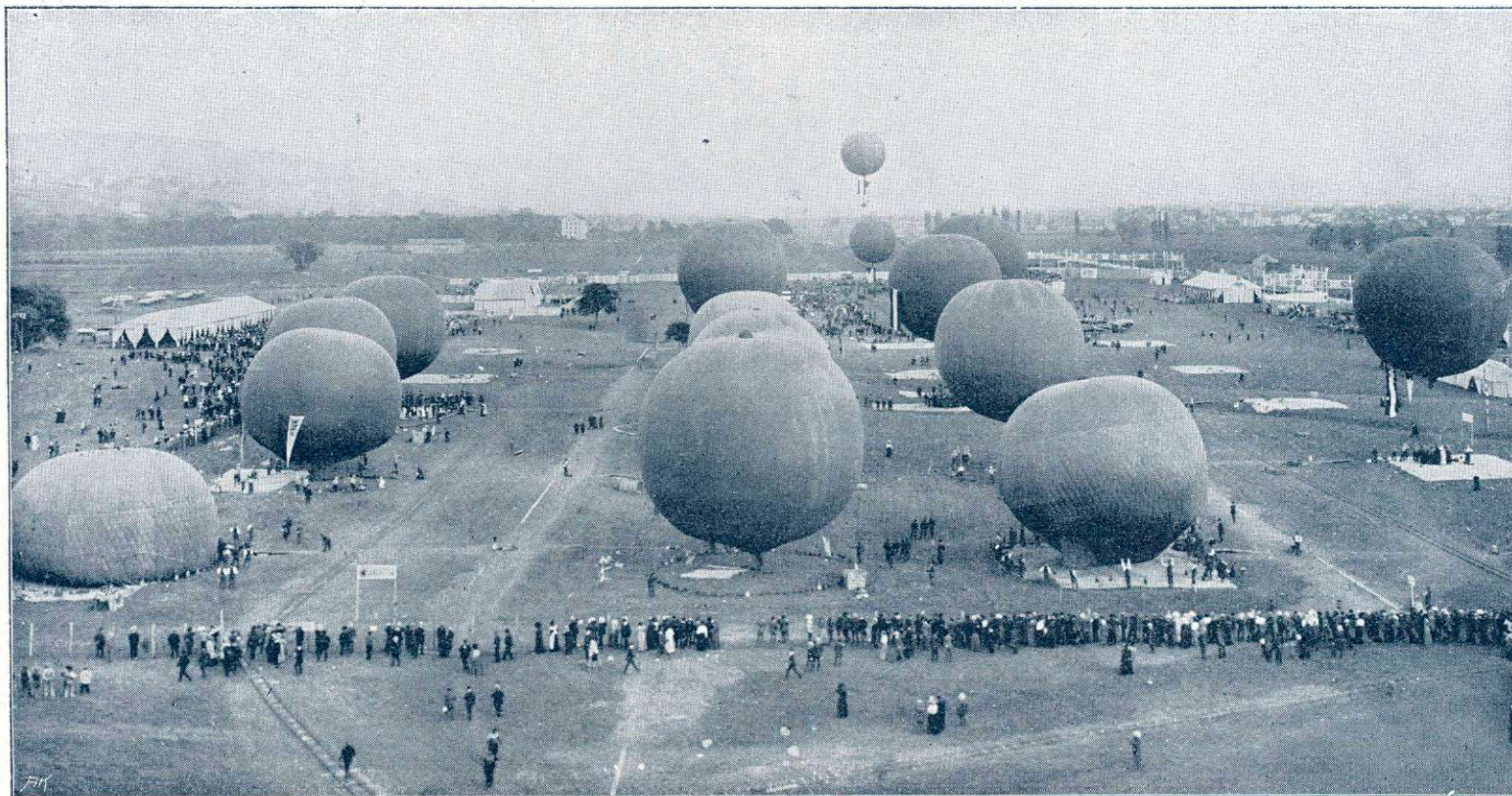
Nikdar, tudi o najslabšem igralcu (organistu) ali komponistu ni rekel, da ničesar ne zna. Fajgelj je povedal le stvarno napako, češ: „To in ono ni prav, to in ono je bilo tako in tako izgrešeno.“

Fajgelj je bil jako plodovit skladatelj. Mnogo skladb je izdal v tisku. Njegovo zadnje meni znano delo „Jamski odmevi“ se beleži kot opus 345! A morda to niti ni najvišje število njegovih kompozicij, zakaj njegova hčerka mi piše z dne 12. marca 1909: „Kompozicije, katere je pred letom poslal dvorni knjižnici na Dunaju, so tehtale 17 (sedemnajst) kilogramov. Kateri je njegov zadnji opus, ne vem. Zdi se mi, da je to št. 360 ali 361. Zadnje delo njegovo je latinska maša, katere je pa izvršil le Kyrie, Gloria in del Credo.“

Kakor se vidi, je blagi pokojnik premišljal, kako preprečiti, da ne bi njegove skladbe po njegovi smrti prišle v izgubo. V skrbi, da ne bi prišle njegove skladbe v nepoklicane roke in bi kdaj zagledale beli dan, je lani meseca novembra odstopil po posredovanju g. dr. Mantuanija dvorni knjižnici na Dunaju 154 zvezkov svojih skladb. A koliko Fajgljevih rokopisov leži po svetu razmetanih tu in tam? Saj je bil mož tako prijazen, da je vsakomur rad postregel, če ga je prosil, naj mu za to ali ono priliko uglasbi kako pesem itd. In kolikim skladateljem je popravljaj skladbe, kolikim je pisal skladbe s kemično tinto? Tako n. pr. je skladatelju Hrabroslavu Volariču popravil bil I. zvezek njegovih četveroglasnih pesmi („Venček“) ter mu jih pisal s kemično tinto. Istotako je s kemično tinto pisal piscu teh vrstic II. in III. zvezek pokojnega brata Avgusta „Skladb“ in tudi Avgust Lebanovo latinsko mašo „Pobožni vzdih“. Meni samemu je Fajgelj „poklonil“ več fug, ki jih hranim v rokopisu kot dragocen spomin na blagega pokojnika.

Samoumevno je, da je nemogoče imenoma navesti število Fajgljevih skladb. Podrobno našteva Fajgljeve skladbe do l. 1890. Rakuša v knjigi „Slovensko petje“, od tega leta dalje pa „Cerkveni Glasbenik“ l. 1908, št. 11.

Poleg štipendije je dobil Fajgelj še posebe dvakrat nagrado od ministrstva. Po naročilu je spisal „Šolsko pesmarico“ za osemrazredne ljudske šole, praktično in teoretično, res lepo delo, v katerem so

VZLET ZRAKOPLOVOV V CURIHU

bile zastopane poleg Fajgljeve teorije skladbe vseh slovenskih skladateljev. To delo je ministrstvo od njega kupilo in tam čaka — natisa.

Sestavil je tudi cerkveno „Šolsko pesmarico“, ki jo je založil premilostni knez nadškof goriški. Mnogo se je že povpraševalo po drugem delu te pesmarice. Ta del še ni založen in čaka doma.

„Cerkveni Glasbenik“ (št. 11., letnik 1908) piše o Fajglju: „Četudi se je semtertja pokazal v klavirskih skladbah, čeprav je tudi gojil svetno pesem, je vendar njegovo težišče bilo pri orglah in pri cerkvenem pevskem zboru.“

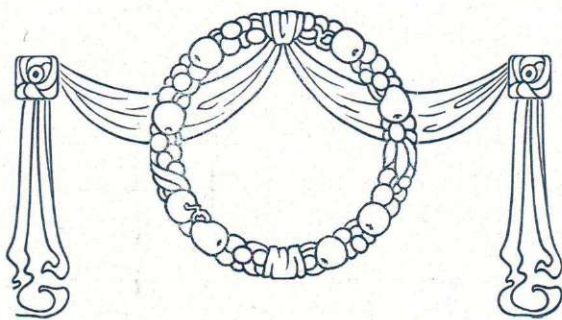
Temu listu je bil Fajgelj kot strog ceciljanec zvest do smrti.

Ne smem pozabiti, da je Fajgelj vedno mislil kaj novega. Iznašel je nov pripraven pedal za orgle, o čemer je naznanil tudi v „Cerkvenem Glasbeniku“ in v „Gorici“, pozivajoč podjetnike, da bi se kdo oglasil, da mu stvar razloži. Oglasil se pa ni nihče, in tako je svojo iznajdbo oziroma skrivnost nesel sabo v grob. Res škoda! Hotel je izpremeniti pedalno klaviaturo.

Ko je „Glasbena Matica“ v začetku svojega delovanja razpisala častno nagrado „10 srebrnih goldinarjev“ za najboljšo slovensko mašo, sklenil je tudi Fajgelj, da se bo potezal za to darilo. Nekega večera pride precej „v rožcah“ domov, sede h klavirju in prične komponirati našo „Ozri z nebes se v milosti“. Hitel je pisat na papir le melodijo. Žena, ki je bila že v postelji, ga je opominjala, naj gre spat.

„Ne še,“ jo zavrne, „potruditi se moram za razpisanih deset srebrnjakov.“ Res ni odnehal in melodija maše je bila kakor bi trenil na papirju. Potem je Fajgelj legel. Drugi dan je izdelal harmonijo in čez nekaj časa pokaže smejoč se presenečeni ženi deset svetlih tolarčkov, ki jih je dobil za mašo...

Tako sem v skromnih črtah podal sliko velikega talenta, ki je živel v tesnih razmerah, da ni mogel razpeti svojih kril, a je ustvaril glasbene umotvore klasične vrednosti, ki bodo za vedno v čast preprostemu učitelju Fajglju in slovenskemu narodu.

Dr. Ljudevit Gaj.

K njegovi stoletnici spisal dr. L. Lenard.

(Dalje.)

Leta 1826. mu je umrl oče in Gaj je preživel jesen doma, se razgovarjal z materjo, ki mu je pripovedovala narodne pripovedke, čital Kačičev „Razgovor ugodni“ in razne stare latinske knjige in kronike, ki so vzbujale v njem zanimanje za staro zgodovino. Sklenil je posvetiti se zgodovinskim študijem in napisati Jugoslovansko zgodovino. S tem namenom je odšel leta 1826. na Dunaj, se vpisal na modroslovno fakulteto, večinoma pa presedel svoj čas v dvorni knjižnici, kjer je zbiral gradivo za svoje delo. Toda na Dunaju se je čutil močno osamljenega in tudi dunajsko ozračje mu ni ugajalo in zdravnik mu je svetoval naj gre z Dunaja. Čez nekaj mesecev je že odpotoval v Gradec. Tu se je čutil popolnoma drugače. Našel je krog mladih Slovanov, Hrvatov, Srbov in Slovencev, ki so tvorili svoje „Ilirsko društvo“. Gaj jih je navduševal za proučevanje jugoslovanske zgodovine. Seznanil se je z novim češkim pravopisom, ki mu je radi svoje ličnosti in enostavnosti zelo ugajal, in to tembolj, ker se je Gaj že dolgo bavil z mislijo, kako urediti hrvaški pravopis.

Leta 1828. je nagovoril Slovenca Murkota, da je izdal slovenski slovar s češkim pravopisom. Naučil se je tudi cirilice in je čital prvič Vuka Karadžića. Ves denar, kar si ga je mogel prihraniti, je izdajal za knjige. Poseben vtis je nanj naredila Valvasorjeva „Die Ehre des Herzogthums Krain“. Zanimal ga je tudi Farlatti, „Illyricum sacrum“. Posebno je ljubil svojega učitelja, zgodovinarja Adalberta Muharja, ki je bil po očetu Hrvat, a po prepričanju trd Nemeč. Ko je Muhar slišal, da piše Gaj neko zgodovinsko delo, mu je rekel: „Vrzite vse, kar ste napisali, v ogenj! Ako hočete napisati kaj koristnega, potrebujete mnogo časa in mnogo truda, izbite si take nezrele misli iz glave, ampak glejte, da ustvarite temelj hrvaški književnosti, katerega še nimate.“ Gaj se mu ima zahvaliti, da ni prišel prerano v svet z nezrelimi plodovi. Gaj ga je poslušal in je toliko časa odkladal svoj načrt, napisati hrvaško zgodovino, da ga ni nikdar dovršil. Drugi profesor, ki je imel nanj velik vpliv, je bil Wartinger, arhivar v Joaneumu. On ga je uvedel v študij diplomatiki in ga učil raziskavati in čitati stare listine, novce, napise, grbe, pečate in genealogije. Dasiravno Nemeč, ga je Wartinger neprestano navduševal, naj skrbi, da se bo v

njegovi domovini razširjevala književnost v rodnem jeziku.

V Gradcu se je Gaj seznanil z nekaterimi mladimi ljudmi, ki so pozneje odlično delovali na raznih poljih umetnosti in vede. Tako z Dalmatincem Božidarom Petranovičem, ki je pozneje v Zadru osnoval srbsko-dalmatinski magazin, zlasti pa je sklenil tesno prijateljstvo z Demetrom, rodom makedonskim Grkom, a po prepričanju Hrvatom in vrlo izobraženim človekom. Demeter se je bavil z mislijo, kako ustanoviti hrvaško narodno gledališče, Gaj se je pa zagledal v Joaneum in je sklenil ustanoviti hrvaški muzej po vzoru graškega.

Nekje je Gaj čital, da se nahaja v Pešti sila veliko listov in knjig, tičočih se hrvaške zgodovine. Ko je Jožef II. odpravil samostane, so knjižnice prenesli deloma v dvorno knjižnico na Dunaj, deloma pa v Pešto. Zlasti se je nahajala v Pešti knjižnica prejšnjega pavlinskega samostana v Ljepoglavi. V tem samostanu blizu Gajevega rodnega kraja so namreč osnovali Pavlinci leta 1582. prvo hrvaško gimnazijo, ki je trajala do leta 1713. Knjižnica je bila pa za časov prenešana na Ogrsko. Tu jo je leta 1849. kupil Kukuljević na lastne stroške in jo prenesel v deželni arhiv v Zagreb, a leta 1855. so jo na povelje bana Khuena Hedérvaryja brez vsake ceremonije prenesli v Pešto. Gaj je študiral zlasti v muzeju grofa Széchényja. Tu se mu je porodila misel, da bi osnoval v Zagrebu knjižnico po vzoru Széchényjeve.

Tu se je Gaj nekod slučajno seznanil z gospodom Stjepanom Ožegovićem, očetom navdušenega hrvaškega poslanca in narodnjaka Metela Ožegovića. Važnejši in večji vpliv na Gaja je imelo pa njegovo znanje z Janom Kollárom in Šafárikom. Gaj sam pripoveduje, da se je Kollár živo zanimal za Jugoslovane, njihovo življenje in delovanje. Rad je poslušal tudi pravljico o Čehu, Lehu in Mehu iz krapinske okolice, katero mu je pripovedoval Gaj, in ona ga je po Gajevem domnevanju navdušila, da je začel misliti o slovanski vzajemnosti. Vendar je to samo mnenje Gaja, ki je prijalo njegovi samoljubnosti. Sploh moramo njegova pripovedovanja sprejeti z veliko previdnostjo, ker vemo, da je bil zelo samoljuben in slavohlepen in da ni izbiral v sredstvih.

Leta 1829. je mladi poljski učenjak Andrej Kucharski potoval po Hrvaškem in se seznanil z Gajem.

Prihodnje leto je prišel Kucharski v Moskvo in pripovedoval Pogodinu o novem literarnem gibanju med katoliškimi Jugoslovani.

Iz te dobe najdemo med Gajevimi rokopisi: „Poszlovice horvatszke“ in „Szkup provincijalskih poslovica horvatskih“, pisanih s starim pravopisom. Leta 1830. je pa napisal majhno razpravo „Über die Vereinigung der in altillirischen Districten wohnenden Slaven zu einer Büchersprache“.

S Šafárikom je Gaj stopil v zvezo najprej pismenim potom po posredovanju Kollára. Šafárik je bil takrat profesor v Novem Sadu in se je obrnil na Gaja s prošnjo za prispevke iz hrvaške literature.

Toda Gaj ni ostal s Kollárom v zvezi do njegove smrti (1852). Leta 1841. je šel na potovanje po Italiji in je mimogrede obiskal Gaja in se silno

njak i. dr., v Zagrebu so bili Vj. Babukić, Derkos, Anton Mažuranić, Dragutin Rakovac, Matija Smodek in Mraković.

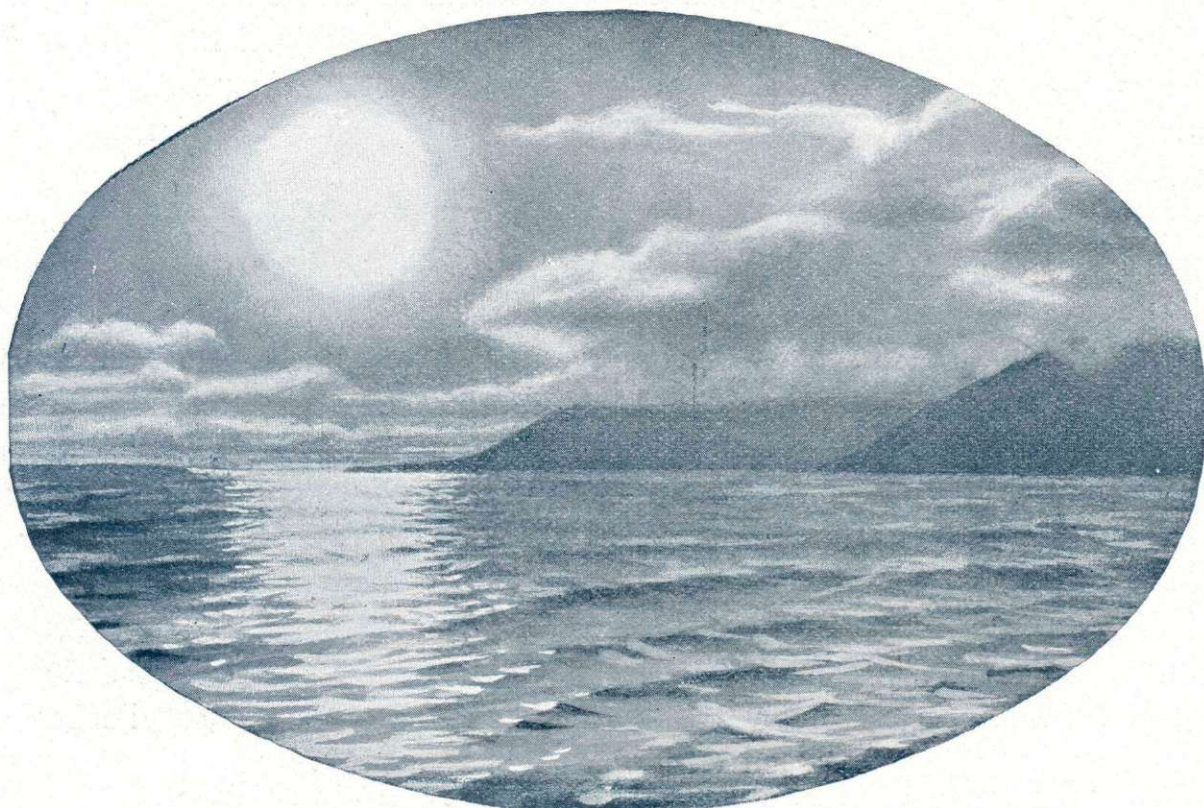
Smodek je študiral na vseučilišču v Pešti ob istem času kakor Gaj. Potem je postal profesor na zagrebški gimnaziji in je morda pod Gajevim vplivom sklenil brezplačno poučevati hrvaški jezik. To je bilo nekaj nečuvnega. Madžarski dijaki so bili mnenja, da se stvar ne more kar tako rešiti, ampak da je za to potreba dovoljenja ogrskega državnega zbora. Mnogi hrvaški dijaki so proti temu protestirali, drugi so bili neodločni, profesorji so omahovali. Slednjič so zavednejši Hrvatje energično nastopili proti Madžarjem in nato so tudi profesorji morali zavzeti stališče. Sklenili so, da se dovoli predavanje hrvaškega jezika, toda samo kot neobvezen predmet in

brez vsake obveznosti od strani profesorjev in vlade. Nemški profesorji in nekaj Hrvatov je bilo za hrvaščino, Madžarji pa in večina Hrvatov proti. Deset let je tako Smodek poučeval brezplačno hrvaščino. Pod Gajevim vplivom je on prvi rabil češke diakritične znake v hrvaščini. Profesor Stjepan Mojzes, rodom Hrvat, pozneje škof v Bitrici na Hrvaškem, se je javno potegnil za predavanje hrvaškega jezika.

Gibanje je šlo vedno dalje. Babukić, pozneje prvi profesor hrvaške literature, je napisal l. 1833. hrvaško slovnico, v kateri je rabil novo pravopisje — gajico. Babukić je znal dobro češčino in v Szegedinu, kjer je študiral, se je seznanil s Srbi,

se naučil cirilice in se navduševal iz spisov Toziteja Obradovića.

Medtem je grof Janko Drašković izdal znano brošuro: „Dissertatio iliti rogovor“ in pričel zbirati okrog sebe hrvaške rodoljube višjih slojev. Derkos je pa napisal leta 1832. brošuro: „Genius patriae super dormientibus suis filiis“. Te dve brošuri sta bili programatični za novo hrvaško gibanje. Ker so bile brošure omejene na primeroma majhen krog čitateljev, so posegli prvoboritelji po drugem sredstvu, s katerim bi prodrli v širše kroge, ter so začeli pisati „slavospeve“ ali „ode“ na razne osebe in prilike. Taki slavospevi so se pisali že prej, vedno po gotovi šabloni, zlasti od duhovnikov. Eden glavnih odopiscev je bil že imenovani Tomaž Mikloušić. Sedaj pa so začeli pisati ode v narodnem duhu. Zlasti se je v tem odlikoval Pavel Stoos, dalje sta

POLNOČNO SOLNCE NAD SEVERNIM RTIČEM

navdušeno izražal o njegovem delovanju. Pred dvanajstimi leti je bil še njegov učenec, zdaj je bil pa že priznani voditelj naroda in hrvaška mladina iz vseh delov kraljestva je navdušeno poslušala njegove besede. Kollár ga imenuje magnet, ki zna nase vleči hrvaško mladino, in mu želi, da bi kdaj počival v slovanskem Panteonu. Izgovarja ga tudi pred očitanji, da je samoljuben in slavohlepen. V Zagrebu pri Gaju je Kollár našel dva mlada ruska učenjaka, pozneje slavna slavista Sreznjevskega in Preisa.

Leta 1831. je Gaj dovršil peštansko vseučilišče in odslej se je posvetil izključno političnemu delu med svojim narodom. V Zagrebu, Gradcu, na Dunaju so že bili krožki mladine, ki se je navduševala za slovanstvo. Na Dunaju so se zbirali v restavraciji „Morgenstern“, katero so imenovali „Danica“, v Gradcu so bili Miklošič, Stanko Vraz, Davorin Trste-

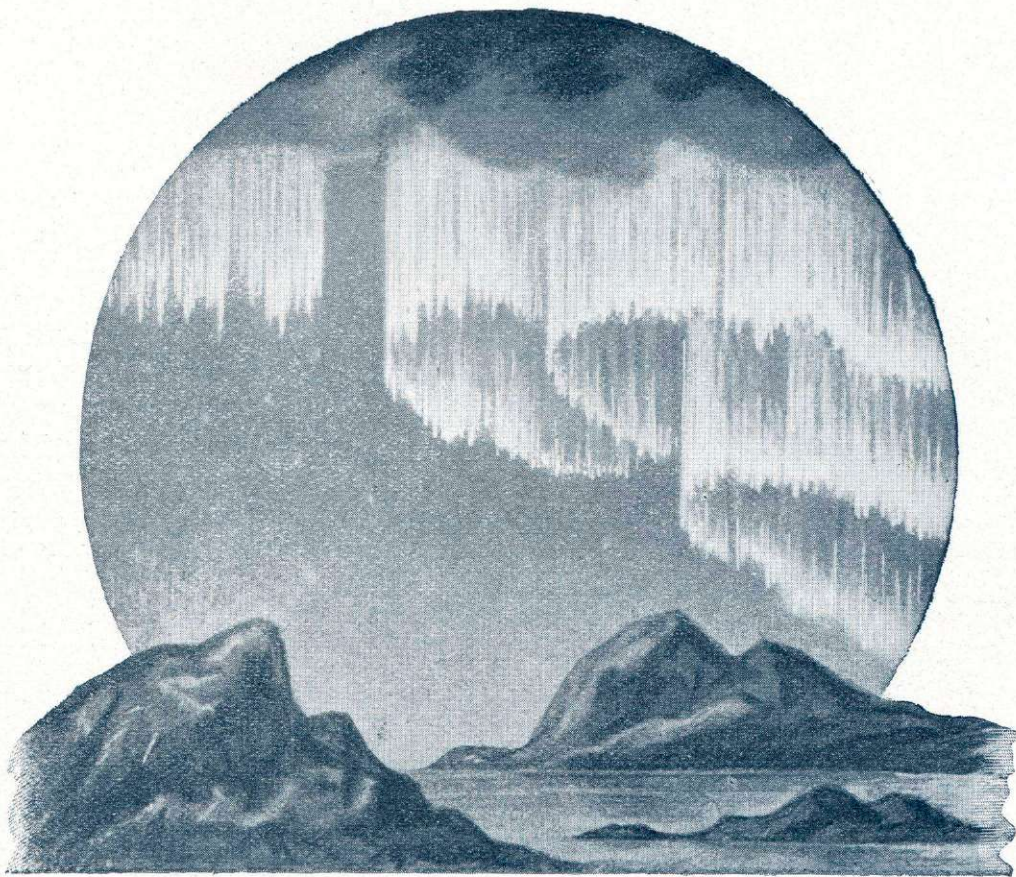
pisala ode Dragutin Rakovac in Ljudevit Gaj. Med drugimi je napisal Gaj odo na Stjepana Ožegovića, katerega je spoznal v Pešti, ki je pisana že nekoliko svobodneje, brez običajnih šablonskih fraz.

Ko se je Gaj vrnil iz Pešte, je našel polje že dobro pripravljeno. Nove narodne ideje so bile že vzbujene in so imele krog navdušenih pristašev. Treba je bilo samo še človeka z velikim organizatorskim in agitatorskim talentom, ki bi stopil v ospredje, potegnil gibanje za seboj in mu dajal smer.

In to je bil Ljudevit Gaj.

Ko se je leta 1831. Gaj stalno naselil v Zagrebu, je pričel takoj vzbujati občno pozornost s svojo ognjeno zgovornostjo. Čas je bil ugoden. Velik del plemstva, ki je prej držal z Madžari iz strahu pred hrvaškim ljudstvom, je izprevidel, da mu grozi od ogrske strani ne manjša nevarnost in se začel bližati hrvaški demokraciji. Avstrijska vlada se je tudi začela bati naraščajočega gibanja na Ogrskem in je v neki gotovi meri se kazala pripravljeno, podpirati Hrvate proti Madžarom. Gaj je dobil pristop v hišo grofa Draškovića in se je seznanil z duhovnikom Križmanićem, župnikom v Bistrici pri Zagrebu, ki je imel takrat velik ugled in vpliv. Po njiju se je seznanil z vsemi uglednejšimi osebami na Hrvaškem. Srbi in Hrvati niso imeli takrat še nobenega časnika. „Srbske novine“ so začele izhajati spet šele leta 1834. v Kragujevcu, so izhajale zunaj Avstrije in so bile glasilo srbske vlade. Gaj je izprevidel, da mu je treba za uspešno agitacijo časnika v hrvaškem jeziku, ter je napravil prošnjo na hrvaško vlado, naj mu dovoli izdajati časnik pod naslovom: „Danicza horvatzka, Slavonzka i dalmatinzka“. Zagrebški konzilij se v taki stvari ni upal sam odločiti in je vprašal vse hrvaške županije za mnenje. Vse županije so se izrekle, naj se časnik dovoli. V zagrebški županiji je nasprotoval zlasti turopoljski grof Josipović. Toda ogrska vlada se je upirala in Gaj ni dobil dovoljenja. Ko je Gaj izprevidel, da po tej poti ne dobi dovoljenja, se je sklenil obrniti naravnost na Dunaj. Najbrž grof Drašković mu je dal priporočilo na ministra notranjih zadev grofa Kolowrata, kateremu

ga je priporočil tudi Kollár. Grof Kolowrat ga je poslal k vsemogočnemu ministru, knezu Metternichu, ki ga je sprejel jako prijazno. Slednjič je dobil Gaj še avdijenco pri cesarju Francu I., ki mu je odgovoril: „Ako imajo Madžari svoje časnike, zakaj bi jih ne imeli Hrvati?“ Seveda zadeva s tem še ni bila dognana. Vlada mu je delala razne ovire. Hotela je vedeti, kakšne so njegove znanstvene kvalifikacije za urednika, moral je izkazati, da ima na razpolago dovolj kapitala za izdajanje lista, hotela je, da bi izdajal list samo enkrat, ne pa, kakor je hotel Gaj, dvakrat na teden. Najvažneje pa je bilo, da je vlada zahtevala, da mora biti list samo literaren in ne sme prinašati političnih in dnevnih novic.

POLARNA SVETLOBA Z NAVPIČNIM ŽARJENJEM

Policijski šef grof Sedlnitzki se je obrnil na svoje zaupnike na Hrvaškem po informacije o življenju in mišljenju Ljudevita Gaja. Slednjič je prišlo dovoljenje, da sme Gaj izdajati politično-literaren časnik, ki bo prinašal tudi dnevne novice. Sedlnitzki je naročil hrvaški vladi, naj gre Gaju na roke in naj skrbi, da se bo časnik izdajal po najnižji ceni. Za politični del sam sme rabiti samo take članke, ki so že prešli cenzuro v drugih listih. Cenzura mora biti stroga in natančno izvedena. Tako je dobil Gaj dovoljenje za izdajanje prvega hrvaškega časnika v jeseni l. 1834.

(Konec.)

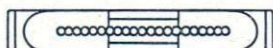
Moja duša.

Zložil G. Koritnik.

V tihi bolesti samuje srce,
bleda roka lice mi boža,
v boli in ognju mre duša kot roža
polna mladosti sred toplega dne...

Gola, izčiščena v ognju bolesti
raste kot k solncu razgaljeni cvet,
krila razširja v ponosni zavesti —
sladko objela vesoljni bi svet...

Vse je izplakala, vse pregorela,
polna razpaljene solnčne krvi,
lahka kot veter je svet nadletela
v carstvo duhov, ki vanj večnost žari...

Pesem.

Zložil G. Koritnik.

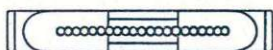
Plakala je lepa Mara
v cvetu svojih mladih let —
kaj bo s tabo, srce moje,
moj krvavordeči cvet?

Rahlo si kot list na veji
kadar z vetrom govori,
žejno kakor cvet v poljani
samujoč sred mladih dni...

List odtrga veter z veje,
daleč kje se izgubi —
vročo žejo, srčno žejo
cvetu rosa ublaži.

Kaj bo s tabo, srce moje —
ali list si, ali cvet?
da si list, bi odletelo
daleč v daljni tuji svet.

Da si cvet, bi te vsadila
v vrtec svoj, zaprt ljudem,
s solzami bi te kropila
in kramljala ti o njem...

Grenka misel.

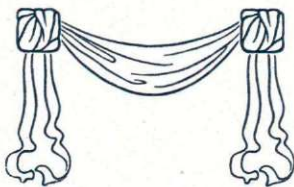
Zložil G. Koritnik.

Iz samot večernih ur,
iz daljav polnočnih mrakov,
iz krvi žarečih makov
diha vame tvoj pozdrav...

V trudnem vonju letnih trav,
v vetru, ki šumi po plani,
v senci, ki drhti ob strani,
vidi te pogled plašan.

Prišla si kot iz srca
vzdih, ki spev na strune dahne,
grenka misel, ki razmahne
vse življenje v krila dva...

Blesk nebes ne sije vame,
sam blodim po temni poti —
nade vse naj veter vzame,
več me up noben ne zmoti!

USPENSKI SAMOSTAN V BAKČISARAJU

Književnost.

Ravnokar smo prejeli letošnje knjige „Družbe svetega Mohorja“, namreč:

Koledar Družbe svetega Mohorja. Prinaša koledarski del, imenik in leposlovje. V leposlovnem delu so zastopani naši najboljši pisatelji, sama zvoneča imena. Ni se sprejemalo pisateljev začetnikov in pa takih, ki drugje ne najdejo strehe, ni se pa tudi sprejelo onih, ki plavajo po taki struji, da bi jih ljudstvu ne mogli dati v roke in bi jih ljudstvo ne hotelo brati. Treba je gledati, ne samo na vsebino spisa, ampak tudi na ime pisateljevo. Ako bi n. pr. pisatelj gotovih podlistkov v „Slovenskem Narodu“ hotel za lepe denarce napisati za Mohorjevo družbo „Molitvene bukvice“, bi se ljudje gotovo pohujšali. Zato pa tudi postavi sveta Cerkev na indeks včasih vse spise kakšnega pisatelja, celo one, katerih še ni napisal. Samo radi imena.

Med pesniki najdemo imena: Anton Medved, Ivan Pregelj (Mohorov), Fr. Neubauer, Ksaver Meško. Jako prijetno nas je iznenadil Meškov članek: „Nagrobni napisi“. Nazaj k ljudstvu in k narodi se mora vrniti naše slovstvo, iz tega vrelca zajemati moči in idej. Kako globoka poezija zveni iz nekaterih teh drobnih verzov, ki jih je nabral pisatelj po pokopališčih. Iz njih se zrcali duša in srce našega ljudstva. Želeli bi jako, da bi se pisatelj še bolj vglobil v ljudstvo („wirf dich hinein ins volle Menschenleben!“), v njegovo čustvovanje in mišljenje in našel bo hvaležne predmete svojemu talentu in mir svojemu srcu. Fr. Neubauer je priobčil: „Ob Vrbskem jezeru“ in „Iz potujčenega Srema“. Rodoljubna pesem je prišla nekako v diskredit. Preveč so včasih nekateri dobri narodnjaki, a ne posebno srečni pesniki ubirali „glase domorodne“ in zato je nastal nekak predsodek, da domoljubje ni za poezijo. Celó

Gregorčiču se je to očitalo. Toda po krivici. Ako je domoljubno čustvo globoko in iskreno in izlito v primerno pesniško obliko, ne vemo, zakaj bi iz tega ne mogla nastati dobra pesem. Ako ima pesnik razvit estetični čut, bo še zavil misel v tako obliko, da tendenca ne bo v nasprotju z estetiko. Vsako čustvo ima pravico do poezije, ne samo erotika in krokanje. Neubauerjeve pesmice pa so gotovo čista poezija in to ne srednje vrste. Globoko čustvo, jasno izraženo misel, plastično obliko, vse, kar se zahteva od dobre pesmice, boste našli v njih. Vzemite Zupančičeve „Samogovore“, vzemite katero teh pesmic in primerite. V Samogovorih najdete več talenta, več rutine, toda njegova širokoveznost, s katero ne pove skoraj ničesar, množica besed, pod katero morate ugibati, kaj se skriva, vas utruja, da čitate le z naporom. Naj on in njegovi poklicani apologeti še tako psujejo vsakega, ki noče uvideti, da je struja naše moderne prava, prepričali ne bodo nikogar in Samogovori so že sedaj skoraj pozabljeni. Za našo „Družbo“ odločno ni ona struja, obratno bode pa ljudstvo pesmice slavnega Neubauerja rado čitalo.

Anton Medved nam je podal vzore svoje muze. Čudovito je, kako je izklesan njegov jezik. Naša mladina ga bo morala čitati in si ga izbrati za vzor slovenskega jezika. Nekatero verze je menda delal za predloženo mu sliko. Vendar je jako srečno izvršil svojo nalogo. Učitelji naj bi zlasti Medvedove poezije dajali učencem, da se jih uče napamet in deklamujejo in si tako prisvoje lepo, krepko slovenščino.

Ivan Pregelj je priobčil v ljudskem tonu seljanko: „Vinograd“ in pod imenom I. Mohorov štiri pesmice: „V tujino“, polne mehkega čustvovanja in tople ljubezni do rodne grude. Želimo, da bi se oglašal pogosto, kajti „kar mati učila, je mično posnet“.

F. S. Finžgarjeva črtica: „**Skopuhova smrt**“ je fino izdelana psihološka študija, natančno izvedena do najsubtilnejših duševnih emocij, vzor literarnega „Detailmalerei“, kakor pravi Nemeč. Barve so nanešene krepko, semtertja nekoliko pretirano, dejanje se razvija nekoliko prehitro in konec pride prenašlo in je raditega malo verjeten. Zdi se, da je imel g. pisatelj pred sabo snov za socialen roman, a nam je iz njega iztrgal dva lista in pripisal konec.

A. Medvedova igra: „**Prvi april**“ ima dejanje nekoliko neverjetno in značaji niso povsem naravni, toda se prijetno čita.

Naš stari narodni in slovstveni delavec Josip Levičnik je našel dostojnega životopisca v osebi monsignora Toma Zupana. Za ta novi kamen k bodoči naši slovstveni zgodovini mu moramo izreči toplo zahvalo.

Posebno zanimiv in lep je dr. L. Ehrlich a spis: „**Sveta gora Atos**“. Take reči čita z veseljem in s pridom izobraženec in preprost človek brez ozira na stan in prepričanje. Naj bi nas g. pisatelj še večkrat razveselil s kakšnim podobnim spisom. Znanja in izkušnje mu gotovo ne manjka.

KOLAJNA V SPOMIN ANEKSIJE BOSNE IN HERCEGOVINE

Jako na mestu je tudi temeljiti spis: „**Največji sovražnik človeškega rodu**“, katerega je spisal g. Z. B. Pisatelj stoji popolnoma na znanstvenem in praktično edino vzdržljivem protialkoholnem stališču, katerega mora zavzemati vsakdo, kdor se hoče boriti s tem največjim sovražnikom našega ljudstva.

„Alkohol je strup,“ pravi, „pravi strup, in sicer v vsaki obliki in v vsaki množini. To je dognala veda in noben učenjak poštenjak tega ne oporeka.“

Malograjski I. F.: **Pisana mati**. (Slovenskih večernic 62. zvezek.) — Tehnika te povesti je prav preprosta, ako sploh moremo govoriti o kaki tehniki. Slika se „pisano mater“ ali mačehe in slabo ženo in gospodinjo sploh. Pretepa pastorko, zaničuje tasta, s posli tudi ne ravna kakor se gre, vda se pijači in zapravlja hišno premoženje. Tako bi morala seveda hiša priti na kant, toda v našem slučaju dajo „pisano mater“ raje pod kuratelo.

Stari Mlakar je imel dva sina. Starejši, France, je študiral za gospoda, a ni hotel v semenišče, kakor je želel oče, ampak se je nekam izgubil. Mlajši se je hotel oženiti na dom z neko žensko, a mu je oče vsilil drugo. Svoje prve, od očeta mu vsiljene žene ne mara in jo pretepa, dokler mu ne umrje, dasiravno

je dobra kot angel. Potem se pa oženi z žensko, ki jo je hotel že poprej in ki se je medtem tudi že omožila in postala vdova.

Tu se začne naša povest, kakor je skicirana zgoraj. Konča se s tem, da jo Mlakar od jeze in žalosti nekam popiha, sosed Koren preskrbi, da pride Mlakarica pod kuratelo, izgubljeni sin oziroma brat France se vrne domov kot velik gospod in vzame bratovo hčer Ančko k sebi, slednjič se pa Ančka omoži s svojim mladostnim tovarišem, Korenovim Najčetom, ki ima tudi že hčerko iz prvega zakona, kateri postane dobra mati.

Semtertje se čita „povest“ dobro, ima pa tudi veliko napak. Predvsem je vsebina banalna, naivna, nekaj, kar se pač lahko pripeti na deželi, dasiravno ne z vsemi tu naštetimi okoliščinami, a bi moralo vendar dobiti neko „formo“, neko vodilno idejo, da bi postalo predmet lepi umetnosti. Samo slikanje slabe gospodinje in hude mačehe je premalo. In te umetniške forme pogrešamo popolnoma. Dobra tendenca še ni dovolj. Sicer pa v tej povesti ne najdemo niti dobre tendence, oziroma naukov. Kaj nam hoče z vsem tem povedati pisatelj? Da se dobe slabe gospodinje? — Žalibog! To je pa tudi vse, kar najdemo v povesti.

France noče v semenišče, kakor zahteva oče. — Prav ima, ako ne čuti v sebi poklica. Saj se mu potem v življenju ni slabo obneslo.

Drugi sin nima rad žene, ki mu jo je vsilil oče, drugič se pa ženi proti očetovi volji.

Izgleda skoraj, kot bi hotel pisatelj učiti, da so otroci v sklepanju zakonov dolžni ubogati starše, kar pa nikakor ni res. V tem oziru nimajo dolžnosti ubogati staršev, tudi če so mladoletni ne.

Vse dejanje se vrši tako mirno, teatralično kakor na odru. Vsaka oseba nastopi, kadar je je ravno treba. Ko očitajo Jerneju, da krade, vstopi ravno v sobo, da ujame besede. In tako dalje vse o pravem času. Osebe se včasih strašno zmerjajo, toda z neko homerično mirnodušnostjo, da naredi vtisk umetno narejenega prizora. Veliko je v povesti nenaravnega in nerazumljivega. Zakaj pobegne Mlakar bogvekam in pusti vse? Iz njegovega značaja bi sklepali, da bo tudi drugo ženo, ki jo je že nehal ljubiti in je spoznal, kako ničvredna ženska da je, pošteno namlatil, kot je pretepal prvo, zaklenil pred njo kaščo ter jo vzel v strah.

Čudno se nam zdi, da je sodnija tako kruta in zapre Mlakarja za tri mesece, ker je udaril Italijana, ki mu je kradel ponoči iz kašče. Pisatelju se zdi to še malo in trdi, da so sodniki sodili sila milostno. Mlakar je imel vendar pravico, da se brani! — Mlakarico so zaprli za tri dni, ker je tepla svojo pastorko. Toda starši pač ne morejo biti kaznovani, ako tepejo svojega otroka, da bi pa kaj hujšega delala ž njo, se iz povesti ne razvidi. Včasih jo je tepla po pravici, ali po krivici, včasih oštela, ji dala manjši kos kruha, kot svoji hčeri itd. Več iz povesti ne razvidimo.

Prava „seljanka“ je razmerje Ančke do Nejčeta. Od otroških let sta zaljubljena; vzameta se pa šele, ko je Nejče že notar in vdovec, zato da bo Ančka lahko igrala vlogo „dobre mačehe“. Zaradi tega razmerja je tudi povest manj pripravna za mladino.

Jezik je splošno lep, pozna se vpliv Cankarjevega sloga, ki pa ne spada vselej dobro k preprosti, kmetski vsebini. Marljivosti g. pisatelju ne moremo odrekati,

toda premalo je v njegovi povesti resničnega, kipečega življenja, pogrešamo zdravih, naravnih ljudi. Preveč je vzel iz knjig in domišljije.

„**Podobe iz misijonskih dežel**“, I. zvezek, je naslov novi knjižici, katero je izdala letos Mohorjeva družba in s katero nam je pričela poročati o razvoju katoliške cerkve po nekatoliških krajih. Naš stari znanec, o. Veselko Kovač, poroča iz daljnega Kitaja; za nas jako zanimivo je poročilo o razvoju katoliške cerkve v Bosni, potem imamo spet poročila iz daljnega vzhoda in slednjič obširno poročilo o delovanju misijonarjev v Mali Aziji.

Ljudstvo bo take reči rado čitalo, s stališča verske bratovščine, kot je „Mohorjeva družba“, ki ima namen med Slovenci utrjati krščansko vero in svetovno naziranje, je pa jako umestno, da nam prinaša poročila o verskem gibanju iz drugih dežel in tako vzdržuje celokupnost katoliškega sveta.

Dr. Jos. Vošnjak: **Navzgor, navzdol**. (Slovenskih večernic 62. zvezek.) — To je že znana in v našem slovstvu močno izrabljena povest o „hudobnem Jakcu in pridnem Janezku“, samo da sta Jakec in Janezek v našem slučaju dva častnika, prvi seveda nemškutar, drugi pa Slovenec. Seveda je v življenju mogoče tudi obratno, da je „Janezek“ Nmec in „Jakec“ Slovenec, toda za moralizujočo tendenco cele povesti je bilo tako bolj pripravno.

Jakec — Bric je častnik in lahkomišljen častnik dela dolgove, potem pride v roke „Manihejcem“ — oderuhom, da se reši, se mora bogato oženiti, ženo dobi z že znanimi sredstvi mladega, lepega častnika, zapravi ženi premoženje, goljufa in ponareja podpise, pride v roke sodnji, se poizkuša ustreliti, a mu izpodleti in slednjič dobi pet let zapora.

Janezek — Bregar pa živi solidno, varčuje z denarjem, izpolnjuje svoje dolžnosti, skratka, je čisto vsakdanje soliden človek in vsled tega tudi ni o njem veliko povedati. Nastopa samo, da dá semtertje Jakcu kak dober nauk, ki mora pa po vsej tendenci spisa seveda že od začetka biti brezploden. Njegova čednost se plača s tem, da dobi slednjič vrlo narodnjakinjo za ženo.

S tem bi bila naša povest končana in to bi znašalo ravno okroglo število 100 strani. Pisatelj je pa hotel imeti natančno devet tiskanih pol in zato je dal za nameček še storijo o Petru Ogrizu, Bregarjevem tastu. Ako bi dodal še storijo o Ogrizovem očetu, bi bilo še par strani več. Tudi o Bregarjevi tašči bi se lahko še napisala kakšna pola. Toda pisatelju se je zdelo dovolj.

Karakteristika oseb je jako enostavna. Naredita se dva predala, eden za dobre, drugi za slabe osebe, potem se pa mečejo noter, kamor kdo spada. Vsakdo je, ali dober, da ga posnemamo, ali pa slab, da se ga varujemo. Skompliciranih značajev ni. Narodnjaki so dobri, nemškutarji pa slabi. Vsa povest je tako prikrojena, da najde pisatelj dovolj prostora za moraliziranje. Povsod vsiljuje svoje nazore, ki sicer niso slabi, včasih celo resnični, večinoma pa jako preprosti in naivni. Zdi se nam, kakor da bi pisatelj v svoji povesti „svobodno predelal in pomnožil“ kakšno povest iz naših starih, dobrih časov. S tem mu seveda ne maramo reči, da je kaj posnemal, ampak samo, da je vse tako nekam zastarelo in zarjavelo, slog, vsebina, karakteristika itd. Seveda se povest vrši še v

časih, ko so še narodnjaki v čitalnicah vedli boj „Za Boga in narod!“ Toda nekaj bolj svežih barv in bolj ostrih značajev bi pa le lahko pričakovali. Motijo tudi razne politične reminiscence pisateljeve. Da je „hudobni Jakec“ v svoji hudobiji postal celo nemškutarski poslanec na Štajerskem, bi še oprostili, dasiravno je za celo kompozicijo povesti nepotrebno. Toda pisatelj bi mu moral nasproti postaviti „narodnjake“ in pokazati razliko med enimi in drugimi. A nič. O narodnjakih izvemo samo, da se zbirajo v čitalnici in da se dajo voliti v državni zbor. Na široko se opisuje, kako je bilo, ko je imel cesar prestolni govor, kar bi se čisto lahko črtalo iz povesti, ker ni ž njo v nobeni zvezi, nič pa ne pove, kako so nastopali narodnjaki proti svojemu političnemu in narodnemu nasprotniku Bricu, ki je izrabljajal mandat za svoje spekulacije.

Volja pisateljeva je bila sicer dobra, včasih še preveč, izvršitev je pa precej naivna. Naše preprosto, dobro ljudstvo bo iz povesti, ako jo bo do konca prebralo, sicer lahko zajelo kak dober nauk, med slovstvene umotvore je pa ne moremo prišteti.

Slovenske večernice. 63. zvezek. — Letošnje Večernice nam prinašajo Ivan Cankarjevo „kmečko novelo“: „Sosed Luka“, Ksaver Meškov spis: „Slovenci v Lurdu“ in „Popotnikove povesti“, spisal Josip Knaflič.

Popolnoma na mestu je krasni in zanimivi popis lurškega romanja. Ljudstvo rado čita take reči, čita jih pa tudi s pridom. Lurško romanje je bilo gotovo tako pomenljivo dejstvo v zgodovini našega naroda, da zasluži, da se opiše in obvaruje pozabljenosti. Udeležniki bodo imeli trajen in lep spominek na svoje popotovanje, kar bodo še v poznih letih radi čitali, drugi pa, katerim usoda ni pripustila, da bi se ga udeležili, bodo našli v njem nekaj nadomestila.

Pisal je Meško, toda ne Meško, katerega smo srečavali drugje. Lep je njegov jezik, čar poezije je razlit po vsem spisu, toda ni one mehke sanjavosti, onega sladkega koprnenja po ne vemo čem. To ni Meško, ki gre dalje, dalje po beli cesti, sanja in plaka, ampak je Meško, ki gre z narodom slovenskim na božjo pot — Bogu naprot. To ni Meško iz šole in struje, ampak Meško iz naroda. Želimo samo, da bi se več ne povrnilo tlačanstvo šole, ampak ostal ves človek, prost in neodvisen, se vrnil k ljudstvu in črpal iz njega. Življenje in ljudi moramo vzeti tako kakor so, ne pa, kakor jih kažejo megljena očala vladajoče struje.

Zanimive so tudi „Popotne povesti“ Josipa Knafliča. Snov je vzeta tako oddaljeno in vendar tako oddaleč — iz življenja bratskega slovanskega bolgarskega naroda. Slog je krepak, kratek, plastičen, primeren vsebini. Nekaj divjega, odurnega, vendarle domačega, vabljivega veje iz njih. Ni nam treba indijanskih pripovedk, v lastni zgodovini in življenju imamo dovolj romantike za najbujnejšo domišljijo in najbolj poželjive živce. Toda slog in pripovedovanje se ne giblje v duhu stare romantike, ampak je čisto moderno, neka srečna zveza modernega sloga in starega romantizma.

Nekam iznenadilo nas je pa, ko smo zadeli v Mohorjevih „Večernicah“ na Cankarjevo „kmečko novelo“. Predvsem se vkljub najboljši volji ne moremo pridružiti mnenju, da mora za „Mohorjevo družbo“ biti merodajna edinole vsebina spisa, a ne ime pisa-

teljevo. „Mohorjeva družba“ je „bratovščina“ in „Večernice“ imajo pri nas skoraj neki pobožen pomen. Naše „Večernice“ niso maloruske „večernici“, kjer se shajajo fantje in dekleta na zabave, ampak „večernica“ je pri nas predvsem „večerna pobožnost“ doma ali v cerkvi. Treba se je na to ozirati in pomisliti, da ima Cankarjevo ime pri nas neki čisto poseben

ZA ŽENSKO VOLILNO PRAVICO: DVE SUFFRAGETKI KOT POŠTNI POŠILJATVI POSLANI MINISTRSKEMU PREDSEDNIKU ASQUITHU

pomen. On je ustanovitelj in voditelj naše „moderne“, našega literarnega nihilizma in vesoljnega cinizma. Kipar, ki naredi kip svetnika, naredi lahko ob istem času tudi kip malika, ne da bi s tem zagrešil kakšno posebno nedoslednost. On ne vloži toliko svoje osebnosti v kip, kakor pa pisatelj v spis. Iz kipa ne govori kipar, iz spisa govori pa pisatelj po črki. Cankar je literaren nihilist in s svojega stališča bi nam lahko napisal tudi mašne bukvice ter bi se jih za denar morda tudi lotil. Vendar bi se to ne strinjalo z našim čutom, da bi napajali duha s spisi človeka, ki nima nobenih načel, ki piše enkrat dobro zato, da dobi denar in da pobija drugod vse, kar je pozitivnega in dobrega.

Toda pustimo te pomisleke. Vprašajmo rajši: Ali more Cankar res napisati kaj dobrega? Ali moremo priporočati njegovo strujo? — —

Obrnimo se k gori navedeni povesti.

Priznati moramo, da je Cankar vzel „Mohorjevo družbo“ bolj resno, kot pa „Slovensko Matico“ in se ji ni upal podati takega dolgoveznega in praznega besedičenja, kakor pa je „Novo življenje“. Ta Cankarjeva „novela“ ima izjemoma nekaj vsebine, ki se da opisati in je brez večjega truda razumljiva. Njena vsebina je sledeča:

V gostilni so pili pijanci. Andrejec je pokazal v pijanosti pest bankovcev, Luku se vzbudi poželjenje, da bi si jih prisvojil in ga sklene oropati. Ko gre Andrejec proti domu, pobere Luka kamen in gre za njim, da bi ga ubil, a se zadnji trenotek skesa, vrže kamen preč in zavije po drugi poti. Pozneje pa res neki potepuh ubije Andrejca in, ker so videli Luka iti ž njim, pade sum nanj, da ga je ubil on. Žandarji pridejo in pograbijo Luka, ki se je medtem hotel obe-

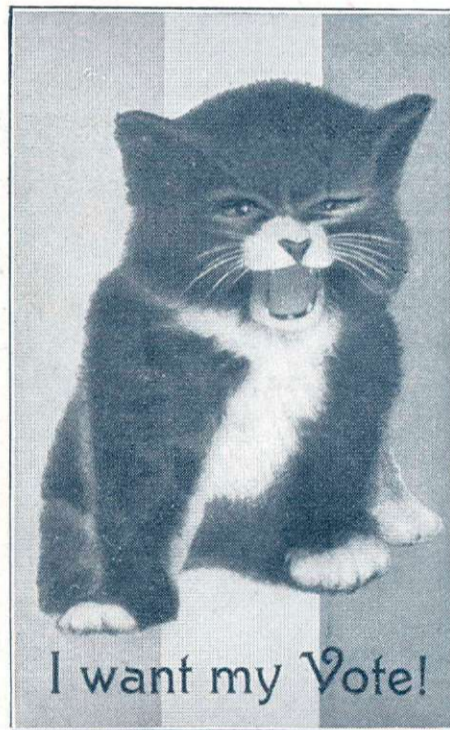
siti, ter ga ženo na sodnijo. Luka se nič ne ustavlja in nič ne izgovarja. Komaj pa, da ga priženo na sodnijo, so že ujeli pravega krivca in Luka je prost.

To je vsebina „kmečke novele“. Zakaj je dal naslov: „kmečka novela“, ni znano. Menda zato, ker je „Mohorjeva družba“ v prvi vrsti namenjena za kmečko ljudstvo. „Novela“ nima na sebi popolnoma nič kmečkega. Ako bi namesto, da je Andrejec „prodal vola in zanj dobil denar“, zapisal, da je bil „pisatelj, ki je zadel terno“, in pri Luku namesto, da je bil „bajtar“, pripomnil, da je bil skrokan študent, bi postala povest iz čisto drugih slojev. Iz kmečkega življenja in kmečkih značajev nima niti ene konkretne poteze. Sploh je Cankar tudi v tej „noveli“ pokazal svojo glavno slabost: On ne zna opazovati in ne zna analizirati. On ne študira, ne opazuje, ne riše zunanjega sveta in vidnih predmetov, ampak kar buta iz sebe. On hoče samo stvariti.

„Novelica“ obstoji iz dveh momentov: Pijanski prizor v krčmi in boj Luka med vestjo in pohlepnostjo. Prvi prizor je slikan silno drastično in deloma tudi realistično, dasiravno je nanosil skupaj toliko barv, da prehaja že vse v odurno karikaturu. Ta prizor nam je naslikal Cankar že večkrat, več ali manj v vsaki povesti po enkrat, včasih tudi večkrat.

Vprašanje pa nastane, ali je ta predmet vreden, da ga umetnik vedno in vedno obdeluje? Kaj bi rekli o slikarju, ki bi vedno slikal le petelina, kako razkopava gnoj? Enkrat, za kakšno vaško idilo, ne rečem. Toda, vedno in vedno! . . .

Drugi del je duševni boj Luka med vestjo in pohlepnostjo. Tu je karikatura že popolna. Noben

ŠALJIVA RAZGLEDNICA:
„ZAHTEVAM VOLILNO PRAVICO!“

kmečki bajtar ne bo tako filozofiral in se tako obnašal. Luka sklene ubiti Andrejca . . . mogoče. — Zadnji trenotek se pa skesa in ga ne ubije . . . tudi čisto naravno. Kar pa nato sledi, je pa samo produkt pisateljevih živcev. Nemogoče je, da bi se Luku potem pod grozo moreče ga vesti tako zmešala pamet, da bi mislil, da ga je res ubil in to priznal ljudem, žan-

darju in sodniku in se vsled tega izkušal celo obesiti. Normalnemu človeku je obratno, kadar je premagal kako hudo izkušnjo, silno lahko in prijetno pri srcu. Resnični Luka bi šel pač zadovoljen domov, se dobro naspal in drugega dne zahvalil Boga, da ni v pijanosti storil zločina. Ves bajtarjev boj je torej psihološki absurd.

„Sosed Luka“ je pisan nekoliko bolj jasno, kot mnoge druge Cankarjeve povesti, vendar nosi na sebi vse napake „cankarijanstva“. Strašno našopirjen in dolgovezen slog, nekaj iz rodu nemške „Schwulstperiode“ ali laškega „seicento“. Silno veliko barv, velik patos in neka megljena sanjavost in jokava sentimentalnost. Gotove fraze smo čitali pri Cankarju že neštokrat in se vedno ponavljajo, n. pr.: „ker se je tako spodobilo od nekdanj“, — „govoril je neprestano, s tenkim, prepirljivim glasom“ itd. itd. Sploh je njegovo pero postalo nekako avtomatično. V zalogi je gotovo število slik in fraz, ki se pri pisanju kar mehnično vsipljejo izpod peresa. Njihovo število je vedno eno in isto.

Dr. L. L.

Dr. K. Štrekelj: **Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev.** Posebni natisek iz Časopisa za zgod. in narodopisje, V. in VI. let. Maribor, 1909. Nat. Cirilova tiskarnica. — Naše občinstvo ima le redkokdaj priliko zasledovati obširno jezikovno preiskovanje našega najboljšega, daleč čez slovanske meje znanega etimologa, vseuč. prof. Štreklja, ker priobčuje svoja dela ponajveč v velikih tujih glasilih. Zato se nam zdi tembolj potrebno, da opozorimo na velepomemben spis v omenjenem zasluznem Časopisu, kjer nam kaže na slovanski izvir

v prvi vrsti štajersko-nemških pa tudi splošno-nemških besed. Take študije niso važne samo za suhi krog jezikoslovca, temuč imajo podžigati zavest in ponos celega naroda, ker mu kažejo, da ni samo on jemal kakor ubožec jezika od Nemca, temuč da je sprejel tudi sosedni Nemec mnogo jezičnega blaga od nas, dasi tega ne izdaja rad. Ni bil med nami Nemec, kakor kaki gospod med hlapci, temuč oba naroda sta kakor enako visoko kulturna soseda, vplivala drug na drugega. Dočim je naše znanstvo o vplivu Nemcev na Slovence veliko razkrilo, je bil vpliv Slovencev na Nemce še jako malo razjasnjen. Pisatelj sam naglašja, da je ta znanost „precej zanemarjena, nekaj zato, ker niso nemškim filologom (do prav malo izjem) znani slovanski jeziki, nekaj pa zato, ker se je s slovanske strani pristopalo k takim preiskavam preveč diletantično“. Prof. Štrekelj je sedaj s trdno roko obsežnega znanja globoko segel v zakladnico nemških sosedov ter pokazal na celo vrsto naših besed, katerih Nemci ne bodo mogli utajiti. Odkril je jako veliko ne samo štaj. nemških besed, temuč je pokazal na slovanski izvir tudi več splošno nemških izrazov, ki bodo vzbudili med Nemci veliko pozornost. Tako n. pr. za nem. passen, sloven. pasti, paziti; za nem. Kram, kramen, Krämer, slov. hram, ki je pomenjalo prvotno le Wetterdach, Vorhalle; za nem. Zauck, Zauche, slovan. suka, Hündin i. t. d. Drugih nemških besed nam tu ne kaže navajati, ker si jih je lahko ogledati v imenovanem Časopisu. Delo obsega polno tudi za splošno jezikoslovje zanimivih in študiranja potrebnih stvari. Dal Bog, da bi nam podal gosp. pisatelj še veliko preiskav in jih večkrat priobčil v domačih glasilih.

A. Breznik.

ZA ŽENSKO VOLILNO PRAVICO: MISS PANKHURST GOVORI NA TRAFALGAR-SQUARU V LONDONU

Glasba.

Moški zbori. Uglasbil Vinko Vodopivec. Cena 1 K 60 vin. V Ljubljani 1909. Založila Katoliška Bukvarna. — To so pesmi v tistem slogu, ki večini naših zborov najbolj ugajajo: jasni, krepki, brez sentimentalnosti, brez tehniških težkoč, napevi, ki se primejo. Pa če pravimo, da so skladbe lahke, moramo takoj pristaviti, da niso brez duha, ampak splošno izrazite; zlasti lepa, mehka je „Sijaj, sijaj, lunica“. Dobro bo učinkoval šaljivi „Lepi Jurij“, če ga bo

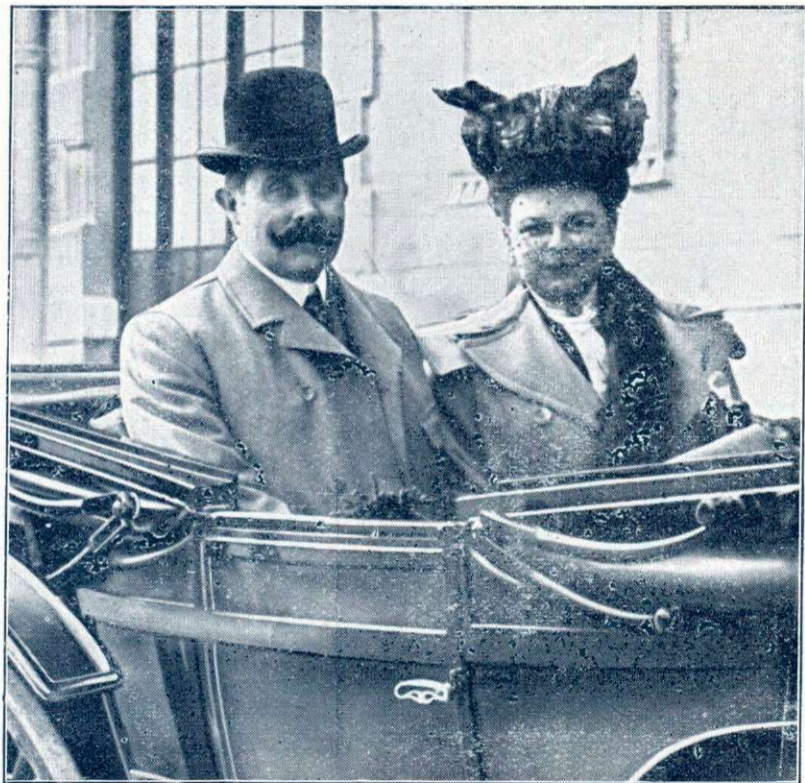
bas-solo količkaj zadel. Orlovska koračnica: „Bratom Orlom“ je pa najboljša, najbolj izrazita (zlasti trio), kar jih doslej za Orle imamo. Če bodo Orli v tem junaškem duhu delovali, kakor je koračnica v njem pisana: dobro jim! — Str. 12. imej II. tenor v 1. vrsti zadnjo noto *h* mesto *fis*; str. 13. naj dobi zbor v zadnji vrsti zloge: *daj, bum, bum*. Pri ženskem zboru str. 15. nasl. stoj violinski ključ mesto basovskega. Str. 18. imejta basa v 4. taktu visoki *d* mesto *h*.

To in ono.

Prepir o inferiornosti nemške katoliške literature.

Že lani smo v „Dom in Svetu“ (stran 238. Debata o „ghettu“) očrtali „Gralovo“ in „Hochlandovo“ strujo med nemškimi katoliškimi literati, ki si zdaj že tri leta stojita v ostrem peresnem boju nasproti. Zadnji čas je „Hochlandov“ urednik K. Muth izdal nasproti „Gralovcem“ ostro polemično brošuro

NADVOJVODA FRANC FERDINAND S SOPROGO
VOJVODINJO HOHENBERŠKO

„Die Wiedergeburt der Dichtung aus dem religiösen Erlebnis“ (Jos. Kösel, München 1909). Duhovito biča v njej literarno plitvost dunajskih romantikov, ki se zbirajo okrog „Grala“ in proglašajo načelo, da je katoliška umetnost v svojem bistvu romantična. Kakor že pred leti v svojih proslulih Veremundovih brošurah, tako poudarja Muth tudi v tem svojem delu, da je nemškokatoliško leposlovje daleč zaostalo v svojem razvoju za takozvano moderno umetnostjo. Več no-

tranjega življenja, več moči in samoniklosti, več živih žarkov in ognjenih barv zahteva Muth od katoliških umetnikov. Da bi mobiliziral speče umetniške sile nemških katolikov, zahteva Muth ožji kontakt s svetovno napredno literaturo, kajti le tako je mogoče razširiti in poglobiti duševni in literarni horizont nemških katoliških umetnikov.

Svetovno literaturo označuje zlasti razvoj romana in novele, ki s čudovito natančnostjo registrirata vse tresljaje moderne duše in podajeta o našem času res fotografsko natančno sliko. Muth v razvoju katoliške literature pogrša romana in novele.

Razvidno je, da Muth zahteva v umetnosti realizem, ki je dvignil roman in novelo do nepojmljive višine (Dostojevski, Tolstoj . . .). Realizem zahteva tudi za katoliško literaturo in pravi dobesedno: „Alles religiös-künstlerische Schaffen beruht auf dem Erlebnis“.¹ V to svrhu bi bilo treba zlasti poglobiti religiozno življenje v naši družbi; religiozna vzgoja bi se morala obračati bolj na značaj in na celotno osebnost, kakor pa na razum in znanost. Poglobljeno religiozno življenje bi poglobilo katoliško literaturo. To je Muthova prva zahteva.

Drugo, kar hoče Muth, pa je večja duševna prostost ustvarjajočih umetnikov. In ravno te manjka današnjim katolikom zaradi ozkosrčnega duha, ki vlada v tradiciji katoliške umetnosti (?). Razširiti treba literarno obzorje in razviti umetniške sile tako na široko, kakor so razvili svoje sile nemški katoliki na drugih poljih, n. pr. na socialnem in na znanstvenem polju. Potreba intenzivnega znanstvenega dela je že zdavnaj priznana, a na literarno delo in življenje gledajo katoliki ravnodušno in mrzlo.

Muthova brošura je vzbudila med pristaši „Gralovcev“ veliko razburjenje. Sedemindvajset pisateljev je podalo v mesečniku „Der Gral“ izjavo, v kateri slovesno protestirajo proti uničujoči kritiki njihovih del s katoliške strani. Med njimi najdemo pomembna imena, n. pr. Domanig, Eichert, Klatky, Kralik in dr. Izjavo, ki je po obliki malo samozavestna, je pisala neokretna roka; zato ni dosegla učinka, ki ga je nameravala.

Vkljub temu se nam zdi, da koraka „Gralova“ struja dosledno po cesti, ki vodi do zmage. Njihovo strogo katoliško stališče v umetniških vprašanjih jim kaže pravo in gotovo

¹ Die Wiedergeburt der Dichtung str. 38.

smer. Če izražajo moderni v svojih umetniških delih brez strahu in sramu nenravne in ateistične tendence, čemu bi ne smel katoliški umetnik začrtati v svoja dela neizbrisen znak svoje religioznosti? To hoče tudi K. Muth. Toda njegov katolicizem ima svoj izvor bolj v čuvstvu kakor v razumu. Odtod njegova teorija, ki jo ponavlja vedno in vedno, da mora biti umetnik v religioznem vprašanju toleranten.

Čudno zvane tudi Muthova očitnja nasproti „Gralovcem“, češ, čemu stojite v tako očitnem boju nasproti moderni literaturi? Boj je pogubljen za razvoj umetnosti. Stopite v ožji kontakt z moderno!

Kdor pozna moderno umetnost do njenih najglobljih tajen, bo priznal, da mora katoliški umetnik zavzeti nasproti njej polemično stališče, ako hoče ostati značajan katolik. Vse velike umetniške struje so še bile in bodo na vekomaj plod literarnih polemik, in tudi dandanes polemika ne bo oškodovala umetnosti.

Tudi za nas Slovence velja parola: ustvarimo si katoliško umetnost! Toda v estetiškem oziru nam je vzor zdrav realizem, a ne sanjava in z mitičnimi okraski olepotičena romantika, kakršno mislijo oživotvoriti „Gralovci“.

Anton Erjavec.

09650

Mlada ruska pesnica.

Na Bledu živi poleti v vili Sosnovki ruski državni svetnik g. Fišer s svojo rodbino.

Pri neki priliki mi je podarila njegova najmlajša hčerka, desetletna Anuška, tiskano knjižico svojih poezij, ki so ravnokar izšle. Ko sem jih doma pregledal, sem spoznal, da se v njih razodeva ne samo resničen in nenavaden pesniški talent, ampak da so nekatere tudi tako dovršene, da bi lahko stale v vsaki zbirki ruskih pesnikov.

Za uvod stoji droben verz na rusko domovino, ki se glasi v slovenskem prevodu:

O vzdrami se, Rusija davna,
vzdramite se, rojaki vi!
Stoji še domovina slavna
in prestol carjev še stoji.

Dokler še eno rusko srce bije,
dotlej bo naših carjev prestol stal . . .
poslednjega ko Rusa grob zakrije,
sovražnik bo Rusijo razdejal!

Potem sledi: „Posvečenje sestri Olgi in bratu Evgeniju“: „O srečna, ki sta se šolala v Rusiji; a meni, nesrečnici, je sojeno, da moram iti v gimnazij v tujem mestu (Kranj!). Povejta, kaj je življenje brez Rusije meni, rodoljubkinji, ki bi za slavo in za svojega carja rada dala življenje? —

O, ne! naj čakala bi me v Rusiji
smrt i muke, vse, kar hudega
na belem svetu more nas zadeti,
bi vendarle me vedno vleklo tja,
bi vedno si želela v domovino!

Jako lepa je tretja pesmica, v kateri opeva svojo ožjo domovino, Kavkaz.

Sramuj, Kavkáz, zdaj sam se pred seboj!
Glej, Lérmontov te nekdam je opeval,
prekrasen miren, čudovit
bleščal si daleč se v snegovih,

led bil na skalnih je vrhovih,
a po pobočjih pisani aúli
je potnik mirno mimo šel,
v aúli so ga radostno sprejeli,
prijazno okrepčali in potem
na daljšo pot so sreče mu želeli.

Tudi zdaj stojiš ponosno,
namakajo pa reke te krvi,
in beli sneg, bleščeči led
z nedolžno je krvjo škropljen.
Aúli so razpadeni
in potnik ne prihaja mirni
po teh soteskah tvojih več.

— — — — — — — — — —

Ljubka je pesmica „Slovo od Miške“ (tako se je imenovala udomačena srnica, katero so pa potem izpustili). Mnogo pesmic je prigodnic, na brata in sestro itd. Potem pride: „Na Puškina“ in „Bratje mornarji“. Kakor narodna pesem se bere pesmica: „Žalost“.

Šla sem na poljé,
trgala cvetice.
Cvetke, ve cvetice,
s krasno mi vonjavo
srce zveselite,
dušo oživite!

Šla sem v tihi gaj,
ptičke poslušala.
Ptičke, ptičice,
pridite, zapojte
pesemco veselo,
dušo oživite,
srce zveselite
moje žalostno!

Šla sem k rečici,
videla sem ribke.
Ribke, ribice,

plavajte v vodici
v krilih srébrnih,
srce zveselite,
dušo oživite
mojo ranjeno!

Oh, nič mi ne more
več razveseliti
mrtvega srcá!
Živel je, živel,
ko živel moj mili
Aleksejušek . . .

Toda, šel je v bitev,
bil ubit na polju,
zdaj po tujem svetu
tavam sama jaz . . .
Ni je več utehe,
srcu mrtvemu!

Nežna je poslednja pesem v zbirki: „Kristus je vstal“. Toda mala Anuška se je že naučila tudi slovenskega jezika in je priobčila v „Zvončku“ tudi že eno slovensko pesem za poizkušnjo.

Jaz sem dvomil, da bi bili to res popolnoma njeni verzi in sem ji ta dvom tudi izrazil, kar se ji je močno zamerilo. Da bi me prepričala, mi je prinesla vse svoje zvezke in papirje, pregledal sem jih natančno. Pisani so s svinčnikom v naglici in v neredu, toda nikjer sledu kakšnega popravljanja ali tujega vpliva. Vse je bilo napisano pod trenutnimi vtiski, kakor je bilo ravno razpoloženje. Da bi me popolnoma pobila, mi je še izročila za spomin dvoje pesmic, katere je napisala dotičnega dne skoraj pred mojimi očmi ter jih je sama naglo s strojem prepisala iz zvezka.

Dr. L. L.

09650

Naše slike.

Borilke za žensko volilno pravico na Angleškem, takozvane „suffragettes“, delajo z vsemi sredstvi, da premagajo trdovratni moški rod in si pribore vstop v parlament. Po javnih trgih nastopajo kot govornice, z godbo marširajo po ulicah z vihrajočimi zastavami, na katerih je napisano njihovo geslo: „Votes for women! — Ženskam volilno pravico!“

Ogromni lepaki naznanjajo njihove želje in na neštivilnih shodih povzdigujejo svoj glas. Kadar zboruje angleški državni zbor, prikorakajo v trumah v parlament in hočejo v zbornico. Zbornična straža je imela že hude boje z njimi, in niso odnehale, dokler jih niso vun znosili in najhujših vtaknili v zapor. Pa to „mučeništvo“ je le izpodbodlo njihovo gorečnost. Hotele so pred ministrskega predsednika Asquitha, da mu razlože upravičenost svojih teženj, a ta jih ni hotel sprejeti. Nato so pa prišle na originalno idejo. Na Angleškem je mogoče tudi človeka poslati po pošti. Zato so pa nekaj posebno jezičnih poslali po pošti z naslovom na ministrskega predsednika Asquitha. Naša slika (str. 524) nam kaže tako

MISS HARRIMAN
najbogatejša žena sveta

ljubeznivo pošiljatev. Pa doslej še niso dosegle svojega namena; angleški parlament je trdosrčen. Mi nismo nasprotniki ženske volilne pravice in priznavamo, da žena v javnosti na primeren način lahko jako koristno deluje, saj nam tudi zgodovina priča o znamenitih ženah, ki so izborno delovale v javnem življenju. Angleške suffragetke pa so s svojim neprimernim nastopom tej zahtevi modernega ženstva mnogo škodovala in izzvale mnogo satirične kritike.

Izmed najznamenitejših gorskih planot v Julijskih planinah je pač dolina Sedmerih jezer. Pričenja se nad strmo steno Komarča v obližju slapa Savice ter se razteza gori do Kanjavca. Naša slika predstavlja eno najkrasnejših točk te planote, t. j. drugo Triglavsko jezero (1610 m, str. 493), ki

leži nekako ob razpotju potov na Komarčo—Bohinj, Dedno polje—Bohinj in na Kanjavec in Pod Triglav.

Zrakoplovstvo je danes na dnevnem redu. Ves svet z napetostjo zasleduje uspehe posameznih zrakoplovcov in primerja prednosti raznih sistemov. Francoski zrakoplovec Blériot je vzletel na Dunaju pred cesarjem vpricho trisetisoč ljudi. Vzlet se mu je izborno posrečil. Ko je pa Blériot hotel isto poizkusiti v Bukareštu, se mu je zrakoplov ponesrečil in mnogo tisoč ljudi s kraljevo rodbino vred se je moralo iznenadenih vrniti. V Curihu so priredili tekmo zrakoplovov v obliki balonov (pr. str. 516).

Severni tečaj — odkrit? „Dom in Svet“ se je že obširno bavil s poizkusi drznih mornarjev, ki so hoteli odkriti severni tečaj. Andrée in Nansen sta našim čitateljem iz prejšnjih let dobro znana. Vsi prejšnji poizkusi so se ponesrečili, letos pa je naznanil naenkrat Američan Cook strmečemu svetu, da se je vrnil s severnega tečaja. Z veliko častjo je bil sprejet povsod drzni potnik. A v sredo njegovega zmagoslavja je udarila brzjavka kapitana Pearyja, ki trdi, da je on dosegel severni tečaj in da Cook sploh tam ni bil. Peary dolži Cooka, da vara ves znanstveni svet. Zdaj vihra boj med Pearyjem in med Cookom. Cook je predložil dokaze, da je res dosegel severni tečaj, kodanjski geografski družbi, ki bo razsodila, ali gre Cooku čast, da je prvi dosegel severni tečaj? In kakšen je severni tečaj? Led in sneg brez življenja, sicer se nič tam ne vidi. Naši sliki (str. 518 in 519) nam kažeta zanimivi nebesni prikazni s severa: Polnočno solnce in pa polarno luč. V Hammerfestu se vidi polnočno solnce okoli treh mesecev na leto, na severnem tečaju pa celih šest mesecev, od 21. marca do 21. septembra. Polarna luč pa je jako različna; enkrat se prikaže kot žareč venec, drugič kot svetel trak, tretjič kot tresoč zračni val ali pa, kakor vidimo na sliki, v navpičnih žarkih.

Nadvojvoda—prestolonaslednik Franc Ferdinand se je poročil, kakor znano, s češko grofinjo Zofijo Chotek, ki jo je cesar povišal v knežji stan, letos pa jo je povišal vladar v vojvodinjo. Naša slika (str. 526) kaže visoko dvojico, ko se prvič po povišanju vojvodinje pelje na izprehod.

Izmed velikih ruskih samostanov je eden najznamenitejših Uspenski samostan v Bakčisaraju (str. 521). Zidan je v skalo na grško-tatarski način.

Spomenik Petru Velikemu, katerega sliko vidimo na strani 497., nam kaže velikega carja, kako rešuje iz morskih valov dečka, ki je v nevarnosti, da utone.

Pred kratkim smo prinesli sliko najbogatejšega moža, danes pa si ogledajo čitatelji lahko najbogatejšo ženo sveta. To je Miss Harriman (str. 526), vdova po Amerikancu Harrimanu, „kralju železnic“, ki ji je zapustil velikansko premoženje. Stara je nekaj nad šestdeset let.

